

Institut za razvoj
obrazovanja

Modeli financiranja visokog obrazovanja: primjeri prakse u devet zemalja Europske unije

Institut za razvoj obrazovanja

Zagreb, prosinac 2010.

Institut za razvoj
obrazovanja

Naslov izvješća

Modeli financiranja visokog obrazovanja: primjeri prakse u devet zemalja Europske unije

Izdavač

Institut za razvoj obrazovanja
Preradovićeva 33/I, 10000 Zagreb, Hrvatska
www.iro.hr

Za izdavača

Ninoslav Šćukanec

Urednik

Thomas Farnell

Autorica izvješća

Danijela Dolenc

Podaci i analize

Mladen Domazet, Karin Doolan, Iva Odak i Saša Puzić

Oblikovanje teksta:

Nedeljko Vareškić

Zagreb, 2010.

Izvješće „Modeli financiranja visokog obrazovanja: primjeri prakse u devet zemalja Europske unije“ izrađeno je u sklopu projekta: „Analiza modela financiranja studija u Hrvatskoj i Europi“ koji je financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH i vodio Institut za razvoj obrazovanja (broj ugovora: klasa: 641-01/09-05/00048; Ur.broj: 533-08-09-0001).

Mišljenja izražena u ovom izvješću su mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajalište Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH.

Institut za razvoj
obrazovanja

Modeli financiranja visokog obrazovanja: primjeri prakse u devet zemalja Europske unije

Autorica izvješća: Danijela Dolenc

Podaci i analize: Mladen Domazet, Karin Doolan, Iva Odak i Saša Puzić

Urednik: Thomas Farnell

Zagreb, prosinac 2010.

Napomena: podaci prikazani u ovom izvješću prikupljeni su i analizirani u razdoblju od srpnja do listopada 2009. godine.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	3
UVOD	5
AUSTRIJA	7
Osnovne odrednice sustava	7
Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja	11
Posebni programi u području visokog obrazovanja	15
Školarine	16
Studentski standard, stipendije i zajmovi	17
Zajmovi	19
ČEŠKA	20
Osnovne odrednice sustava	20
Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja	22
Posebni programi u području visokog obrazovanja	24
Školarine	24
Studentski standard, stipendije i zajmovi	26
ENGLESKA	29
Osnovne odrednice sustava	29
Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja	31
Posebni programi u sustavu visokog obrazovanja	37
Školarine	37
Studentski standard, stipendije i zajmovi	39
Zajmovi	41
FINSKA	43
Osnovne odrednice sustava	43
Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja	46
Reforme u sektoru visokog obrazovanja	51
Školarine	52
Studentski standard, stipendije i zajmovi	53
IRSKA	56
Osnovne odrednice sustava	56
Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja	58
Školarine	59
Studentski standard, stipendije i zajmovi	61
Politika socijalne osjetljivosti	63
Zajmovi	63

MAĐARSKA	65
Osnovne odrednice sustava	65
Model određivanja proračuna na institucijama visokog obrazovanja	69
Školarine	71
Studentski standard, stipendije i zajmovi	72
Zajmovi.....	74
NJEMAČKA	75
Osnovne odrednice sustava	75
Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja	77
Posebni programi u visokom obrazovanju	78
Školarine	79
Studentski standard, stipendije i zajmovi	82
Zajmovi.....	84
SLOVENIJA	85
Osnovne odrednice sustava	85
Modeli određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja	88
Školarine	89
Studentski standard, stipendije i zajmovi	90
Zajmovi.....	92
ŠVEDSKA	93
Osnovne odrednice sustava	93
Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja	95
Školarine	97
Studentski standard, stipendije i zajmovi	97
ANALITIČKI SAŽETAK	99
Strukturne odrednice sustava visokog obrazovanja	99
Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja	103
Školarine	104
Studentski standard, stipendije i zajmovi	106
POPIS IZVORA	110

UVOD

U ovom su izvješću analizirani modeli financiranja sustava visokog obrazovanja na primjerima iz prakse devet zemalja Europske unije: Austrije, Češke, Engleske, Finske, Irske, Mađarske, Njemačke, Slovenije i Švedske. Primjeri su izabrani na način da su zastupljene s jedne strane stare članice Europske unije, koje predstavljaju razvijene zemlje zapadne Europe (Engleska, Njemačka, Austrija, Švedska, Irska), i s druge strane nove članice Unije koje s Hrvatskom dijele slične povijesne okolnosti vezano uz razvoj i financiranje visokog obrazovanja (Češka, Mađarska, Slovenija). Podaci prikazani u ovom izvješću prikupljeni su i analizirani u razdoblju od srpnja do listopada 2009. godine.

Nadalje, selekcija zemalja napravljena je i prema kriteriju koji vodi računa o različitim modelima socijalne države, odnosno države blagostanja. Prema uglednom politologu Esping Andersenu, Europu odlikuju minimalno tri modela: skandinavski (ovdje zastupljen na primjerima Švedske i Finske), liberalni (Engleska, Irska) i kontinentalni (Njemačka, Austrija). Navedenim su modelima u novije vrijeme pridodane postkomunističke zemlje, odnosno nove demokracije nastale raspadom Istočnog bloka početkom devedesetih godina, a koje odlikuje mješavina liberalnih i kontinentalnih odrednica u socijalnoj politici. U ovoj studiji u tu grupu spadaju Češka, Mađarska i Slovenija.

Struktura izvješća je sljedeća. Prvo su predstavljene zemlje pojedinačno, i to na način da poglavlja za svaku zemlju slijede istu strukturu: osnovne odrednice sustava, visina i struktura ulaganja u visoko obrazovanje, model izrade proračuna na javnim institucijama visokog obrazovanja, sustav školarina, te sustav izravne i neizravne financijske pomoći studentima od strane države (studentski standard, stipendije i zajmovi). Osim navedenih cjelina, poglavlja sadrže i informacije o recentnim reformama i posebnim programima u financiranju visokog obrazovanja u zemljama u kojima je to slučaj. Nakon analize svih devet izabranih primjera iz prakse slijedi analitički sažetak, kao posljednje poglavlje ove studije. U analitičkom sažetku se izvode ključni elementi promatranih sustava te prave usporedbe između zemalja kroz upravo navedene kategorije.

Cilj je ovog izvješća da kroz analizu ključnih elemenata ovdje prikazanih devet sustava financiranja visokog obrazovanja ponudi jasan i sažet pregled suvremenih trendova u politici financiranja visokog obrazovanja u Europi. Navedena analiza će nadam se poslužiti

kao početna točka u formuliranju politike financiranja visokog obrazovanja u Hrvatskoj, promičući tako u obrazovnoj politici u Hrvatskoj princip sustavnog oblikovanja javnih politika na temelju pokazatelja (tzv. *evidence-based policy making*).

Danijela Doleneć

AUSTRIJA

Osnovne odrednice sustava

U Austriji je federalno Ministarstvo znanosti i istraživanja zaduženo za nadzor sveučilišta i veleučilišta (njem. *Fachhochschulen*), dok je federalno Ministarstvo obrazovanja, umjetnosti i kulture zaduženo za učiteljske akademije. 2002.g. je *Zakonom o sveučilištima* (njem. *Universitätengesetz*) sveučilištima dodijeljen status javnih ustanova s punom pravnom osobnošću, što znači da nisu više administrativno dio federalne javne uprave. Financiranje iz javnog proračuna odvija se kroz trogodišnje ugovore koji su pobliže opisani niže u ovom poglavlju. Pored navedenog javnog financiranja, sveučilišta imaju slobodu prikupljati sredstva iz drugih izvora. Veleučilištima mogu upravljati lokalne i regionalne vlasti te pravne osobe iz privatnog sektora. Trenutno većinu veleučilišta financira također federalna vlada prema planiranom broju studenata.

Osnovni je trend u financiranju visokog obrazovanja da sredstva za visoko obrazovanje koja se izdvajaju iz proračuna znatno više rastu od ostalih stavki. U razdoblju od 1995. do 2007.g. ukupni se proračun za obrazovanje povećao za 30%, dok su se za isto razdoblje izdvajanja za visoko obrazovanje povećala za 51% (BDP se u istom razdoblju povećao 55%). Prema tome, izdvajanja za visoko obrazovanje gotovo sasvim prate rast BDP-a. Kao što možemo vidjeti u Tablici 1, u razdoblju od 2004. do 2007.g. udio u BDP-u izdvajanja za visoko obrazovanje bio je između 1,10% i 1,06%.

Tablica 1: Ulaganja u visoko obrazovanje u Austriji, ukupno, u sveučilišta, i kao udio u BDP-u, za razdoblje od 2004. do 2007.g.

	2004.	2005.	2006.	2007.
Proračun za visoko obrazovanje (Mrd. EUR)	2.560	2.641	2.706	2.877
Udio u BDP-u	1,10%	1,08%	1,05%	1,06%
Za sveučilišta (Mrd. EUR)	2.270	2.324	2.359	2.526
Udio u BDP-u	0,98%	0,95%	0,92%	0,93%

Izvor: *Universitaetsbericht 2008.*

Kao i u većini europskih zemalja, visoko obrazovanje u Austriji je najvećim dijelom financirano iz javnih izvora. Istovremeno, slijedom gore spomenute reforme sveučilišta iz 2002.g. prisutan je trend povećanja udjela privatnih sredstava u ukupnom financiranju visokog obrazovanja. Tablica 2 pokazuje kako se u razdoblju između 2002. i 2006.g. udio privatnog financiranja povećao sa 8,4 na 15,5%.

Tablica 2: Udjeli javnog i privatnog financiranja u Austriji, za razdoblje od 2002. do 2006.g.

	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Udio javnog financiranja (%)	91,6	92,7	93,7	92,9	84,5
Udio privatnog financiranja (%)	8,4	7,3	6,3	7,1	15,5

Izvor: OECD, 2009.

Prema izračunima Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (*Organisation for Economic Cooperation and Development*, OECD) u strukturi privatnih izvora financiranja visokog obrazovanja navedenih u Tablici 2 za 2006.g., ulaganje kućanstava koja imaju studente iznosilo je 5,4%, dok je preostalih 10,1% dolazilo iz drugih izvora (OECD, 2009.).

U proteklom razdoblju od 2004. do 2007.g. u Austriji je broj studenata porastao od 195.763 na 217.587, kao što možemo vidjeti iz Tablice 3. To austrijski sustav visokog obrazovanja čini otprilike za dvije trećine većim od hrvatskog. Istovremeno, u navedenom je razdoblju prosječno izdvajanje odnosno trošak po studentu ostao približno jednak, zadržavajući se na iznosu od oko 11.600 EUR. Zadržavanje visine izdvajanja po studentu ukazuje na pažnju koju Austrija usmjerava kako bi dostatno financirala sektor, budući da u nekim europskim zemljama rast broja studenata nije adekvatno pratio i rast izdvajanja.

Tablica 3: Broj redovnih studenata u Austriji i izdvajanja po studentu u razdoblju od 2004. do 2007.g.

	2004.	2005.	2006.	2007.
Broj redovnih studenata	195.763	203.453	209.416	217.587
Prosječni trošak po redovnom studentu na sveučilištima u EUR	11.595	11.421	11.264	11.609

Izvor: *Universitaetsbericht* 2008.

Kategorija redovnih studenata podrazumijeva sve one koji su u aktualnom semestru upisani u neki od redovnih studijskih programa (bolonjski preddiplomski, diplomski i poslijediplomski studiji te tzv. predbolonjski diplomski studiji). Izvanredni studenti su oni koji pohađaju samo pojedina predavanja i oni koji polaze određene programe profesionalnog usavršavanja (njem. *Universitaetslehrgang*). Potonjih polaznika je u akademskoj godini 2007./2008. bilo 12.000. Od druge polovice 1980-ih došlo je do značajnog povećanja studenata upisanih u više od jednog studijskog programa. U zimskom semestru 1988./1989. njihov udio u ukupnom broju studenata iznosio je 13.3%, a 2006.g. 47%. Kao jedan od mogućih uzroka za ovakav razvoj *Universitätsbericht* (2008.) navodi zakonsku odredbu prema kojoj se studentima koji više od jednog puta promijene studij ukida odnosno financijska pomoć u obliku obiteljske potpore.

Visoko obrazovanje u Austriji je, slično kao u Hrvatskoj, podijeljeno na sveučilišne studije i stručne studije koji pružaju stručno i profesionalno obrazovanje (*Fachhochschulen*). Ukupan broj upisanih studijskih programa je 2008.g. bio 351.658. Unutar spomenute binarne strukture sektora, studenti stručnih studija uvjerljivo čine manjinu, odnosno 9,5% ukupnog studentskog tijela.

Što se tiče rasporeda studenata prema područjima studija, Tablice 4 i 5 niže pokazuju strukturu prema područjima, te pokazuju kako se mijenjala u razdoblju od 2004. do 2008.g. Na sveučilišnim je studijima uočljiv rast broja studenata u svim područjima znanosti osim medicini i socijalnim djelatnostima te poljoprivredi. Iznimno je velik interes za društvene znanosti, što je slučaj u svim razvijenim zemljama, no za razliku od nekih europskih zemalja, Austrija pokazuje nastavak rasta broja studenata i u područjima inženjerstva i prirodnih znanosti. Za ta se područja smatra kako čine osnovu za tehnološki i gospodarski razvoj te ih Europska unija u Lisabonskom procesu prati kroz poseban indikator.

Tablica 4: Broj upisanih studijskih programa na sveučilištima prema ISCED-područjima znanosti

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Uslužne djelatnosti	3.343	3.809	4.910	5.715	6.085
Obrazovanje	25.843	26.706	27.697	28.366	28.558
Humanistika i umjetnost	43.210	48.782	53.605	58.752	62.331

Medicina i socijalne djelatnosti	22.163	23.135	20.277	19.754	19.158
Inženjerstvo	28.017	29.042	31.359	33.435	35.049
Poljoprivreda	4.970	5.463	3.947	4.094	4.354
Prirodne znanosti	34.206	36.315	39.098	40.486	41.278
Društvene znanosti, ekonomija i pravo	107.402	108.212	116.256	122.372	121.230
Ukupno	269.154	281.464	297.149	312.974	318.043

Izvor: Uni:data Warehouse

Nadalje, kao što možemo vidjeti iz Tablice 5 niže, struktura studentskog tijela prema područjima znanosti u stručnim studijima pokazuje rast u svim segmentima, no taj se rast također odvija s niskim početnim brojkama. Tijekom akademske godine 2007./08. bilo je ponuđeno 240 stručnih studijskih programa, od kojih 166 preddiplomskih, 62 diplomskih (*masters*) programa i 12 predbolonjskih diplomskih programa. Oko 40% programa stručnih studija su programi za stručno usavršavanje namijenjeni studiju uz rad.

Tablica 5: Broj upisanih studijskih programa na visokim školama (*Fachhochschule*) prema ISCED-područjima znanosti

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Uslužne djelatnosti	344	350	366	382	402
Humanistika i umjetnost	467	504	569	657	733
Medicina i socijalne djelatnosti	1.545	1.962	2.664	3.684	4.530
Inženjerstvo	6.806	7.316	7.909	8.329	8.829
Prirodne znanosti	3.219	3.340	3.516	3.843	4.020
Društvene znanosti, ekonomija i pravo	11.013	12.255	13.402	14.169	15.101
Ukupno	23.394	25.727	28.426	31.064	33.615

Izvor: Uni:data Warehouse

Na kraju, bitno je analizirati i strukturu studenata prema uključenosti u različite razine visokog obrazovanja. Kao što je pokazano u Tablici 6, unutar ukupne brojke redovnih studenata, 2008./09.g. 49% je studiralo na tzv. 'predbolonjskim' studijskim programima koji

završavaju titulom *Diplom*. 36% studiralo je na preddiplomskim studijima (BA), 4,5% na diplomskim (*masters*) a 6,8% na poslijediplomskim studijima. Austrija znatno pozitivno odskače od prosječnog udjela poslijediplomskih studenata u ukupnoj studentskoj populaciji u odnosu na druge europske zemlje.

Tablica 6: Broj redovno upisanih studijskih programa prema vrsti studija (2008./2009.)

Vrsta studija	Broj studenata
Preddiplomski studiji	113.732
Nastavnički studiji	12.569
Diplomski studiji	155.846
<i>Masters</i> studiji	14.613
Poslijediplomski studiji	21.748
UKUPNO:	318.508

Izvor: Q:STATISTIK AUSTRIA, Hochschulstatistik

Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja

Kada je 2004.g. stupio na snagu *Zakon o sveučilištima* donesen 2002.g., sveučilišta su poprimila punu pravnu osobnost. Novi zaposleni više nemaju status javnih zaposlenika, već im je pravni status reguliran unutar zakona o zaposlenima u privatnom sektoru (prema njem. *Angestelltengesetz*). Nadalje, sa stupanjem na snagu novog zakona sveučilišta u Austriji imaju znatno veću financijsku autonomiju u sklopu koje, između ostalog, direktno raspolažu prihodima od školarina (različite oblike izuzeća od plaćanja istih sveučilištima refundira federalno ministarstvo). Institucije visokog obrazovanja mogu stjecati kapital i provoditi ugovorni istraživački rad te ovim sredstvima autonomno raspolagati.

Od 2004.g. sveučilištima se dodjeljuje cjeloviti proračun (eng. *lump sum*) na osnovi trogodišnjih sporazuma o ciljevima (njem. *Leistungsvereinbarungen*) koji predstavljaju ugovore između federalne vlade i sveučilišta. Prvo trogodišnje razdoblje ugovora je 2007.g. do 2009.g., a sveučilišta su obavezna pripremati godišnja izvješća o ispunjavanju dogovorenih ciljeva. Cjeloviti proračun podrazumijeva da se za osoblje, investicije i materijalne troškove sveučilištima dodjeljuje cjelovit financijski paket kojim ista autonomno

raspoložu, u njegovoj podjeli i namjeni, sukladno što učinkovitijoj realizaciji zadanih ciljeva unutar sporazuma o ciljevima.

U sklopu sporazuma o ciljevima financijski resursi vežu se uz kvalitativne ciljne definicije i ugovorene kvantitativne ciljeve, pri čemu svoje strateške ciljeve sveučilišta moraju opisati za razdoblje od tri godine. Sveučilišta moraju podastrijeti detaljne podatke o:

- strateškim ciljevima, akademskim prioritetima, te o razvoju sveučilišnih i ljudskih resursa
- istraživanju, i unaprjeđivanju umjetničkog rada
- programima koji se poučavaju i cjeloživotnom obrazovanju
- društvenim ciljevima
- internacionalizaciji i akademskoj mobilnosti
- suradnji između sveučilišta.

Sporazumi o ciljevima moraju također sadržavati podatke o vremenskim rokovima pojedinih aktivnosti i financijskom planiranju što uključuje:

- obveze federalne vlade: alokaciju osnovnog proračuna, pri čemu se uzimaju u obzir kriteriji za dodjelu javnih sredstava kao što su potrebe, potražnja, učinci i društveni ciljevi
- sadržaj, doseg i opseg ciljeva te vremenski raspored postizanja ciljeva
- raspodjelu proračuna u godišnje iznose.

Nadalje, sporazumi o ciljevima moraju uključivati i dogovor o mjerama za slučaj neispunjavanja zadanih ciljeva, te izvještavanju i raspodjeli odgovornosti za ispunjenje zadanih ciljeva.

O ostvarenosti ciljeva iz sporazuma o ciljevima sveučilišta izvještavaju u sklopu godišnjih izvješća o intelektualnom kapitalu (njem. *Wissensbilanz*). Navedena izvješća uključuju još i izvješće o aktivnostima, društvenim ciljevima i odabranim strategijama, te izvješće o intelektualnom kapitalu raščlanjenom na ljudski, strukturalni i tzv. relacijski kapital. Osim toga sveučilišta su obavezna podastrijeti i posebna performativna izvješća (njem. *Leistungsbericht*). Ova izvješća predstavljaju mjerne i kontrolne instrumente vezane uz sporazum o ciljevima.

Financiranje javnih sveučilišta iz državnog proračuna u Austriji se sastoji od ukupnog iznosa za tri godine koji se sastoji od dvije komponente: osnovni proračun (njem. *Grundbudget*) i dio koji se izračunava na osnovi formule (njem. *formelgebundener Budgetanteil*). Sporazum o ciljevima uključuje indikatore, koji se koriste za mjerenje postizanja pojedinih ciljeva: kvalitativni i kvantitativni indikatori u područjima nastava, istraživanje i razvoj, umjetnost i društveni ciljevi. Ovi indikatori predstavljaju kontrolne i sankcionirajuće instrumente: ukoliko se ne ispuni neki cilj, proračun sveučilišta smanjuje se za iznos koji se veže uz određeni indikator. Načelno se 20% proračuna veže uz indikatore učinkovitosti (proračun koji se računa prema formuli), dok se 80% stvarno ugovara između sveučilišta i ministarstva (osnovni proračun). Do 1% ugovorene svote ministarstvo zadržava za financiranje izvanrednih situacija na sveučilištima.

Osnovni proračun (80%) se određuje s obzirom na sljedeće stavke: potrebe, potražnja, postignuće, i društveni ciljevi. Potrebe se odnose na institucionalne kriterije, prvenstveno na troškove osoblja i hladni pogon. Potražnja opisuje potražnju za diplomiranim studentima i potražnju za istraživanjima u određenim disciplinama. Postignuće se odnosi na ostvarivanje ciljeva koje si zadaju sama sveučilišta. Društveni ciljevi obuhvaćaju prvenstveno mjere za poticanje ravnopravnosti među spolovima, mjere za poticanje studenata s posebnim potrebama i poticanje međunarodne suradnje.

Dio proračuna koji se izračunava na osnovi formule (20%) formira se na osnovi 11 indikatora. Osnovna svrha ovoga dijela financiranja je poticanje kvalitete i konkurencije među sveučilištima. U sklopu toga podržavaju se prvenstveno takve aktivnosti koje su poželjne za sva sveučilišta (skraćanje vremena studiranja, povećanje broja uspješno diplomiranih studenata, povećanje prosjeka ocjena, povećanje broja apsolenata, poticanje nezavisnog financiranja sveučilišta, povećanje udjela žena, te povećanje mobilnosti). Model izračuna ovoga dijela proračuna temelji se na stupnju ostvarenosti ciljeva iz zadnjeg ugovorenog perioda koji se uspoređuje s ostvarenim iz predzadnjeg perioda. Nakon toga se ove promjene uspoređuju s promjenama na svim drugim sveučilištima. Ukupno se za izračun uzima u obzir 11 indikatora, koji su nabrojani u Tablici 7 niže. Kod toga se nastava i istraživački rad ponderiraju s po 45%, dok se društveni ciljevi ponderiraju s 10%.

Tablica 7: Indikatori za izračun formule financiranja sveučilišta u Austriji

Područje nastave
<ul style="list-style-type: none"> - Broj redovnih studenata koji izlaze na ispite koji se ponderiraju prema studijskim grupama - Broj studenata koji su završili studij koji se ponderiraju prema vrsti studija - Udio studenata koji su završili studij unutar predviđenog roka čemu se dodaju semestri koji se smiju prekoračiti (<i>Toleranzsemester</i>) na svim istovrsnim završenim studijima - Kvota uspješnog završetka studija onih koji redovno studiraju
Područje istraživanje/razvoj/umjetnost
<ul style="list-style-type: none"> - Broj završenih poslijediplomskih studija koji se ponderiraju prema vrsti studija - Alternativna suradnja koja se odnosi na austrijski fond za znanost (FWF) ili EU - Ostala suradnja
Područje društveni ciljevi
<ul style="list-style-type: none"> - Udio žena među sveučilišnim profesorima - Broj žena koje su završile poslijediplomske studije koji se ponderiraju prema vrsti studija - Broj redovnih studenata koji sudjeluju u međunarodnim programima mobilnosti (<i>outgoing</i>) - Broj studenata koji su pristupili diplomskom ili poslijediplomskom studiju koji nisu prije toga diplomirali u Austriji

Kao što je spomenuto u uvodu, 2001.g. je u Austriji uveden amandman u Zakon o radu na sveučilištima koji je ukinuo status javnih službenika za nove zaposlenike na sveučilištu. Novi se ugovori o radu sklapaju prema Zakonu o ugovornim zaposlenicima (njem. *Vertragsbedienstetengesetz*), a isti će postati regulirani kao ugovori u privatnom sektoru nakon što isteknu važeći kolektivni ugovori.

Na kraju, Tablica 8 prikazuje osnovne karakteristike novog sustava financiranja sveučilišta u usporedbi s prijašnjim.

Tablica 8: Razlike između starog i novog modela financiranja sveučilišta u Austrija

2002.	1993.
Dulji horizont planiranja (tri godine) - trogodišnji proračun	Kraći horizont planiranja (1 godina) - proračun za jednu godinu
Osiguran proračun za tri godine, bez specifičnog obvezivanja	Mogućnost specifičnog obvezivanja
Mogućnost uštede sredstava putem prenošenja neutrošenih sredstava u iduću godinu	Nemogućnost prenošenja sredstava
Upravljanje razvojem sveučilišta putem sporazuma o ciljevima	Pokrivanje potreba
Fleksibilno, ciljno korištenje sredstava	Ograničene mogućnosti realokacije sredstava

Izvor: *Universitaetsbericht 2008.*

Posebni programi u području visokog obrazovanja

Od 2001.g. iz javnih se sredstava financiraju dva glavna programa za povećanje kvalitete na sveučilištima. Prvi se odnosi na sredstva za poboljšanje infrastrukture, a drugi na angažman međunarodno priznatih predavača (njem. *Vorziehprofessuren*). Kroz ova dva programa želi se postići veće profiliranje sveučilišta kroz stvaranje znanstvenih težišta. U tu svrhu je za razdoblje 2001.-2006.g. ukupno investirano 166,3 milijuna EUR.

2007.g. raspisan je natječaj za novi program *Forschungsinfrastruktur IV* i *Vorziehprofessuren 2007/2008*. Novi program predviđa ukupno 47,1 milijuna EUR, od čega 8 milijuna za nove profesure. Program je usmjeren prema naglašavanju natjecateljskih elemenata i na povezivanje s već postojećom znanstvenom osnovom. Najvažniji naglasci iz ovoga programa su:

- investicije u infrastrukturu i nove profesure namijenjene su isključivo za međunarodna istraživanja na najvišoj razini
- sredstva se dodjeljuju kompetitivno prema kriterijima znanstvene kvalitete
- uvedena je nezavisna kontrola kvalitete.

2008.g. su objavljeni rezultati natječaja. Od 100 prijavljenih projekata, odobrena su 43. 36% istih je iz područja 'znanosti o životu' i medicine, 33% iz prirodnih i tehničkih znanosti, 19% otpada na umjetničko područje, te 12% na humanistiku i društvene znanosti (Izvor: *Universitaetsbericht 2008.*).

Školarine

Austrija je 2001.g. usvojila sustav prema kojem su svi studenti plaćali školarinu, no od tog se sustava odustalo 2009.g. Nakon reforme koja je provedena u ljeto 2009.g. domaći studenti, EU studenti i studenti iz zemalja u kojima su na temelju međunarodnog ugovora studenti pravno izjednačeni s domaćim studentima u pogledu profesionalnog pristupa tržištu rada¹ (njem. *Berufszugang*) ne plaćaju školarinu ako studiraju unutar roka. Studiranjem unutar roka smatra se studij u trajanju studijskog programa plus dva semestra. Kod upisa semestra za sve postoji obavezno plaćanje doprinosa za studentski savez u iznosu od 16,86 EUR po semestru. Nakon isteka redovnog roka plaća se 363,36 EUR školarine + 16,86 EUR doprinosa za studentski savez, što zajedno iznosi 380,22 EUR po semestru. U slučaju kašnjenja s plaćanjem ovaj se iznos uvećava za 10% te iznosi 416,56 EUR. Visinu školarina na javnim sveučilištima određuje federalno ministarstvo i školarine su jedinstvene za sva sveučilišta i sve znanstvene discipline.

No, postoji serija uvjeta koji predstavljaju iznimku od ovog pravila o plaćanju školarine nakon isteka redovnog roka. Iznimke su: u slučaju bolesti koja traje najmanje dva mjeseca u semestru, trudnoće, odgoja vlastitog djeteta ili djeteta iz zajedničkog domaćinstva do njegove sedme godine, tjelesnog invaliditeta od najmanje 50%, služenja vojnog ili civilnog roka i samostalnog zarađivanja za život u godišnjem iznosu od najmanje 4.886,14 EUR.

Strani studenti koji nisu međunarodnim ugovorima izjednačeni s domaćim studentima plaćaju 380,22 EUR po semestru. Pojedina sveučilišta mogu studentima iz tih zemalja refundirati školarine (npr. Sveučilište u Beču oslobodilo je, među ostalim, plaćanja školarina studente iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije). Pored gore navedenog, svi studenti, bez obzira na državljanstvo, mogu zatražiti oslobođenje plaćanja školarina ukoliko sudjeluju u nekom transnacionalnom ili sveučilišnom programu mobilnosti (Socrates, Leonardo i sl.) ili dio semestra/godine studiraju ili obavljaju praksu u inozemstvu, strani studenti koji sudjeluju u takvom programu u Austriji, studenti iz zemalja u kojima austrijski državljani ne plaćaju školarinu i pojedinci koji posjeduju *Opferausweis* (njem. *Opfer* znači žrtva). Tablica 9 prikazuje strukturu školarina u Austriji.

¹ studenti iz zemalja Europskog gospodarskog prostora (EEA) i Švicarske, studenti priznati kao izbjeglice prema Ženevskoj konvenciji i sl.

Tablica 9: Pregled školarina u Austriji

Kategorija	Iznos u EUR
Redovni preddiplomski studenti	0
Redovni diplomski studenti	0
Redovni poslijediplomski studenti	0
Redovni strani studenti – EU i zemlje koje s Austrijom imaju sporazume	0
Strani studenti – izvan zemalja s kojima Austrija ima sporazume	380,22
Izvanredni studenti	380,22
Studenti koji studiraju duže od predviđenog roka	380,22

Izvor: <http://studienbeitrag.univie.ac.at>

Studentski standard, stipendije i zajmovi

U Austriji studenti mogu primati izravnu i neizravnu financijsku pomoć iz javnih sredstava. Neizravni oblici financijske pomoći obuhvaćaju prvenstveno porezne olakšice za roditelje studenata i posebne uredbe vezane uz socijalno osiguranje. Neizravni oblici potpore nisu vezani uz specifične kriterije poput primanja roditelja.

Glavni instrument proširivanja pristupa visokom obrazovanju predstavljaju stipendije (njem. *Studienbeihilfe*). Osnovni oblici izravne studentske potpore iz javnih sredstava jesu dvije vrste stipendija:

- stipendija za studij (njem. *Studienbeihilfe*, eng. *study grant*)
- stipendija za izvrsnost (njem. *Leistungs- und Foerderungsstipendien*, eng. *performance-based scholarships*)

Najvažniji oblik potpore predstavlja stipendija za studij. Pravo na ovaj oblik studentske potpore imaju svi kandidati za polaganje općeg klasifikacijskog ispita za pristup visokom obrazovanju i redovni studenti koji su austrijski državljani, državljani EU i EEA (uključujući Švicarsku), studenti s barem jednim roditeljem koji je minimalno radio u Austriji pet godina, ili legalno priznate izbjeglice.

Kriteriji za dodjeljuju stipendije su primanja roditelja/uzdržavatelja ili supružnika i potvrda o uspješnosti studiranja. Uspješnost studiranja se odnosi na određeni broj ostvarenih ECTS bodova na određenoj semestralnoj razini, a ova potvrda mora se podastrijeti najkasnije nakon dva semestra. Točan broj ECTS bodova određuju sveučilišta. Uvjet je također početak studija prije tridesete godine života, dok se ova dobna granica pomiče na 35 godina kod studenata koji se samostalno uzdržavaju, studenata s djecom ili tjelesnim invaliditetom, i studenata na diplomskoj razini.

Pravo na stipendiju za studij iz javnih sredstava imaju svi redovni studenti koji studiraju u Austriji i Južnom Tirolu. Redovni studenti koji imaju pravo na tu stipendiju za vrijeme studiranja u inozemstvu imaju pravo na dodatnu stipendiju za studiranje u inozemstvu (njem. *Beihilfe fuer ein Auslandsstudium*) u trajanju od najviše 20 mjeseci. Visina ove stipendije ovisi o troškovima života i studiranja u određenoj zemlji, i može iznositi do 582,00 EUR mjesečno. Ovaj iznos isplaćuje se uz redovnu stipendiju.

Maksimalan iznos stipendije za studente koji studiraju unutar mjesta prebivališta roditelja je 475 EUR mjesečno ili 5.700 EUR godišnje. Studenti koji studiraju izvan mjesta prebivališta roditelja, studenti koji se sami uzdržavaju, studenti bez roditelja i studenti s djecom dobivaju do 679 EUR mjesečno ili 8.148 EUR godišnje. Studenti s djecom dobivaju po djetetu dodatnih 67 EUR mjesečno. Podizanjem granice za maksimalna primanja roditelja/uzdržavatelja i uvođenjem studijskog dodatka (njem. *Studienzuschuss*) povećao se udio studenata koji ostvaruju pravo na javnu stipendiju. U akademskoj godini 2004./2005. pravo na ovaj oblik stipendije ostvarivalo je 21,9% redovnih studenata, dok je 2006./2007.g. isti udio iznosio 22,2% (Izvor: *Universitaetsbericht* 2008.).

Pravo na postojeće različite oblike financijske pomoći kao što su subvencionirani trošak prijevoza, pomoć za studiranje u inozemstvu i slično, imaju svi studenti koji imaju pravo na javnu stipendiju za studij, što regulira *Zakon o studentskoj potpori* (njem. *Studienfoerderungsgesetz*).

Poseban oblik stipendije predstavlja stipendija za studente koji se sami uzdržavaju (njem. *Selbsterhalterstipendium*). Ista se odnosi na studente koji su prije prve dodijeljene stipendije samostalno zarađivali najmanje 7.272 EUR godišnje u razdoblju od najmanje četiri godine. U tom slučaju primanja roditelja ne uzimaju se u obzir, no traži se potvrda o uspješnosti studiranja. Kao što se može vidjeti iz Tablice 10, unatrag zadnjih godina broj

studenata koji su se prijavili za dodjelu stipendije u stalnom je porastu, kao i broj odobrenih stipendija.

Tablica 10: Broj studenata koji je primao stipendiju za studij

Semestar	Ukupan broj primatelja stipendije	Postotak primatelja stipendije u populaciji domaćih studenata (%)	Broj primatelja stipendije koji studiraju na sveučilištima
zimski 2001.	34.328	20.2	30.610
zimski 2002.	36.815	20.4	32.080
zimski 2003.	39.325	21.0	33.674
zimski 2004.	40.416	21.9	34.176

Izvor: CHEPS, 2008.

'Stipendije za izvrsnost' (njem. *Leistungsstipendien*) namijenjene su potpori akademske izvrsnosti. Odobravaju ih pojedina sveučilišta sukladno svojim specifičnim kriterijima za svaku akademsku godinu u iznosu od 727 do 1.500 EUR. Osim toga postoje i stipendije za znanstveni rad (njem. *Foerderungsstipendien*) koje su namijenjene potpori pisanju znanstvenih teza (diplome, magisteriji, doktorati) u iznosu od 700 do 3.600 EUR po godini. Različiti uvjeti koji se odnose na redovne stipendije važe i za ove vrste stipendija, s izuzetkom socijalnog kriterija/ visina primanja roditelja, uzdržavatelja ili supružnika, koji se za ovu vrstu stipendija ne primjenjuje.

Pored gore navedenog, postoje i drugi izravni oblici studentske potpore koje financira država kao što su potpora za prijevoz, stipendije za studiranje u inozemstvu, stipendije za programe akademske mobilnosti, stipendije za učenje jezika, potpora za završetak studija i za uzdržavanje djece studenata pred završetkom studija i dr.

Zajmovi

Zajam, odnosno od države subvencionirani kredit dobiva se isključivo za otplatu školarina, pa su stoga iznosi zajma proporcionalni visini školarina. Model je takav da država pokriva 2% kamata na bankovni kredit. Zajam mogu dobiti svi studenti koji pri upisu semestra nisu navršili 30. godinu života. Studenti koji primaju državnu stipendiju, ne dobivaju zajam, već dodatak na stipendiju.

ČEŠKA

Osnovne odrednice sustava

U Češkoj se sustav visokog obrazovanja provodi na 28 sveučilišta i 36 privatnih institucija visokog obrazovanja. Studijski programi su u nadležnosti institucija visokog obrazovanja, a odobrava ih Vijeće za akreditaciju pri Ministarstvu obrazovanja. Osim navedenih, u Češkoj postoje i programi profesionalnog usavršavanja u sklopu visokog obrazovanja, a koji su namijenjeni stjecanju specijalističkog znanja. Takve programe akreditira nadležno ministarstvo obrazovanja, a njihovim pohađanjem se stječe titula specijalista.

Što se tiče ulaganja u sektor visokog obrazovanja u Češkoj, kao što je prikazano u Tablici 11, u proteklom je petogodišnjem razdoblju primjetan generalni trend porasta visine izdvajanja za visoko obrazovanje izražen kao udio u BDP-u. Izdvajanja se kreću oko 1% BDP-a, s blagim padom posljednje navedene godine, 2007., kada je iznosio 0,93%. Apsolutni iznosi ulaganja s druge strane uvjerljivo rastu u promatranom periodu, popevši se sa 690 milijuna EUR 2002.g. na 1,2 milijarde EUR 2007.g.

Tablica 11: Ulaganja u visoko obrazovanje, apsolutni iznosi i kao postotak BDP-a u Češkoj, za razdoblje od 2002. do 2007.g.

Godina	Apsolutni iznos financiranja VO - milijarde EUR	Postotak izdvajanja za visoko obrazovanje iz BDP-a - %
2007.	1,2	0,93
2006.	1,1	1
2005.	0,88	0,89
2004.	0,83	0,94
2003.	0,76	0,94
2002.	0,69	0,86

Izvor: kompilacija autora

Nadalje, struktura ulaganja u visoko obrazovanje između privatnih i javnih izvora u proteklom je periodu bila relativno stabilna, uz primjetan trend porasta visine privatnih ulaganja. Tablica 12 prikazuje kako je 2000.g. udio privatnih ulaganja bio 14,6%, dok se isti

2006.g. popeo na 17,9%. Rast udjela privatnih izvora u financiranju visokog obrazovanja je raširen trend u europskim zemljama.

Tablica 12: Udjeli javnog i privatnog financiranja visokog obrazovanja u Češkoj, za razdoblje od 2000. do 2006.g.

Godina	Javno financiranje - %	Privatno financiranje - %
2006.	82,1	17,9
2005.	81,2	18,8
2004.	84,7	15,3
2003.	83,3	16,7
2002.	87,5	12,5
2000.	85,4	14,6

Sljedeći važan strukturni pokazatelj sustava visokog obrazovanja jest struktura studentske populacije. Tablica 13 pokazuje strukturu studentskog tijela s obzirom na zastupljenost sveučilišnih i stručnih studija tijekom akademske godine 2004./05.. Kao što se može vidjeti, najveći dio studenata u Češkoj pohađa sveučilišno obrazovanje, njih 90,93%. Za razliku od na primjer Mađarske gdje je sektor stručnog obrazovanja jednako velik kao sveučilišni, u Češkoj stručno obrazovanje čini mali dio ukupnih studijskih programa.

Tablica 13: Struktura studentske populacije prema tipu programa, akademske godine 2004./05.

Institucija visokog obrazovanja	Broj studenata	Postotak u ukupnom broju studenata
Sveučilišta	298.196	90,93
Profesionalne visoke škole	29.759	9,07

Izvor: Europska komisija, 2008.

Nadalje, Tablica 14 prikazuje trend vezan uz veličinu studentske populacije u Češkoj. Kao što je vidljivo iz prikazanih podataka, broj studenata raste, pa je tako tijekom 2002.g. iznosio 284.500, da bi se 2007.g. popeo na 362.600. Navedeni broj čini češki sustav usporedivim po veličini s, primjerice, austrijskim.

Tablica 14: Ukupan broj studenata u Češkoj, za razdoblje od 2002. do 2007.g.

Godina	Ukupan broj studenata
2002.	284.500
2003.	287.000
2004.	318.900
2005.	336.300
2006.	337.400
2007.	362.600

Iako nemamo direktne podatke o visini ulaganja po studentu, ukoliko usporedimo ukupno izdvajanje za visoko obrazovanje kroz zadnje petogodišnje razdoblje s promjenama u broju studenata, primjetan je trend rasta javnih izdvajanja po studentu. Naime, u periodu 2002.g. do 2007.g. porast ulaganja u visoko obrazovanje gledan u apsolutnim iznosima iznosio je oko 43%, dok je u istom razdoblju broj studenata porastao za oko 22%.

Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja

U Češkoj udio izdvajanja za obrazovanje iz javnog proračuna predlaže Vlada, a odobrava Parlament. Iznos izdvajanja određuju politički prioriteti i on nije direktno povezan s produktivnošću institucija visokog obrazovanja. Mehanizmi za alokaciju državnih izdvajanja za visoko obrazovanje definirani su Zakonom o visokom obrazovanju. Iznos državnog izdvajanja za pojedine institucije se temelji prvenstveno na nastavnim i istraživačkim aktivnostima; iznos izdvajanja za nastavne aktivnosti ovisi o njihovoj količini.

U Češkoj postoje odvojena operativna sredstva iz proračuna za nastavne aktivnosti, istraživanje i kapitalnu opremu. Financiranje nastavnih aktivnosti iz proračuna se dodjeljuje kombinacijom cjelovitog proračuna (eng. *lump sum*) mehanizma, koji predstavlja osnovna sredstva koja sveučilište raspodjeljuje po potrebi, i ciljanim financiranjem. Osnova za dodjeljivanje sredstava cjelovitog proračuna je financiranje po formuli, a za ciljano financiranje osnova je natjecanje.

Sveučilišta se financiraju prema formuli u kojoj se koristi sedam koeficijenata koji pokrivaju različite disciplinske grupe. Formula za računanje izdvajanja iz proračuna za pojedinu instituciju jest zbroj umnožaka određenih kriterija. Visinu financiranja sveučilišta pri

financiranju putem formule formiraju različiti kriteriji. Za sve nivoe visokog obrazovanja osim ISCED 5B nivo, kriteriji su sljedeći:

- **broj studenata upisanih na sveučilište:** izračun broja studenata: novi se studenti te oni koji ne studiraju dulje od propisanog trajanja studija za više od pola godine uračunavaju cijelim brojem; oni čije studiranje traje duže od propisanog trajanja za više od pola, a manje od godine dana, uračunavaju se s pola cijelog broja, dok se oni čije studiranje traje više od godinu dulje od propisanog trajanja studija uopće ne ubrajaju u konačni zbroj studenata na studiju.
- **trošak po studentu:** glavarina koju institucije visokog obrazovanja po studentu dobiju unutar cjelovitog proračuna jest prosječno 2.200 EUR. Iznos ovisi o vrsti studijskog programa.
- **znanstvena disciplina:** računaju se koeficijenti za 7 disciplinskih područja.
- **broj diplomiranih.**

Za programe visokog obrazovanja ISCED nivo 5B, kriteriji su broj upisanih studenata, trošak po studentu i znanstvena disciplina. Pojediniosti se svake godine specificiraju u posebnom setu pravila (*Rules for Allocating Contributions and Subventions*) koje priprema resorno ministarstvo. Također, dio financijskih sredstava iz javnog proračuna institucije dobivaju ugovorno, za pojedine projekte. U tom slučaju financiranje ovisi o podudaranju između dugoročnog plana institucije i dugoročnog plana ministarstva.

Financiranje istraživanja i razvoja iz javnog proračuna se odvija na dva načina: institucionalno i ciljano. Institucionalno financiranje institucija vrši se od strane nadležnog ministarstva, prema preporukama *Vijeća za istraživanje i razvoj*, i ima dva oblika:

- potpora za specifično istraživanje, tj. istraživanje povezano s diplomskim i poslijediplomskim programima
- potpora na osnovi istraživačkih planova koji predlažu istraživanja dotične institucije za period od 5 do 7 godina, a koji moraju biti detaljno razrađeni.

Financiranje istraživačkih aktivnosti se odvija kroz četiri vrste mehanizama, prikazanih u Tablici 15.

Tablica 15: Modeli financiranja istraživačkih aktivnosti u Češkoj

Alokacijski mehanizam	Tko je odgovoran za alokaciju sredstava	Osnova za alokaciju	Kriteriji izračuna
Osnovno financiranje istraživanja – za institucije visokog obrazovanja, za institucijske istraživačke planove	Nadležna tijela Vlade	Nema natjecanja (procjena zahtjeva)	/
Osnovno financiranje istraživanja – uključuje nastavne aktiv. na ISCED nivou 5 i 6	Nadležna tijela Vlade	Financiranje po formuli	Broj poslijediplomskih studenata i dipl. magistara; kvalifikacije akademskog osoblja; obim prihoda od vanjskih istraživanja
Financiranje istraživačkih centara	Nadležna tijela Vlade	Natjecanje	/
Projektno financiranje	Nadležna tijela Vlade i posredničke ustanove (Akademija znanosti; Češka zaklada za znanost)	Natjecanje	/

Posebni programi u području visokog obrazovanja

Unutar politike o socijalnoj osjetljivosti, u Češkoj institucije visokog obrazovanja dobivaju posebna sredstva iz proračuna koja su usmjerena na dvije društveno rizične skupine: Rome i osobe s posebnim potrebama. Institucije visokog obrazovanja primaju sredstva za upis podzastupljenih grupa studenata, odnosno specifično Roma na studijskim programima ISCED nivoa 5B, te za stvaranje odgovarajućeg okoliša za studente s posebnim potrebama unutar studijskih programa ISCED nivo 5A .

Školarine

U Češkoj je studij u osnovi besplatan na svim nivoima studija, odnosno školarine se od studenata naplaćuju samo u sljedećim kategorijama:

- pri upisu na ISCED nivo 5B (profesionalne škole, tj. strukovna visoka učilišta)
- ako ne diplomiraju u roku na ISCED nivou 5A
- pri upisu na programe ISCED 5A na stranom jeziku

- ukoliko su strani studenti iz države koja nije članica Europske unije.

Ne postoji razlika u pravilima za plaćanje studija između redovnih i izvanrednih studenata. Sveučilište samo odlučuje o iznosu školarine, s tim da je Vlada za ISCED nivo 5B postavila raspon u kojem se iznosi mogu kretati, a za ISCED nivo 5A donju granicu iznosa školarine. Nadalje, postoje razlike u visini školarina ne samo između sveučilišta već i između različitih znanstvenih disciplina. Unutar studija ISCED nivo 5B diferencijacija školarina prema znanstvenoj disciplini je određena nacionalnim okvirom, dok za ISCED nivo 5A sveučilište samo određuje visinu školarine prema znanstvenoj disciplini. Tablica 16 ukratko prikazuje strukturu grupa studenata koje plaćaju školarinu.

Tablica 16: Struktura školarina u Češkoj, 2007.g.

Kategorija	Status
Redovni preddiplomski studenti	Nema školarine
Studenti na ISCED 5B	Da, varijabilno
Redovni diplomski studenti	Nema školarine
Izvanredni studenti	Da, varijabilno
Studenti koji studiraju duže od predviđenog roka	Da, varijabilno (prema nekim izvorima cca 500- 3.000 EUR)
Studenti koji ponavljaju godinu	Da, varijabilno
Studenti upisani na program na stranom jeziku, odnosno strani studenti iz zemalja izvan EU	Da, varijabilno (prema nekim izvorima cca 1.180– 2.355 EUR)

Broj studenata na sveučilištima određuje nadležno ministarstvo te za redovne studente ne postoje nikakvi oblici participacije u troškovima studija. S druge strane, za kategorije studenata koje plaćaju školarine, status platiša nije vezan uz uspješnost ili napredovanje na studiju. Drugim riječima, osnovni status studenta koji ne plaća školarinu može se promijeniti jedino tako da student ne završi studijski program (na ISCED 5A programima) u roku, a student koji je u kategoriji plaćanja studija ne može se osloboditi te obaveze.

Što se tiče politike socijalne osjetljivosti prema studentima ona se prvenstveno odnosi na činjenicu da velika većina studenata ne sudjeluje u troškovima studija, odnosno za veliku većinu studenata studiranje je besplatno. Pored toga, država nastoji osigurati socijalnu osjetljivost kroz programe dodjeljivanja pomoći studentima slabijeg socio-ekonomskog

statusa. Postojeći programi opisani su niže u sljedećem poglavlju o stipendijama i zajmovima.

Studentski standard, stipendije i zajmovi

Svi studenti u Češkoj imaju pravo na potporu za smještaj, koja iznosi oko 260 EUR godišnje. Ukupan proračunski izdatak za ovu potporu jest oko 47 milijuna EUR godišnje. Nadalje, postoji mogućnost javnih institucija visokog obrazovanja da primaju državne subvencije za troškove smještaja studenata u slučajevima u kojima te institucije raspoložu takvom vrstom objekata i mogu pružati takvu vrstu usluga. Svaki obrok u studentskoj menzi država subvencionira s 1 eurom.

Od prava koje studentima osiguravaju drugi resori, poput na primjer Ministarstva rada i socijalnih poslova, postoji pravo na dječji odnosno obiteljski doplatok do 26. godine života u ovisnosti o obiteljskim prilikama, te pravo na zdravstveno osiguranje koje u cijelosti besplatno do 26. godine (država izdvaja 476 CZK mjesečno po studentu za zdravstveno osiguranje). Osim toga, postoje i porezne olakšice roditeljima studenata mlađih od 26 godina – jedan od roditelja može tražiti poreznu olakšicu od oko 900 Eura godišnje. Roditeljima studenata s tjelesnim invaliditetom koji trebaju posebnu skrb taj se iznos množi s 2.

Studenti imaju i olakšice pri oporezivanju dohotka - svaka stipendija koja se dodijeli studentu je izuzeta od oporezivanja. Studenti mlađi od 26 godina ili poslijediplomski studenti mlađi od 28 godina, mogu godišnje zaraditi 49.440 CZK (oko 2.000 EUR) bez oporezivanja (što je oko 407 EUR više od osnovnog neoporezivog dohotka).

Navedeno pravo na dječji doplatok se ostvaruje tako da obitelj može dobiti dječji doplatok ukoliko ostvaruje prosječan dohodak po osobi niži nego minimum za obiteljski život pomnožen s faktorom 3. Tablica 17 niže prikazuje kategorije iznosa dječjeg doplatka, koje su određene prema broju članova obitelji i ukupnom prihodu obitelji.

Tablica 17: Kategorije za određivanje iznosa dječjeg doplatka u Češkoj

do 1.1 minimuma za življenje	810 CZK mjesečno
1.1 – 1.8 minimuma za življenje	709 CZK mjesečno
1.8 – 3.0 minimuma za življenje	355 CZK mjesečno
iznad 3.0 minimuma za življenje	0 CZK mjesečno

Osim navedenih programa postoje i studentske olakšice za troškove javnog prijevoza (autobus, vlak) do studentove 26. godine. Ostvaruju se uz predočenje iskaznice Ministarstva prometa koju je ovjerila institucija visokog obrazovanja, i to samo za prijevoz od mjesta stanovanja do sveučilišta. Također, studenti su uključeni u mirovinsko osiguranje tijekom 6 godina studiranja, počevši od 18. godine. Za njih se ne plaćaju nikakve premije, pa ni iz državnog proračuna. Njihove buduće mirovine se plaćaju iz mirovina drugih, radno aktivnih stanovnika po principu solidarnosti.

Što se tiče izravnih oblika financijske pomoći studentima, Vlada kroz nadležno ministarstvo provodi program stipendiranja studenata. Prema postojećem programu moguće je ostvariti tri vrste pomoći:

- **financijska pomoć (stipendija) za studente slabijeg socio-ekonomskog statusa:** radi se o stipendiji čije uvjete definira nadležno ministarstvo, a dodjeljuju je zajednički ministarstvo i institucija visokog obrazovanja. Dodjeljuje se studentima nepovoljnijeg socio-ekonomskog statusa. Iznos stipendije ovisi o imovinskom stanju. Maksimalni rok do kojeg student može primati stipendiju jest do kraja programa. Kriteriji za dodjeljivanje pomoći:
 - osobni uvjeti: student mora podnijeti dokument kojim očituje svoj/roditeljski socio-ekonomski status; student ne smije biti stariji od 26 godina
 - uvjeti prema tipu obrazovnog programa: moguće je dobiti pomoć za studiranje na domaćoj instituciji visokog obrazovanja, za studiranje na akreditiranim programima, te samo za ISCED nivoe 5A i 6.

Studenti najslabijeg socijalnog statusa imaju pravo na 65 EUR mjesečne potpore, a ukupno se godišnje za to izdvaja 50 milijuna EUR.

- **financijska pomoć za studente koji žive daleko od institucije visokog obrazovanja koju pohađaju:** uvjete za dobivanje takve pomoći i samo dodjeljivanje uređuju zajednički nadležno ministarstvo i institucija visokog obrazovanja. Iznos pomoći ovisi o udaljenosti prebivališta od institucije obrazovanja. Maksimalno trajanje primanja pomoći je do kraja programa plus jedna godina. Kriteriji za dodjeljivanje pomoći:
 - student živi izvan područja u kojem se nalazi institucija visokog obrazovanja

- uvjeti prema tipu obrazovnog programa: moguće je dobiti pomoć za studiranje na domaćoj institucije; za studiranje na akreditiranim programima, za studiranje na programima u kampusu; te samo za ISCED nivoe 5A i 6.
- **stipendija za studente koji postižu iznimne rezultate na studiju, u slučaju iznimnog nastavnog, istraživačkog, umjetničkog ili razvojnog postignuća studenta koji pridonosi unapređenju znanja.**

Osim navedenih programa, postoji i program stipendiranja u svrhu potpore češkim studentima za studiranje u inozemstvu, u svrhu potpore inozemnim studentima u Češkoj Republici, te kao potpora studentima poslijediplomskih studijskih programa. S druge strane, u Češkoj nije razvijen sustav studentskih zajmova koji bi bio reguliran od strane Vlade. Budući većina studenata ne plaća školarine, osim navedenih oblika pomoći kroz subvenciju troškova smještaja i prehrane, te navedene programe stipendiranja, ostatak eventualnih troškova studija pada na same studente i njihove obitelji.

ENGLESKA

Osnovne odrednice sustava

Engleski je sustav visokog obrazovanja najvećim dijelom uklopljen u obrazovni sustav Ujedinjenog Kraljevstva, pa se tako statistički pokazatelji vezano uz visinu izdvajanja za visoko obrazovanje, strukturu privatnog i javnog financiranja i slično, ne vode na razini Engleske već na državnoj razini. S druge strane, s obzirom na to da je u Ujedinjenom Kraljevstvu zemljama sastavnicama dana određena autonomija u obrazovanju, postoje razlike u politici školarina i zajmova između Engleske, Sjeverne Irske, Walesa i Škotske. Kako bi se dosljedno prikazao cjeloviti sustav, ovaj se prikaz dakle odnosi na Englesku, osim u ovom prvom dijelu koje sumarne podatke o broju studenata i njihovoj strukturi donosi na razini čitave Ujedinjenog Kraljevstva. Tablica 18 tako pokazuje trend razvoja ukupnog broja studenata u Ujedinjenom Kraljevstvu u periodu od 2003./04. do 2007./08.g.

Tablica 18: Ukupni broj studenata u Ujedinjenom Kraljevstvu, u periodu od 2003./04. do 2007./08.g.

Akadska godina	2003./04.	2004./05.	2005./06.	2006./07.	2007./08.
Ukupni broj redovnih i izvanrednih studenata	2.247.440	2.287.540	2.336.110	2.362.815	2.306.105

Podaci pokazuju kako je ukupni broj studenata u blagom porastu, ali ne značajnom (manje od 5%). Ključne odrednice sustava su vidljive u Tablici 19, koja pokazuje kako je akademske godine 2007./08. ukupan broj studenata u Ujedinjenom Kraljevstvu bio 2.306.105. Od toga je 53% redovnih preddiplomskih studenata, 25% preddiplomskih studenata koji studiraju uz rad, oko 1% redovnih poslijediplomskih studenata i oko 1% poslijediplomskih studenata koji studiraju uz rad. Nadalje, najveći broj studenata studira poslovne studije, područja vezana uz medicinu, zatim studije za učitelje i nastavnike, i društvene znanosti.

Tablica 19: Studenti u Ujedinjenom Kraljevstvu, prema području studija, stupnju i modelu studija (redovni ili izvanredni), akademske godine 2007./08.

Područje	Ukupni broj studenata	Redovni poslije-diplomski	Redovni preddiplomski	Izvanredni poslije-diplomski	Izvanredni preddiplomski
Medicina i stomatologija	61.810	7.670	43.820	10.160	160
Područja vezana uz medicinu	287.125	11.690	143.910	35.165	96.360
Biologija i srodne znanosti	161.600	16.650	111.690	9.940	23.320
Veterinarstvo	4.850	490	4.080	225	55
Poljoprivreda i vezane znanosti	17.680	1.640	10.050	1.025	4.965
Fizika i vezane znanosti	82.130	13.900	52.685	3.890	11.655
Matematika i vezane znanosti	34.120	3.600	22.770	1.520	6.225
Računarstvo	95.575	13.425	55.700	6.520	19.935
Inženjerstvo i tehnologija	139.435	23.875	80.425	11.800	23.335
Arhitektura i građevinarstvo	63.085	5.900	31.455	9.090	16.640
Društvene znanosti	198.875	24.325	110.700	15.315	48.530
Pravo	89.245	13.095	54.160	8.585	13.405
Poslovni studiji	310.455	47.455	156.765	51.075	55.155
Masovne komunikacije i dokumentacija	47.965	5.705	35.750	3.485	3.025
Jezici	136.050	9.890	78.035	5.155	42.975
Povijesni i filozofski studiji	96.620	8.340	52.560	7.705	28.020
Umjetnost i dizajn	158.890	10.815	129.595	6.550	11.930
Obrazovanje/pedagogija	202.300	29.780	51.735	63.250	57.535
Interdisciplinarni programi	118.300	135	6.120	2.300	109.740
Sve zajedno	2.306.105	248.380	1.232.005	252.755	572.965

Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja

U Engleskoj se pri utvrđivanju proračuna sveučilišta kombiniraju formula i pregovarački mehanizmi. Sveučilišta pregovaraju s državom o kvoti studenata koju mogu upisati u slijedećoj akademskoj godini i kada se dogovori kvota primjenjuje se posebna formula za izračun iznosa za financiranje nastave. Na ovaj način isplaćuje se 63% izdataka državne agencije za financiranje visokog obrazovanja. Formula sadrži i elemente inkrementalnog financiranja jer se uzima u obzir visina financiranja prethodnih godina, ali ne kao jedini čimbenik.

Glavni kriteriji koji formiraju visinu financiranja za poučavanje su:

- ulazni kriterij broja studenata i njihovo grupiranje prema području studija
- izlazni kriteriji prvenstveno mjereni u količinom i kvalitetom istraživačkog rada izvedenog na instituciji.

Nakon određivanja visine financiranja za poučavanje novac se sveučilištu dostavlja kao cjeloviti proračun za koji sveučilište ima samo okvirne smjernice za potrošnju, pod pretpostavkom zadržavanja kvalitete kao osnove za pregovore oko visine financiranja za slijedeću godinu.

Uz financiranje redovne nastave, državna agencija dodjeljuje i sredstva u obliku cjelovitog proračuna za pokrivanje dodatnih troškova olakšavanja pristupa sveučilištu osobama iz socijalno ugroženih ili tradicionalno podzastupljenih društvenih skupina. Ova se sredstva ne isplaćuju po pojedinom studentu određene kategorije, već kao ugovorena cjelovita suma, na osnovi pregovora institucija visokog obrazovanja i države, za pokrivanje dodatnih troškova cijele institucije vezanih uz olakšavanje pristupa visokom obrazovanju. Postoje i dodatni izvori financiranja kroz posebne namjenske programe, obično usmjerene institucionalnom razvoju, a koji se financiraju iz javnih izvora.

Ukupno financiranje institucija visokog obrazovanja dolazi iz operativnog proračuna, školarina i specijalističkih fondova za istraživanje i razvoj. U odnosu na druge europske zemlje, Engleska je razvila bitno dereguliraniji sustav financiranja visokog obrazovanja, pa

tako operativno financiranje čini manje od polovice ukupnog proračuna sveučilišta, kao što je prikazano u Tablici 20.

Tablica 20: Struktura proračuna engleskih sveučilišta

Operativno financiranje	40%
Školarine/studentstva participacija	24%
Ostali izvori	36%
Ukupno	100%

Izvor: CHEPS studija

Operativno financiranje je u dvije trećine vezano uz nastavu, dok je petina iznosa vezana uz sredstva za istraživanje. Izvori sredstava od školarina dolaze u jednoj trećini od standardnih preddiplomskih školarina, trećinom od studenata stranaca te trećinom iz ostalih vrsta školarina. Ostali izvori uključuju kompetitivna sredstva za specifična istraživanja, koja se uglavnom financiraju iz javnih sredstava i privatnih zaklada. 8% istraživačkih sredstava dolazi neposredno iz proizvodnog sektora. Institucije visokog obrazovanja mogu ostvariti dodatne prihode iz usluga koje pružaju na tržištu te iz imovine, odnosno nekretnina i kapitala. Rezultat takve strukture financiranja se vidi u Tablici 21, koja pokazuje prihodovnu i rashodovnu stranu britanskih sveučilišta u razdoblju od 2003. do 2008.g.

Tablica 21: Ukupni prihodi i rashodi britanskih sveučilišta u razdoblju od 2003./04. do 2007./08.g.

(u 000 GBP)	2003./04.	%	2004./05.	%	2005./06.	%	2006./07.	%	2007./08.	%
UKUPNI PRIHOD	16.896.211		18.141.214		19.528.413		21.255.048		23.439.626	
državno operativno financiranje	6.522.935	38,6%	6.969.743	38,4%	7.547.846	38,7%	8.005.096	37,7%	8.507.989	36,3%
školarine i prihod od poučavanja	4.094.019	24,2%	4.358.475	24,0%	4.667.135	23,9%	5.404.725	25,4%	6.253.998	26,7%
istraživačka sredstva i ugovori	2.724.924	16,1%	2.887.947	15,9%	3.137.561	16,1%	3.378.011	15,9%	3.721.881	15,9%
ostali prihod	3.312.624	19,6%	3.618.452	19,9%	3.830.658	19,6%	4.059.699	19,1%	4.447.967	19,0%
kapitalna dobit	241.709	1,4%	306.597	1,7%	345.213	1,8%	407.517	1,9%	507.791	2,2%
UKUPNI RASHOD	16.659.096		17.975.579		19.352.832		21.016.635		22.884.979	
osoblje	9.749.960	58,5%	10.461.801	58,2%	11.194.007	57,8%	12.156.285	57,8%	13.135.202	57,4%
ostali operativni troškovi	5.915.044	35,5%	6.382.450	35,5%	6.890.749	35,6%	7.522.148	35,8%	8.276.341	36,2%
deprecijacija	792.784	4,8%	873.658	4,9%	1.011.845	5,2%	1.070.800	5,1%	1.187.706	5,2%
dospjele kamate	201.308	1,2%	257.670	1,4%	256.231	1,3%	267.402	1,3%	285.730	1,2%

Kao što se vidi i iz tablice prihoda i rashoda, iako državna agencija za financiranje visokog obrazovanja (*Higher Education Funding Council, HEFCE*) koristi formulu kako bi izračunala institucionalno operativno financiranje, ona ne očekuje da se interna podjela unutar sveučilišta odvija prema jednakim pravilima i prepušta to u potpunosti institucijama, uz praćenje kvalitete programa i studenata. Operativno financiranje dodijeljeno u obliku cjelovitog iznosa namijenjeno poučavanju namijenjeno je da pokriva i neke općenite troškove kao što su knjižnice, ICT i administracija. Općenito se 'izvorom' financiranja nastave na sveučilištima smatra državno operativno financiranje i školarine samih polaznika.

Sljedeći dio opisuje izračun operativnog financiranja, koje dolazi iz HEFCE, državne agencije za financiranje visokog obrazovanja. Formula za dodjeljivanje sredstava utvrđuje se u 4 faze. U prvoj se računa tzv. 'standardni izvor' (eng. *standard resource*) za određenu instituciju visokog obrazovanja (detaljnije vidi u Tablici 22 niže). Radi se o izračunu koji se temelji na broju studenata, čimbenicima vezanim uz znanstvena područja, čimbenicima vezanim uz studente i posebnim čimbenicima važnim za danu instituciju. 'Standardni izvor' za pojedinu instituciju visokog obrazovanja je ukupni broj redovnih studenata koji ulaze u kvotu, uvećan za faktore temeljene na znanstvenoj disciplini, pomnožen s osnovnom cijenom poučavanja redovnih studenata u cjenovnoj kategoriji D². Studenti koji ulaze u kvotu za izračun 'standardnog izvora' su domaći i EU studenti koji pohađaju programe općenito otvorene svim pristupnicima na osnovi prethodno ostvarenih kvalifikacija i koji nisu financirani iz drugih javnih sredstava (posebni programi s posebnim namjenama u javnom interesu: medicinski i učiteljski programi).

Tablica 22: Model izrade proračuna za engleska sveučilišta: izračun 'standardnog izvora'

Svi studenti pojedine institucije visokog obrazovanja dijele se u 48 kategorija prema:

- 4 cjenovne skupine ovisno o znanstvenoj disciplini
- oblik studijskog programa koji pohađaju (redovni, 'sandwich' ili izvanredni)
- studijskoj razini (temeljni preddiplomski studij, diplomski i poslijediplomski poučavani programi – ne istraživački)
- trajanje poduke kroz godinu (redovno ili produženo).

² Cjenovne kategorije su pojašnjene u Tablici 23, str.28

Za svaku od rezultirajuće 48 kategorije zasebno se računa iznos 'standardnog izvora'. Svaki 'jedinični redovni student' (eng. *FTE – Full time equivalent*) dodatno se množi faktorom vezanim uz cjenovnu kategoriju kojoj pripada (4 x kat. A, 1.7 x za kat. B, 1.3 X za kat. C. i 1 x za kat. D).

Zatim se dodatno primjenjuju troškovna uvećanja za središnji i širi London (8% po svakom 'jediničnom redovnom studentu' za središnji i 5% za širi London). Konačno se standardni izvor za pojedinu instituciju visokog obrazovanja računa tako da se ukupni broj (uvećan za gore navedene faktore) 'jediničnih redovnih studenata' pomnoži s temeljnom cijenom poduke po studentu (prosječni trošak po studentu) koji određuje državna agencija za financiranje visokog obrazovanja (4.541 EUR u Engleskoj za akademsku godinu 2008./09.).

Kao punopravni studenti u studentskoj kvoti računaju se redovni studenti. Izvanrednim studentima (ta se kategorija odnosi na eng. *part-time* studente, odnosno studente koji studijski program pohađaju prema izvedbenom planu koji omogućuje studij uz rad) posebno se računa razmjerni odnos prema količini poučavanja koja se pruža redovnim studentima, kroz nekoliko aktivnosti od kojih svaka nosi svoju težinu (0.99/0.5 redovnog studenta). Studenti koji se nalaze na cjelogodišnjem uvježbavanju u nekoj gospodarskoj organizaciji (eng. *sandwich course*) računaju se kao 0.5 redovnog studenta.

'Standardni izvor' po studentu računa se tako da se ukupna sredstva namijenjena poučavanju (cjeloviti proračun i očekivani prihod od školarina) podijeli s ukupnim brojem redovnih studenata uvećanih za faktore navedene u tablici. Temeljni trošak po studentu mjeri se iznosom po studentu u cjenovnoj kategoriji D.

U drugoj fazi računa se stvarni iznos 'izvora' za određenu instituciju visokog obrazovanja. On se temelji na sredstvima za poučavanje koji se sveučilištu isplaćen prošle akademske godine uz korekcije za inflaciju i pretpostavljeni prihod od školarina.

Korekcije uključuju umanjene sredstava za odstupanja od prošlogodišnjeg ugovora, uglavnom zbog nemogućnosti upisivanja i zadržavanja u sustavu predviđenog broja studenata; uvećanje za broj studenata upisanih iznad ugovorne kvote u skladu s državnim politikom širenja visokog obrazovanja; te promjene uslijed prebacivanja aktivnosti između sveučilišta ili sveučilišta i gospodarstva. Odstupanja od predviđenog prihoda od školarina također ulaze u korekcije.

U trećoj fazi, uspoređuju se 'standardni izvor' i 'stvarni izvor', te se utvrđuje razlika među njima ($\frac{StvI - StnI}{StnI} \times 100$). U četvrtoj fazi se isplaćuje 'stvarni proračun' ako utvrđena razlika nije više od 5% (u bilo koju korist). Ako je razlika veća od 5%, mijenja se baza izračuna 'standardnog izvora' tako da se mijenjaju kvote ili iznos sredstava uz poštivanje određenih uvjeta u propisanom vremenskom razdoblju. Nakon toga sveučilište i državna agencija HEFCE pristupaju sklapanju ugovora, kojim se definiraju i kriteriji koje potrošnja sredstava mora zadovoljiti u razdoblju od više godina. Dozvoljavaju se i promjene studijskih programa i strukture studentske populacije, ali državna će agencija reagirati ako stvarni broj upisanih studenata odstupa više od 5% od procjena na kojima se temelji ugovor.

Diplomski i poslijediplomski studenti na istraživačkim programima uopće ne ulaze u kvotu studenata za izračun troška po studentu pojedine institucije visokog obrazovanja, dok oni na tzv. 'poučavanim programima' (eng. *taught programmes*) ulaze jednako kao preddiplomski studenti. Trošak po studentu prema znanstvenoj disciplini dijeli se u četiri kategorije ovisno o resursima potrebnim za poučavanje određenih predmeta. Tablica 23 prikazuje kategorizaciju znanstvenih disciplina prema cjenovnim skupinama.

Tablica 23: Cjenovne skupine znanstvenih disciplina i faktori za izračun cijene studija u Engleskoj

Cjenovna skupina	Opis	Faktor uvećanja temeljnog troška po studentu
A	Klinički dio programa medicine, stomatologije, i veterine	4
B	Programi s laboratorijskom obukom (prirodne znanosti, predklinički dijelovi programa medicine i stomatologije, strojarski i tehnološki programi)	1.7
C	Programi s dijelom poduke u laboratoriju, studiju, ili na terenu	1.3
D	Svi ostali studijski programi	1

Izvor: HEFCE

Posebni programi u sustavu visokog obrazovanja

U Engleskoj postoje programi dodatnog financiranja institucija visokog obrazovanja koji su vezani uz određene ciljeve državne politike, a koji ne ulaze neposredno u izračun temeljnog troška po studentu. Iako se u definiranju 48 kategorija studenata za izračun troška po studentu uključuju i ove stavke, ponekad one nose dodatne troškove na razini cijele institucije. Navedeni programi posebnog financiranja u razdoblju od posljednjih 5 godina uključuju:

- Proširenje sudjelovanja u visokom obrazovanju za društvene skupine koje tradicionalno imaju nizak broj uspješnih polaznika, i to kroz: proširenje pristupa, poboljšanja zadržavanja polaznika u visokom obrazovanju te olakšavanje sudjelovanja studentima s posebnim potrebama.
- Ispomoć u provođenju programa koji uključuju praktičnu obuku u gospodarstvu.
- Dodatni administrativni troškovi vezani uz izvanredne studente, odnosno studente koji studiraju uz rad, a čija je cijena u formuli niža od cijene 'jediničnog redovnog studenta' (eng. *FTE*).
- Produljeno trajanje obuke unutar akademske godine za pojedine predmete.
- Obuka u povijesnim objektima, te specifični troškovi vezani uz neke institucije visokog obrazovanja.

Školarine

U Engleskoj gotovo svi studenti plaćaju školarinu, ali u različitim iznosima. Do 1998.g. su te troškove za studente koji su britanski državljani snosili obrazovni uredi regionalne samoupravne jedinice iz koje student dolazi, a ostali studenti snosili su ih sami. Od 1998.g. trošak je prebačen na same studente, s tim da Vlada propisuje maksimalni iznos koji se može naplatiti pojedinom preddiplomskom studentu. Visinu školarina određuju same institucije, ali na preddiplomskoj razini država postavlja gornju granicu po studentu. Postoji razlika i između sveučilišta i između znanstvenih disciplina vezano uz visinu školarine. Studenti iz socijalno ugroženih obitelji imaju pravo na djelomični povrat iznosa školarine. Tablica 24 sažeto prikazuje strukturu školarina u Engleskoj.

Tablica 24: Grupe studenata koji plaćaju školarinu u Engleskoj, te koji iznos školarine plaćaju 2009.g.

Godina 2009.	Iznos u EUR
Redovni preddiplomski studenti	0 – 3.736
Redovni diplomski studenti (<i>masters</i> razina)	Da, ali nije određeno na nacionalnoj razini
Redovni poslijediplomski studenti	Da, ali nije određeno na nacionalnoj razini
Redovni strani studenti (izvan EU)	4.000 – 21.000
Izvanredni studenti	Da, ali nije određeno na nacionalnoj razini

Poslijediplomski studenti dijele se u dvije skupine: studente na poučavanim programima i studente u istraživačkim programima. Studenti na poučavanim programima ulaze u kvotu studenata koju djelomično financira država. Za razliku od preddiplomskih studenata oni nemaju pravo na državne zajmove za pokrivanje troškova školarina, ali za njih se može reći da im je financiranje uključeno u redovno operativno financiranje. Studenti u istraživačkim programima ne ulaze u kvotu za 'standardni izvor' i financiraju se kroz sredstva za istraživanja za koje se institucije visokog obrazovanja natječu, ili potpuno iz vlastitih izvora (u puno manjoj mjeri).

Relativne kvote vezano uz plaćanje školarina nisu jedinstveno određene za sve institucije visokog obrazovanja, već ovise o specifičnom ugovoru s državnom agencijom za financiranje visokog obrazovanja, dok sveučilišta imaju samo djelomičnu slobodu u variranju kvota određenih ugovorom za određeno razdoblje. Školarine se plaćaju neovisno od uspjeha na studiju, ali uspjeh može pomoći pri ostvarivanju raznih dostupnih stipendija.

Postoji politika socijalne osjetljivosti koja je realizirana kroz državni povrat uplaćenog iznosa školarine, a državno definirani maksimalni iznos preddiplomske školarine također se može smatrati proizvodom socijalne politike. Socijalna politika izražena je samo na preddiplomskoj razini dok se za više obrazovne razine ne specificira. Nadalje, uz financiranje programa na državnoj razini pojedina sveučilišta dobivaju sredstva namijenjena pokrivanju troškova proširivanja pristupa visokom obrazovanju.

Studentski standard, stipendije i zajmovi

Neizravnih subvencija iz javnih izvora za troškove smještaja i prehrane studenata u Engleskoj nema. Institucije visokog obrazovanja mogu nuditi smještaj i hranu studentima po subvencioniranim cijenama, ali za to ne dobivaju posebne subvencije iz javnih izvora povrh temeljnog operativnog financiranja koje primaju za poduku i istraživanje.

2006. g. uvedeni su novi kriteriji za stipendije kojima se pokrivaju troškovi školarina i života. Razrađen je novi model procjenjivanja socijalne ugroženosti studenata i kućanstava, te omogućen pristup državnim stipendijama za troškove života većem broju studenata. Studentima su dostupne stipendije i zajmovi iz javnih sredstava, a pravo na ostvarivanje ovisi prvenstveno o financijskoj situaciji njihove obitelji. Zbog reformi sustava financijske pomoći postoje bitne razlike u kombinaciji dostupnosti odnosno prava na jedan i drugi izvor između studenata koji su počeli studij prije 2006.g. i onih koji su počeli nakon toga. Uz to postoji posebna prijelazna kategorija za godište koje je upisalo 2008.g. Tablica 25 prikazuje osnovne značajke modela financijske pomoći, ukazujući na razlike koje postoje za one upisane prije i poslije 2006.g.

Tablica 25: Modeli financijske pomoći za studente upisane prije i poslije 2006.g.

Oblik državne pomoći	Studenti upisani nakon 2006.g	Studenti upisani prije 2006.g.
Stipendija za naknadu školarine	Ne	Da
Zajam za naknadu školarine	Da	Ne
Zajam za udio u školarini	Ne	Da
Stipendija za troškove života	Da	Ne
Potpora za studij (troškovi života i dodatni troškovi vezani uz studij)	Ne	Da
Zajam za troškove života	Da	Da
Dodatna naknada za invaliditet	Da	Da
Dodatna naknada za studente s djecom ili štíćenicima	Da	Da

Stipendije iz javnih izvora za pokrivanje troškova školarina vrijede za studente koji su studij započeli prije 2006.g. i dijele se u slijedeće grupe:

- puni iznos školarine za redovne preddiplomske studente iz socijalno ugroženih obitelji
- puni iznos školarine za studente koji ostvaruju pravo na druge oblike socijalne pomoći od države (naknade za osobe s posebnim potrebama, i sl.)
- djelomični iznos školarine ovisno o visini školarine i socijalnom statusu obitelji studenta.

Od 2006.g. javni izvori financiranja imaju i predviđene stipendije za pokrivanje troškova života, pune (za oko trećinu studenata) i djelomične (za još trećinu). Međutim, dokidaju se ili umanjuju stipendije za pokrivanje troškova školarine, uz mogućnost ostvarivanja zajma za pokrivanje dijela ili cjelokupnog iznosa školarina.

Ne postoje predviđene stipendije iz javnih izvora za naknadu troškova školarina na ne/istraživačkim diplomskim i poslijediplomskim studijima. Školarine istraživačkih poslijediplomskih studija studentima iz Ujedinjenog Kraljevstva i Europske zajednice pokrivene se iz javnih sredstava kroz stipendije specijalističkih tijela za financiranje istraživanja. Studentima koji studiraju uz rad (eng. *part time students*) poslodavci plaćaju više od trećine troškova školarine. Od 2007. g. oko trećine svih studenata može se kvalificirati za naknadu punog iznosa školarine, a još jedna trećina za naknadu dijela iznosa školarine iz javnih sredstava.

Za stipendije za naknade troškova života ili drugih posebnih troškova vezanih uz pohađanje studija (ali ne školarine) studenti se dijele u skupine:

- **prije 2006.g.:** studenti koji su počeli studij prije 2006.g. nemaju pravo na stipendije za pokrivanje troškova života, osim u iznimnim slučajevima posebnih potreba. Oni sve svoje troškove moraju pokriti iz kućanstva ili osobnih prihoda, te studentskog zajma za troškove života (model zajma je detaljnije opisan niže u tekstu).
- **posebna kohorta 2008.g.:** studenti iz 'kohorte 2008.g.' imaju pravo na stipendije za pokrivanje troškova života ovisno o prihodima njihova kućanstva i dodatnim socijalno otežavajućim okolnostima, u kliznom iznosu između minimalnog i maksimalnog praga od 0 do 7.400 EUR.

- **poslije 2006.g.:** studenti koji su počeli studij nakon 2006.g. (a ne spadaju u posebnu kohortu 2008.g.) imaju pravo na stipendije za pokrivanje troškova života ovisno o prihodima u njihovom kućanstvu. Iznos stipendije mijenja se klizno s iznosom prihoda u kućanstvu između minimalne i maksimalne vrijednosti 0 – 7.400 EUR. Uz to, postoje i dodatne varijabilne stipendije za studente s dodatnim socijalnim otežavajućim okolnostima.

Zajmovi

Uz pravo na stipendije, studenti iz svih gore navedenih kategorija ostvaruju i pravo na zajmove za troškove života, ali klizno umanjene u odnosu na stipendiju koju već primaju. Studentske zajmove administrira posebna tvrtka pod državnim nadzorom, *Student Loans Company*. Zajmovima se može pokriti (a) školarine, (b) troškove života (c) posebne troškove vezane uz obitelj ili medicinske probleme. Većina studenata uzima zajmove za školarine i troškove života i iznos zajma im se isplaćuje početkom svake akademske godine. Iznos zajma za 2008./09. sastojao se od dva dijela:

- puni iznos školarine za redovne studente preddiplomskih studija i tzv. 'zrele' studente (eng. *mature students*) diplomskih i poslijediplomskih studija ako se nadovezuju na prije ostvarenu pred/diplomsku kvalifikaciju (0 – 3.736 EUR)
- i 0 - 5.800 EUR za troškove života.

Kamate na zajam odgovaraju visini inflacije između posuđivanja i vraćanja zajma, kako bi vraćeni iznos imao istu vrijednost kao i posuđeni bez obzira na vremensku razliku. Otplata zajma vezana je uz visinu zarade studenta, a vrši se kroz sustav naplate poreza. Diplomant mora zarađivati najmanje 17.200 EUR godišnje (podaci za 2007.g.) kako bi se kvalificirao za vraćanje zajma, a stopa otplate određena je ukupnim primanjima. Svi redovni studenti automatski ostvaruju pravo na 75% maksimalnog iznosa zajma, dok se ostatak uvjetuje socijalnim statusom studenta i obitelji.

Studenti koji ostvaruju neki oblik financijske pomoći od države mogu prenijeti ta sredstva pri odlasku na studij u inozemstvo, ali samo ako je odlazak u inozemstvo dio započetog studijskog programa na domaćoj instituciji visokog obrazovanja. U protivnom ostvaruju samo pravo na potraživanje financijske pomoći i školarine za domaće studente od

zemlje domaćina, unutar EU. Iako je Ujedinjeno Kraljevstvo zemlja potpisnica memoranduma o prijenosu državnih sredstava na studij u inozemstvo to još nije zaživjelo u praksi (prema UCOSA, 2009.). Državljeni iz zemalja Europske zajednice ostvaruju ista prava na stipendije i zajmove kao i domaći studenti, dok svi ostali nemaju nikakva prava na financijsku pomoć.

Na kraju, uz predstavljene modele stipendija i zajmova o kojima brine država, postoji široki spektar zaklada koje mogu pomoći u financiranju studentskog standarda, i mnoge od njih kao privatni izvori financiranja imaju posebne uvjete za dodjelu pomoći. Uglavnom se radi o stipendijama. Osim toga, institucije visokog obrazovanja upravljaju dodatnim financijskim sredstvima za stipendije i zajmove, namijenjene za pomoć studentima koji se iznenada nađu u financijskim teškoćama, studentima/roditeljima, te polaznicima učiteljskih programa.

Uvođenje participacije u troškovima nastave kroz školarine, iako dio već 10 godina stara reforma, još uvijek ima dalekosežne posljedice po sustav visokog obrazovanja u Engleskoj. Kao što ilustrira gornji prikaz stipendija i zajmova, još uvijek se traži adekvatan način balansiranja socijalne osjetljivosti, proširenja pristupa visokom obrazovanju i individualnog ulaganja u vlastito obrazovanje. Recentnija reforma zamijenila je državne socijalno osjetljive stipendije za pokrivanje novouvedenih školarina stipendijama za pokrivanje troškova života, što je program kojim je obuhvaćeno gotovo dvije trećine studenata, dok su troškovi školarina prebačeni na zajmove kojima svi studenti sami ulažu u svoje obrazovanje (uz povoljnije uvjete vraćanja zajma nego što nameće tržište) na koje većina studenata ima pravo.

Prebacivanje temeljnih troškova nastave i istraživanja s javnih izvora na školarine i izvore iz privatnog sektora je vjerojatno najdalekosežnija reforma u engleskom visokom obrazovanju. Na ovaj način nastoji se pokrivanje troškova sustava visokog obrazovanja usmjeriti više na one društvene segmente koji od njega imaju neposredne koristi i time rasteretiti ostale porezne obveznike. Sustavom stipendija za socijalno ugrožene skupine (koje navodno sežu do dvije trećine studentske populacije) nastoji se proširiti pristup visokom obrazovanju uz istovremeno potpomognuto opterećivanje korisnika sustava visokog obrazovanja za snošenje njegovih operativnih troškova kroz sustav zajmova za školarine. Sve to uglavnom je orijentirano na preddiplomske studije, dok se poslijediplomski i dalje izvode na teret polaznika i istraživačkih projekata.

FINSKA

Osnovne odrednice sustava

Sektor visokog obrazovanja u Finskoj se sastoji od sveučilišta (fin. *Yliopisto/Universitet*) te veleučilišta (fin. *Ammattikorkeakoulu/Yrkeshögskola*), odnosno institucija visokog obrazovanja za stručne i profesionalne studije. Prema podacima prikazanim u Tablici 26, Finska je u proteklom razdoblju od 2002. do 2005.g. povećala izdvajanja iz državnog proračuna kako za veleučilišta tako i za sveučilišno obrazovanje i istraživanje. Tijekom 2005.g. Finska je za sveučilišta izdvajala preko 1,6 milijardi EUR (1.671.000.000 EUR). U području financijske pomoći je nakon trogodišnjeg blagog rasta ulaganja zadnje zabilježene godine nastao blagi pad izdvajanja, koji je 2005.g. iznosio 732 milijuna EUR.

Tablica 26: Visina izdvajanja za visoko obrazovanje, period 2002. - 2005.g.

U mil. EUR	2002.	2003.	2004.	2005.
Obrazovanje na veleučilištima	661	687	711	726
Sveučilišno obrazovanje i istraživanje	1.514	1.566	1.664	1.671
Financijska pomoć za studente	728	729	735	732

Izvor: Eurybase, 2007./08.

Što se tiče omjera javnih i privatnih ulaganja u visoko obrazovanje u odnosu na udio u bruto nacionalnom prihodu, 2005.g. udio javnih ulaganja bio je 1,7% BDP-a, a udio privatnih 0,1% BDP-a. Udio privatnog financiranja, što uključuje i istraživanje se znatno povećao u posljednjih 15 godina.

Vežano za broj studenata, Tablica 27 pokazuje kako broj studenata u Finskoj raste, no ne dramatično - u periodu od 2003./04. do 2007./08.g. porastao je sa 291.700 na

309.200. Takav ukupni broj studenta čini finski sustav visokog obrazovanja usporedivim s veličinom sustava u na primjer Austriji, te dvostruko većim od hrvatskog³.

Tablica 27: Broj studenata u Finskoj, u periodu od 2003./04. do 2007./08.g.

Godina	2003./04.	2004./05.	2005./06.	2006./07.	2007./08.
Broj studenata	291.700	299.900	306.000	309.000	309.200

Izvor: Eurostat

Nadalje, kako je prikazano na početku, struktura visokog obrazovanja u Finskoj je dvodijelna, što znači da institucije visokog obrazovanja provode stručno i sveučilišno obrazovanje. Tablica 28 prikazuje kretanja broja studenata na stručnim i sveučilišnim studijima u periodu od 2004. do 2006.g. Iz podataka se vidi da je 2006.g. 43% studenata studiralo na stručnim, te 57% studenata na sveučilišnim studijima. Takvi pokazatelji čine sektor stručnih studija dosta velikim u Finskoj u usporedbi s, primjerice, Austrijom ili Češkom.

Tablica 28: Broj studenata u Finskoj, prema tipu studija, za period od 2004. do 2006.g.

Godina	Broj studenata	
	Visoke škole	Sveučilišta
2004.	131.919	132.560
2005.	132.783	176.061
2006.	132.560	176.555

Izvor: Eurybase, 2007./08.

Sljedeća Tablica 29 prikazuje strukturu studentskog tijela na sveučilišnim studijima u Finskoj tijekom 2006.g. Kao što je slučaj i u drugim razvijenim zemljama i u Finskoj veliki

³ U Hrvatskoj je 2007.g. studiralo 138.129 studenata (Državni zavod za statistiku)

udio studenata studira društvene znanosti⁴ (24%), ali u Finskoj isto tako 15% studenata studira prirodne znanosti, te 21% inženjerstvo, tehnološke studije i arhitekturu.

Tablica 29: Studenti u Finskoj, prema znanstvenim područjima, 2006.g.

Područje	Broj studenata
Teologija	2.945
Humanistika	27.387
Umjetnost i dizajn	2.828
Muzikologija	1.478
Izvedbene umjetnosti	473
Obrazovne znanosti	14.286
Kineziologija	299
Društvene znanosti	18.462
Psihologija	1.938
Zdravstvene znanosti	3.033
Pravo	4.709
Ekonomija	19.606
Prirodne znanosti	26.817
Poljoprivreda	3.664
Inženjerstvo i arhitektura	37.165
Medicina	7.644
Stomatologija	721
Farmacija	1.782
Povijest umjetnosti	252
Ukupno	176.555

⁴ Pribrojene su kategorije studija ekonomije i prava

Jedan od ključnih pokazatelja sustava visokog obrazovanja je visina godišnjih izdvajanja za visoko obrazovanje, prikazana po studentu. Tablica 30 prikazuje kako je u Finskoj u periodu između 2003. i 2006.g. godišnje izdvajanje po studentu poraslo sa 9.811 EUR na 10.701 EUR. Poput Austrije, Finska je uspjela zadržati i čak nešto povisiti visinu izdvajanja za visoko obrazovanje u odnosu na rastući broj studenata.

Tablica 30: Godišnje izdvajanje po studentu, za period od 2003. do 2006.g.

U EUR, PPS ⁵	2003.	2004.	2005.	2006.
Godišnja ulaganja u javne i privatne institucije visokog obrazovanja, po studentu (EUR PPS)	9.811,20	10.527,40	10.352,40	10.700,90

Izvor: Eurostat

Prema prikazanim podacima, koji uključuju javno, privatno i obiteljsko financiranje studiranja, financiranje po studentu se u promatranom razdoblju povećalo za više od 5%. Važno je ipak napomenuti da je ovo povećanje uslijedilo ipak nakon ozbiljnog pada u financiranju po studentu tijekom krize 1990-ih.

Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja

U Finskoj ministarstvo obrazovanja dodjeljuje jedinstveni operativni proračun sveučilištima koji je namijenjen temeljnom poučavanju i istraživanju. Uz to ministarstvo dodjeljuje i financiranje temeljeno na pokazateljima (eng. *performance-based funding*) te projektno financiranje. Ukupno financiranje sveučilišta iz ministarstva iznosi oko 64% proračuna sveučilišta. Uz ministarstvo, drugi važni izvori financiranja su Finska akademija, TEKES centar za razvoj tehnologije, poslovni subjekti, EU i druga javna tijela. Većina je 'vanjskog' financiranja namijenjena istraživanju. Akademija je odgovorna za vrednovanje

⁵ Usklađeno prema paritetu kupovne moći

istraživanja. Dodatni izvor financiranja sveučilišta su i komercijalne djelatnosti kao što je na primjer profesionalno usavršavanje odraslih.

Državno financiranje sveučilišta uglavnom odgovara ugovornom modelu, a ugovore definiraju pregovori svakog pojedinog sveučilišta s ministarstvom na osnovi uvriježene formule. Ugovori se sklapaju na trogodišnjoj osnovi, a ostvarivanje pokazatelja prati se svake godine. Praćenje pokazatelja rezultat je politike da se javnim ustanovama ne upravlja regulatornim mjerama nego praćenjem ostvarenja po unaprijed zadanim pokazateljima. Sveučilištima se sredstva dodjeljuju kao cjeloviti proračun koji ona sama dalje raspoređuju, uz cilj da zadovolje pokazatelje zadane godišnjim ugovorom s državom.

Pokazatelji koji se koriste pri vrednovanju godišnjeg rada sveučilišta uključuju posjedovanje centara izvrsnosti, razvoj metoda poučavanja, privlačnost studijskih programa, korištenje posebnih nagradnih sredstava za kvalitetu, osiguravanje vanjskog financiranja istraživačkih aktivnosti, osiguravanje radnih mjesta diplomantima na tržištu rada, istraživački i predavački napredak i inovacije. U posljednje se vrijeme povećava i udio izvanjskog financiranja sveučilišta, uglavnom kroz istraživačke aktivnosti.

Veleučilišta imaju veći udio financiranja iz regionalnih i lokalnih vlasti i nešto manji udio financiranja iz istraživačkih sredstava, ali je okvirni model financiranja isti kao i za sveučilišta. Od 2006.g. i njih se pokušava orijentirati na financiranje temeljeno na pokazateljima tako da ih se potakne na ispunjenje unaprijed zadanih pokazatelja kvalitete.

Država s institucijama visokog obrazovanja ugovara načelne ciljeve i pokazatelje njihova ostvarenja za trogodišnji period, te usklađuje nacionalne strategije razvoja visokog obrazovanja s aktivnostima pojedinih institucija. Smatra se da ugovaranjem trogodišnjih planova upravljanje institucijama visokog obrazovanja postaje slobodnije. Ipak trogodišnji ugovori sadrže anekse koji specificiraju minimalne uvjete isplaćivanja operativnih sredstava za slijedeću godinu. Država ovime također nastoji osnažiti financijsko planiranje unutar institucija, ali i transparentnu raspravu o raspodjeli i namjeni sredstava.

Ukupna sredstva namijenjena visokom obrazovanju u prvoj instanci se dijele među institucijama na osnovi:

- broja doktoranata
- diplomskih radova

- ECTS bodova koje institucija nudi kroz obrazovne programe
- količine izvanjskog financiranja
- objavljenih istraživačkih radova.

Očekuje se potom da se slični kriteriji primjene i za raspodjelu sredstava među odjelima pojedinih institucija visokog obrazovanja. Ovo naravno zahtijeva dobro razvijenu bazu podataka koja detaljno prati navedene pokazatelje i njihove sastavnice te omogućuje pojedinim institucijama visoku razinu samoevaluacije. Na ovaj način država zadržava kontrolu nad institucijama visokog obrazovanja, ali se ona provodi drugačije od prijašnjeg centraliziranog planiranja i zakonodavnog normiranja. Jedna od posljedica je i stalna potreba za inoviranjem na pojedinim odsjecima kako bi se zadržala razina operativnog financiranja iz javnih izvora. U svrhu upravljanja sustavom evaluacije i specifičnim procjenama, kao što je definiranje centara izvrsnosti, osnovana je i posebna državna agencija.

Prema analizi UNESCO-a, povećanje broja doktoranata na finskim sveučilištima u posljednjih 20 godina direktan je proizvod postavljanja broja doktoranata kao jednog od pokazatelja uspješnosti djelovanja institucija visokog obrazovanja i osnova financiranja dane institucije u slijedećem proračunskom razdoblju.

Proces ugovaranja između države i institucija visokog obrazovanja

Proces ugovaranja za sporazum o ciljevima te postavljanje ciljeva koje institucije visokog obrazovanja trebaju ostvariti počinje u lipnju, dvije godine prije planirane isplate sredstava. Ministarstvo tada šalje upute pojedinim sveučilištima temeljene na nacionalnim strateškim ciljevima. Ugovori prema pokazateljima (eng. *performance agreements*) određuju kvantitativne i kvalitativne ciljeve i pokazatelje njihova ostvarenja, te sredstva potrebna za ostvarenje tih ciljeva. Ciljevi i pokazatelji za sveučilišta postavljaju se za trogodišnje razdoblje, a u međuvremenu se prati ostvarivanje pokazatelja i potrošnja sredstava u skladu s njima. Ciljevi koji se tiču zadržavanja i podizanja kvalitete su uglavnom u domeni odgovornosti sveučilišta. U ugovornom razdoblju od 2004. do 2006.g. kvantitativni ciljevi postavljeni su za novoupisane pristupnike na preddiplomske i diplomske programe, broj ostvarenih diplomskih kvalifikacija, broj stečenih doktorata znanosti, broj međunarodnih studentskih razmjena, broj mjesta redovnih studenata (FTE) na programima otvorenog

učilišta te studenata koji iz otvorenog učilišta prelaze na kvalifikacijske programe. Ciljne kvote određuju se po znanstvenim područjima, a tamo gdje se ne mogu odrediti kvantitativni ciljevi opisuje se očekivani društveni učinak. Svi opći ciljevi isti su za sve institucije, dok se pojedini kvantitativni pokazatelji određuju u skladu sa specifičnim uvjetima pojedinih institucija.

Institucije visokog obrazovanja predaju materijale vezane uz razradu i kvantifikaciju pokazatelja i ciljeva do veljače godine koja prethodi potpisivanju ugovora. Materijali sadrže strateške odrednice razvoja sveučilišta, prijedloge novih projekata i kratki opis ostvarenja prethodno postavljenih ciljeva te objašnjenja eventualnih odstupanja. KOTA (samo-evaluacijska baza podataka za sve institucije visokog obrazovanja u Finskoj) u to vrijeme objavljuje podatke vezane uz relevantne pokazatelje za sve institucije. U ožujku, neposredno prije početka pregovora oko slijedećeg ugovora za financiranje, Ministarstvo šalje prijedlog novog ugovora pojedinim institucijama, na koji one šalju pisani odgovor. U travnju počinju pregovori oko financiranja za slijedeće razdoblje i u to vrijeme objema stranama dostupni su i nalazi revizije poslovanja institucija u prethodnom razdoblju.

Za vrijeme pregovora institucije visokog obrazovanja dobiju od Vlade i neposredni komentar uspješnosti ostvarenja ciljeva i opravdanosti sredstava uloženi u prethodnom razdoblju. U rujnu i listopadu, Ministarstvo svakoj instituciji visokog obrazovanja podnosi pisano izvješće o poslovanju i opravdanosti trošenja javnih sredstava, te predlaže područja budućeg strateškog razvoja institucije i usklađenosti s nacionalnim strateškim ciljevima. Revizije na institucijama visokog obrazovanja vrši ured državne revizije pod okriljem Parlamenta.

Temeljno se financiranje institucija visokog obrazovanja, odnosno najvažniji dio njezina operativnog financiranja, određuje prema formuli jediničnih troškova koja je formulirana s namjerom da bude koliko je god moguće transparentna i predvidljiva. Njezin je cilj podijeliti ukupno javno izdvajanje za visoko obrazovanje među institucijama, ali ne dodjeljivati sredstva neposredno određenim studijskim programima ili specifičnim aktivnostima (za to postoji posebno namjensko financiranje). Ovim se sredstvima pokrivaju i troškovi nekih drugih aktivnosti uz preddiplomsku i diplomsku nastavu. Gdje god je to nužno, djelatnosti koje institucija visokog obrazovanja obavlja, a nisu pokrivena formulom iskazuju

se kroz posebnu stavku financiranja aktivnosti važnih za društvo ili lokalnu zajednicu. Formula koja određuje temeljni dio operativnog financiranja sastoji se od 4 dijela:

- spektar djelatnosti institucije visokog obrazovanja
- poučavanje
- istraživanje
- društveno i lokalno korisne djelatnosti.

Osim poštivanja posebnih pravila za zaštitu poslijediplomskog i 'otvorenog' poučavanja, institucije visokog obrazovanja mogu sredstvima iz ovog segmenta operativnog financiranja upravljati kako žele. Segment nazvan 'spektar djelatnosti institucija visokog obrazovanja' odnosi se na sredstva određena predviđenim brojem novoupisanih studenata u ugovornom razdoblju te troškova za nastavnu infrastrukturu. Kao početni iznos za izračun uzima se operativno financiranje iz 2003.g. Određivanje studentske kvote prati se u odnosi na ugovor za razdoblje 2004.-06.g., a troškovi nastavne infrastrukture određuju se prema popisu u KOTA bazi podataka iz 2002.g. Pregovara se oko izmjena navedenih podataka u odnosu na ove početne pokazatelje, za razdoblje od 3 godine.

Kriteriji koji se primjenjuju pri pregovaranju za nastavnu djelatnost su ciljne kvote diplomskih certifikata i doktorata (koeficijent 2/3), te završenih preddiplomskih studija (koeficijent 1/3) u svakom znanstvenom području. Broj ostvarenih certifikata svih razina računa se kao trogodišnji prosjek kako bi se minimalizirale godišnje varijacije. Ciljani i ostvareni broj diplomskih certifikata dodatno se kvantificira prema koeficijentima određenih znanstvenih područja.

Na poslijediplomskoj razini smatra se da se troškovi među znanstvenim disciplinama ne razlikuju kao na diplomskoj i preddiplomskoj razini, te da se mogu korigirati vanjskim financiranjem istraživanja. S druge strane, još traje široka rasprava oko korigiranja formula za izračun koeficijenata vezanih uz znanstvene discipline preddiplomskih i diplomskih studijskih programa, i očekuju se daljnje promjene ovih koeficijenata u slijedećim ugovornim razdobljima. Za razdoblje 2004.-06.g. korišteni su slijedeći koeficijenti za diplomske programe:

- 1.25: humanističke znanosti, ekonomija, pravo, teologija, javno zdravstvo i društvene znanosti

- 1.5: obrazovne znanosti, kineziologija, psihologija
 - 1.75: tehničke znanosti, prirodne znanosti, šumarstvo i agronomija
 - 3.25: farmacija, veterina, stomatologija, medicina
 - 3.75: umjetnost i dizajn
 - 4.5: glazba
 - 5.5: kazalište i ples.
- (OECD, 2005.)

Reforme u sektoru visokog obrazovanja

2008.g. finska je Vlada uputila Parlamentu prijedlog reforme statusa i financiranja visokog obrazovanja u sklopu šire strategije internacionalizacije sektora i fokusiranja na izvrsnost i inovativnost na globalnoj razini. Usvojeni dugoročni cilj do 2020.g. je smanjiti broj sveučilišta i viših škola za oko 20%, ali zadržati ukupni obrazovni kapacitet na nacionalnoj razini. Institucije visokog obrazovanja se preoblikuju iz javnih institucija u samostalne pravne osobe dviju vrsta: javna učilišta i privatna učilišta s pravom javnosti. Namjera je i dalje svim studentima jamčiti besplatno školovanje ukoliko ono vodi prema dobivanju kvalifikacije, ali uvode se i eksperimentalni programi naplaćivanja školarina studentima izvan EU za diplomske programe profesionalnog usavršavanja. Predložene reforme slijede šire EU i OECD strategije u području internacionalizacije, jasnijeg institucijskog pozicioniranja na globalnoj razini, određivanja specifičnih područja izvrsnosti za svaku instituciju uz povišenje standarda kvalitete i diversifikacije izvora financiranja.

Među glavnim ciljevima ove reforme je jasnije odrediti i mjeriti kvalitetu i učinkovitost institucija visokog obrazovanja u istraživanju i poučavanju, kako bi se financiranjem poticala specifična područja izvrsnosti i vrhunski istraživački rad u skladu sa strateškim ciljevima. Također, namjera je institucijama visokog obrazovanja olakšati povezivanje s stranim partnerima i priskrbljivanje sredstava iz međunarodnih izvora financiranja, ali i njihovo jasnije pozicioniranje na međunarodnim 'obrazovnim tržištima' i veću slobodu u privlačenju međunarodno kompetitivnih zaposlenika. Uz veću slobodu unutarnje raspodjele operativnih sredstava očekuje se da će institucije visokog obrazovanja biti u boljoj poziciji odgovoriti na potrebe svoje neposredne i šire okoline te razvijati vlastite strategije upravljanja ljudskim resursima koje bolje zadovoljavaju njihove specifične potrebe neovisno od opće politike

upravljanja ljudskim resursima u javnom sektoru. Između ostalog to uključuje i upravljanje institucijama visokog obrazovanja putem upravnih odbora koje u jednakim dijelovima popunjavaju članovi zajednice institucija visokog obrazovanja (predavači, administracija i studenti) i 'vanjski' stručnjaci iz neposrednog okruženja.

Prijedlog reforme tvrdi da zadržava slobodu institucija visokog obrazovanja u akademskom razvoju i istraživačkoj politici, te samoupravljanje u tekućim poslovima. Poučavanje i istraživanje ostaju glavne zadaće institucija visokog obrazovanja. Država se obvezuje pružati temeljno operativno financiranje te ga korigirati za rast troškova kao i do sada, ali se otvara mogućnost dodatnog financiranja iz drugih izvora, a koje neće umanjiti državno operativno financiranje. Također se garantira da će svako obrazovanje koje vodi prema kvalifikaciji biti besplatno za studente, te da će oni upisom automatski postati članovi institucija visokog obrazovanja i imati pravo predstavljanja u upravnom odboru.

Prijedlogom reforme institucije visokog obrazovanja postaju poslodavci svom osoblju i zamjenjuju državu u toj ulozi, tako da se ugovori o radu mijenjaju iz zaposlenja u javnom sektoru u ugovore o radu na određeno vrijeme. Očekuje se jače povezivanje institucija visokog obrazovanja s lokalnom zajednicom, posebice kroz upravne odbore, te širi spektar izvora financiranja kroz donacije, tržišne aktivnosti i prihode od kapitala. Ujedno će se pojednostavniti i praćenje pokazatelja za ugovaranje državnih operativnih sredstava kako bi se institucijama visokog obrazovanja omogućila veća sloboda upravljanja dostupnim financijskim sredstvima. Očekuje se da reformski prijedlozi stupe na snagu 1. siječnja 2010.g.

UNESCO tvrdi da ovakvi reformski potezi vode značajno većoj tržišnoj orijentaciji institucija visokog obrazovanja kao i njihovoj boljoj povezanosti s regionalnim zajednicama u kojima djeluju. S druge strane oni zahtijevaju i iznimno povećanje u broju profesionalnog administrativnog osoblja, koje brojčano prelazi broj nastavnog osoblja i postaje nova upravljačka struktura na institucijama visokog obrazovanja.

Školarine

U Finskoj nema školarina te se iz državnog proračuna pokrivaju troškovi na svim razinama obrazovanja. Ne postoji nikakva povezanost statusa plaćanja i napredovanja na

studiju: studenti zadržavaju pravo na besplatan studij sve dok su redovni studenti. Studenti mogu izgubiti pravo na studij, ali i novi studij koji upišu također im je besplatan. Školarine postoje kao kategorija kod studijskih programa koje plaćaju polaznici visokih učilišta u programima profesionalnih usavršavanja koji ne rezultiraju diplomom. Osim toga, raspravlja se o uvođenju probnog naplaćivanja školarina stranim (tzv. non-EU/EEA) studentima na diplomskim odnosno bolonjskim *masters* programima koji se poučavaju na stranom jeziku.

Svi preddiplomski studenti moraju platiti članarinu studentskom savezu (60- 80 EUR godišnje u akademskoj godini 2007./08.), što im omogućuje popuste pri prehrani i prijevozu.

Studentski standard, stipendije i zajmovi

Od akademske godine 2005./06. omogućuju se porezne olakšice na iznose studentskog zajma onim studentima koji diplomiraju u redovnom roku. Iznos olakšice ovisi o zadovoljavaju kriterija za financijsku pomoć (eng. *means-tested*' i prethodno primljenim iznosima potpore za studij. Od 2006.g. iznosi studentske potpore povišeni su za 15%, a iznos najvišeg dozvoljenog samostalnog dohotka za studente povišen je za 30%. Najavljeno je i trajno praćenje programa poreskih olakšica za zajmove.

Studenti u Finskoj dobivaju financijsku potporu za studij, novčanu potporu za 80% cijene stanarine (ukoliko žive u studentskim domovima i unajmljenim stanovima), subvencioniranu prehranu u menzama te vladino jamstvo za studentski zajam. Ove potpore daje specijalizirana vladina institucija, *Social Insurance Institution*, u suradnji s institucijom visokog obrazovanja. Navedeni sklop financijske pomoći koji osigurava država nije natjecateljski, to pravo mogu ostvariti svi studenti. No, uvjet za ostvarivanje prava na potporu za studij, na razini visokog i višeg obrazovanja, studenti ostvaruju sakupivši svaki mjesec minimalni broj bodova koji propisuje nadležno ministarstvo. Tijekom 2006.g. za sveučilišne studije trebalo je sakupiti 2.5 bodova mjesečno, a za više škole 3 boda mjesečno (Eurybase, 2008.).

Izravni oblici financijske potpore su državne stipendije i potpora za stanovanje. Na stipendije se plaća porez, a visina stipendije određuje se procjenom financijske sposobnosti studenta (i u nekim slučajevima partnera), obiteljskom situacijom te oblikom školovanja i

stanovanja. Tablica 31 prikazuje sustav i visinu financijske pomoći prije oporezivanja, u mjesečnim iznosima.

Tablica 31: Sustav i visina financijske pomoći prije oporezivanja, u EUR

Student	EUR mjesečno	EUR godišnje
Je u braku ili uzdržava drugu osobu	298	3.576,00
Živi sam/a, ima preko 20 god. starosti	298	3.576,00
Živi sam/a, između 18 i 19 god. starosti	298	3.576,00
Živi sam/a, ispod 18 god. starosti	145	1.740,00
Živi s roditeljima, preko 20 god. starosti	122	1.464,00
Živi s roditeljima, ispod 20 god. starosti	55	660,00

Kao što je već navedeno, uz potpore za studiranje država daje i potporu za stanovanje, oko 80% cijene stanovanja, što iznosi u rasponu od 26,90 EUR do 201,60 EUR. mjesečno. Za stambene troškove ispod 58,87 EUR mjesečno, ili za dio najma koji prelazi 252 EUR mjesečno ne daje se potpora. Oni studenti koji nemaju pravo na potporu za najam stambenog prostora (npr. žive s roditeljima) ostvaruju pravo na opću potporu za stanovanje.

Finski sustav financijske pomoći studentima ne formulira izdvojene rizične skupine, već se financijska sposobnost svakog pojedinog studenta, kao i financijski prohtjevi vezani uz specifični studij, uzimaju u obzir pri procjeni visine potpore. Pri tome se ne uzima u obzir financijska sposobnost roditelja, već samo studenta.

Osim navedenih programa, u Finskoj su studentima na raspolaganju i studentski zajmovi. Maksimalan iznos zajma nije specificiran i to je prepušteno diskreciji banke, ali svake se godine određuje maksimalni iznos vladinog jamstva za zajam. Do tog iznosa nisu potrebna nikakva druga jamstva za odobravanje zajma, ali visinu kamate određuje banka.

Tablica 32 prikazuje sustav jamstva Vlade za studentske zajmove.

Tablica 32: Struktura i iznosi koje Vlada jamči za studentske zajmove (EUR mjesečno):

Studenti preko 18 god.	300	Studenti koji primaju studentsku potporu za odrasle	310
Studenti ispod 18 god.	160	Studenti koji studiraju u inozemstvu	440

Unutar ovog sustava je predviđena i mogućnost pomoći u plaćanju kamata studentima slabijeg socio-ekonomskog statusa i onima koji nisu primili studentsku potporu u određenom razdoblju.

Studenti koji su počeli studij u akademskoj godini 2005./06. imaju pravo na poreznu olakšicu temeljenu na studentskom zajmu, ako završe studij u redovnom roku i ugovore zajam viši od 2.500 EUR prije nego što diplomiraju. Iznos kamata je 1% na glavnici u razdoblju od 6 mjesecu (iznos se naplaćuje dvaput godišnje). No, postoje i mogućnosti djelomične kapitalizacije kamata, odnosno dodavanja iznosa kamata glavnici za vrijeme redovnog studiranja. Uobičajeno je da se zajam vraća u vremenu dvostruko dužem od trajanja studiranja, ali nije specificirano kada se počinje vraćati. To je podložno ugovoru između studenta i banke.

Svi redovni studenti s državljanstvom ili ekvivalentnim statusom mogu ugovoriti zajam s bankom, uz državno jamstvo kako je gore opisano. Studenti mogu ostvariti i porezne olakšice na podignuti zajam, ali iznos olakšice ovisi o svršetku studija u redovnom roku, financijskoj sposobnosti studenta te o tome je li već primao/la državnu potporu za studij i u kojem iznosu.

Nadalje, svi spomenuti oblici potpora dostupni studentima u Finskoj dostupni su im i na studijima u inozemstvu koji vode do istovrijedne kvalifikacije.

IRSKA

Osnovne odrednice sustava

Sektor visokog obrazovanja u Irskoj sastoji se od sedam sveučilišta (i njihovih vezanih koledža) i četrnaest tehnoloških instituta, te više privatnih nezavisnih institucija visokog obrazovanja (koledža). Sveučilišta i tehnološki instituti su autonomni, ali su u velikoj mjeri financirani iz državnog proračuna. Sveučilišta nude preddiplomske, diplomske i poslijediplomske programe u svim disciplinama, te se bave istraživačkom djelatnošću uz potporu kako Vlade tako i poslovnog sektora. Tehnološki instituti nude programe iz tehnologije, znanosti, inženjerstva te humanistike, od dodjeljivanja diploma do poslijediplomskih kvalifikacija. Osim toga provode i programe stručnog i profesionalnog usavršavanja. Takve programe odobrava ili Vlada kroz nadležna tijela, ili Vijeće za visoko obrazovanje i usavršavanje (*Higher Education and Training Awards Council - HETAC*). Tijekom proteklih godina tehnološki su instituti bitno pojačali svoju istraživačku djelatnost.

Na kraju, nezavisni privatni koledži nude širok spektar studijskih programa, s fokusom na poslovne programe, pravo, humanistiku, turizam, prirodne znanosti, umjetnost i dizajn. Mnogi od tih programa također su akreditirani od strane HETAC-a, i neki imaju uspostavljenu suradnju sa sveučilištima ili profesionalnim udruženjima kroz koju ostvaruju akreditaciju.

Tablica 33 prikazuje trend izdvajanja za visoko obrazovanje, izraženo kao postotak BDP-a u proteklom razdoblju od 2002. do 2006.g. Vidljivo je da Irska zadržava nivo izdvajanja za visoko obrazovanje na oko 1,1% BDP-a.

Tablica 33: Ukupan iznos financiranja visokog obrazovanja izražen kao postotak BDP-a, za period 2002. do 2006.g.

Godina	Postotak izdvajanja za visoko obrazovanje iz BDP-a - %
2006.	1,10
2005.	1,11
2004.	1,11
2003.	1,09
2002.	1,18

izvor: OECD, 2009.

Nadalje, analiza proteklog razdoblja s obzirom na udio javnog i privatnog financiranja visokog obrazovanja, prikazana u Tablici 34, pokazuje kako je udio privatnog financiranja u Irskoj smanjen u razdoblju između 2000. i 2006.g.

Tablica 34: Udio javnog i privatnog financiranja visokog obrazovanja, period od 2000. do 2006.g.

Godina	Javno financiranje - %	Privatno financiranje - %
2006.	85,1	14,9
2005.	84	16
2004.	82,6	17,4
2003.	83,8	16,2
2002.	85,8	14,2
2000.	79,2	20,8

Izvor: OECD, 2009.

U Irskoj se ukupni broj studenata povećao u razdoblju zadnjih pet godina, što je prikazano u Tablici 35. Kao što se može vidjeti, 2002.g. je broj studenata bio 176.300, brojka relativno bliska broju studenata u Hrvatskoj danas, da bi 2007.g. iznosio oko 190.300, što iznosi povećanje od oko 7%.

Tablica 36: Ukupan broj studenata u Irskoj, razdoblje od 2002. do 2007.g.

Godina	Ukupan broj studenata
2002.	176.300
2003.	181.600
2004.	188.300
2005.	186.600
2006.	186.000
2007.	190.300

Izvor: Eurostat

Što se tiče strukture sustava visokog obrazovanja, kao što se može vidjeti u Tablici 37, od ukupnog broja studenata u Irskoj, 55% studira na sveučilišnim studijima, dok ostali studiraju na institucijama visokog obrazovanja poput institucija za obrazovanje nastavnika i instituta tehnologije. U Irskoj postoji 14 instituta tehnologije (eng. *institutes of technology*), a pokrivaju znanstvene programe od preddiplomskih i diplomskih do poslijediplomskih studija.

Obrazovanje koje se stječe na institutima tehnologije je znanstveno, inženjersko i tehnološko, a velik broj instituta ima i društveno-humanističke i umjetničke programe.

Tablica 37: Struktura sektora visokog obrazovanja u Irskoj, prema broju studenata, akademske godine 2007./08.

Vrsta institucije	Broj studenata na javno financiranim institucijama 2007./2008.g.
Sveučilišta	78.577
Instituti tehnologije	51.572
Institucije za obrazovanje nastavnika	6.761
Ostale institucije	2.224
Institucije financirane i od drugih izvora (ministarstvo obrane; ministarstvo pravosuđa)	2.506
Ukupno	141.640 ⁶

Izvor: Web stranice Vlade Republike Irske

Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja

Financiranje visokog obrazovanja u Irskoj odvija se preko posebne državne agencije. Vijeće za visoko obrazovanje (*Higher Education Authority* - HEA) je tijelo koje je zakonom ovlašteno planirati razvoj visokog obrazovanja i znanstvenog istraživanja u Irskoj. Godišnji cjeloviti proračuni za sveučilišta isplaćuju se i distribuiraju preko Vijeća za visoko obrazovanje i usavršavanje, HETAC.

Upravno vijeće sveučilišta najkasnije prvog dana mjeseca ožujka tekuće proračunske godine priprema i podnosi HEA-i izvješće o planiranim troškovima i očekivanim prihodima sveučilišta za proračunsku godinu. Nakon razmatranja istog izvješća i konzultacija s upravom sveučilišta, HEA utvrđuje ukupni iznos novca koji treba izdvojiti sveučilištu za proračunsku

⁶ Ukupan broj studenata naveden u ovoj tablici razlikuje se od ranije navedenog. Razlika je rezultat činjenice da Eurostat pribraja sve studente, uključujući one na privatnim institucijama, dok se ovdje navedeni podaci odnose samo na javno financirane studente

godinu iz proračunskih sredstava doznačenih HEA-i na ime raspodjele. Tako dodijeljeni iznos cjelovitog proračuna, zajedno s očekivanim prihodima sveučilišta čini ukupni godišnji proračun sveučilišta.

Pri pregovaranju o iznosu operativnog financiranja vodi se računa o sljedećim ciljanim kriterijima (eng. *output criteria*):

- broj diplomiranih, prema razini studija: preddiplomski, diplomski, poslijediplomski studenti
- akumulirani ECTS krediti
- uspješnost studenata u prelasku godina
- broj diplomiranih u roku
- rezultati nacionalnih evaluacija kvalitete
- procjenjuje se i kako institucija ostvaruje nacionalno zadane obrazovne ciljeve.

Izvan ove redovite godišnje procedure, HEA može u bilo koje vrijeme, na molbu uprave sveučilišta, povećati iznos dodijeljenih sredstava. Nadalje, sveučilište je dužno, na način koji odredi HEA, čuvati svu financijsku dokumentaciju o svojim prihodima i rashodima, te o njima izvještavati.

Školarine

Na prvoj razini visokog obrazovanja u Irskoj studij plaća država. Na diplomskoj i poslijediplomskoj razini studij se plaća. Osim toga, studenti koji ponavljaju godinu plaćaju školarinu.

Kako bi ostvario pravo na oslobođenje plaćanja školarine, student mora ispunjavati (kumulativno) sljedeće uvjete:

- biti državljanin članice EU ili biti u statusu izbjeglice
- prebivati u EU najmanje 3 od 5 godina koje prethode godini upisa na studij
- biti upisan kao redovni student na preddiplomski studij u trajanju od najmanje 2 godine
- ne smije ponavljati godinu iz razloga koji nisu u svezi s ozbiljnom bolešću i sličnim razlozima.

Školarina je besplatna, odnosno student je oslobođen od plaćanje iste do kraja programa studija.

U Irskoj postoje posebne tzv. 'EU školarine', namijenjene kandidatima koji nisu irski državljani, a nisu se kvalificirali za besplatne školarine, pod sljedećim uvjetima:

- student je državljanin članice EU ili ima izbjeglički status, te je sekundarno obrazovanje završio u cijelosti u EU, ali nije prebivao u EU najmanje 3 od 5 godina koje prethode godini upisa na studij, ili
- student nije državljanin zemlje članice EU, ali je prebivao u EU najmanje 3 od 5 godina koje prethode godini upisa na studij.

Ukoliko student nije državljanin članice EU, plaća školarinu, u kategoriji tzv. *non-EU fees*. Svaka institucija visokog obrazovanja samostalno određuje visine pojedinih školarina koje se naplaćuju na studijima koje izvode. Sveučilišne modele potpore dodjeljuju lokalne zajednice, a ne nacionalna tijela. U sustavu naplate školarina postoje razlike između sveučilišta i između znanstvenih disciplina.

Rezultirajući sustav školarina u Irskoj prikazan je u Tablici 38. Kao što se može vidjeti iz prikazanih podataka, kategorija redovnog preddiplomskog studija je potpuno izuzeta iz sustava školarina za domaće i EU studente, dok su sve druge kategorije, kako drugog i trećeg stupnja studija, tako ponavljanje ili produljivanje studija podložne relativno visokim školarinama. Nadalje, školarine za strane studente koji dolaze iz zemalja izvan Europske unije značajno su više i prisutne su u svim tipovima studijskih programa.

Tablica 38: Struktura školarina u Irskoj

Vrsta studenta	Iznos u EUR – za državljane Irske i EU zemalja	Iznos u EUR – za državljane zemalja izvan EU
Redovni preddiplomski studenti	0	Umjetnost/ekonomija – oko 12.800 EUR. Prirodoslovlje i matematika /strojarstvo – oko 16.600 EUR. Medicina – oko 29.000 EUR.
Redovni diplomski studenti (tzv. <i>masters</i> studiji)	Društvena i humanistička područja oko 4.900 EUR. Prirodoslovlje i matematika/ strojarstvo – oko 5.200 EUR.	Umjetnost/ekonomija – oko 11.500 EUR. Prirodoslovlje i matematika /strojarstvo – oko 12.800 EUR.

Redovni poslijediplomski studenti	4.100 – 6.400 EUR	12.800 – 29.000 EUR
Studenti koji studiraju duže od predviđenog roka i/ili ponavljaju godinu	Umjetnost/ekonomija – oko 4.100 EUR. Prirodoslovlje i matematika/ strojarstvo – oko 5.700 EUR. Medicina – oko 6.400 EUR.	

Izvor: kompilacija autora, MZOS

Studentski standard, stipendije i zajmovi

Država daje potporu za studente svih razina studija koji su slabijeg socio-ekonomskog statusa, a postoje četiri različite sheme po kojima se dodjeljuju ove potpore. Uvjeti dodjele uzimaju u obzir godine, prebivalište, studijske programe, nacionalnost i akademski uspjeh. Ove potpore se ne dodjeljuju za izvanredne studente.

Postoje posebni fondovi za studente s invaliditetom i za studente koji prolaze kroz financijske teškoće. Tim fondom upravljaju pojedine institucije visokog obrazovanja, ali ga financira Vlada.

Program stipendija u visokom obrazovanju (eng. *Higher Education Grants Scheme*)

Ovaj se program odnosi na državne stipendije koje su namijenjene pokrivanju troškova studentskog života. Redovni studenti se mogu prijaviti u program ukoliko pohađaju akreditirani preddiplomski studij u trajanju od najmanje dvije godine, odnosno jednako tako diplomski studij. Za dobivanje stipendije potrebno je zadovoljiti više kriterija. Stipendije mogu dobiti sljedeće kategorije studenata:

- studenti koji prvi puta upisuju odobreni studijski program u akademskoj godini u kojoj podnose zahtjev
- studenti koji u akademskoj godini u kojoj upisuju studijski program imaju više od 23 godine (*mature students*), a prvi put upisuju preddiplomski ili diplomski studij
- studenti koji su pohađali, ali nisu uspješno završili odobreni studijski program te se istom vraćaju nakon prekida duljeg od pet godina na odobreni studij istog stupnja (eng. *second chance students*).

Kako bi spomenute kategorije studenata bile podobne za stipendiranje u okviru ovog programa, moraju ispuniti određene zahtjeve u pogledu boravišta, dobi, narodnosti, studija i slabijeg socio-ekonomskog statusa.

- **Boravište:** potrebno je da roditelji ili skrbnici studenta, odnosno on sam ukoliko je riječ o punoljetnom kandidatu, imaju prijavljeno boravište na području lokalne vlasti na dan 1. listopada u godini koja prethodi godini prijave u program stipendiranja.
- **Dob:** kandidat mora biti star najmanje 17 godina na dan 1. siječnja u godini koja slijedi nakon godine prijave u program.
- **Narodnost:** student mora biti državljanin države članice EU ili države članice EEA (*European Economic Area*) ili Švicarske, odnosno imati izbjeglički status, odnosno biti u braku s irskim državljaninom koji prebiva u Irskoj ili biti dijete takve osobe, odnosno biti u braku s državljaninom druge članice EU koji prebiva u Irskoj ili biti dijete takve osobe.
- **Studij:** potrebno je da se ispuni uvjet da je riječ o preddiplomskom redovnom studiju koji traje više od dvije godine ili o poslijediplomskom redovnom studiju.
- **Socio-ekonomski status:** kandidati koji uobičajeno boravište dijele sa svojim roditeljima na dan 1. listopada u godini koja prethodi godini prijave u program, smatraju se financijski ovisnima o njima te se prihod takvih studenata pribraja prihodu njegovih roditelja. S druge strane, socio-ekonomski se status neovisnih studenata koji žive odvojeno od roditelja na isti taj nadnevak, promatra isključivo sa stajališta studentovih prihoda.

U slučaju studenata čije se imovno stanje procjenjuje sukladno prihodu roditelja odnosno skrbnika, roditelj odnosno skrbnik mora biti korisnik oblika socijalne pomoći. Isto vrijedi za studenta čiji se socio-ekonomski status procjenjuje isključivo na temelju njegovih prihoda.

Porezne olakšice postoje za školarinu plaćenu na preddiplomskim i poslijediplomskim studijima, te na tečajevima stranih jezika i informatičke tehnologije.

Stipendije za 'zrele' studente (eng. *mature students*)

Riječ je o studentima koji polaze ili se vraćaju u tercijarno obrazovanje, a imaju više od 23 godine starosti. Ukoliko isti napuštaju posao da bi studirali kao redovni studenti imaju

mogućnost ili ishoditi stipendiju za uzdržavanje ili barem ostvariti pravo na oslobođenje plaćanja školarine. U slučaju izvanrednog studija ili učenja na daljinu školarina se u svakom slučaju plaća.

Stipendije za državljane Republike Irske za studij u inozemstvu

Moguće je ostvariti stipendiju za studij u inozemstvu uz predočenje imovinskog stanja, i to za redovni preddiplomski studij koji traje barem 2 godine na javnom sveučilištu u jednoj od zemalja EU.

Politika socijalne osjetljivosti

Osim navedenih programa stipendiranja, formulirana je i politika proširivanja pristupa visokom obrazovanju za određene 'netradicionalne' skupine studenata. Naglasak je proširenju pristupa visokom obrazovanju za sljedeće skupine studenata:

- 'Zrele' studente (*mature students*): studenti koji u akademskoj godini u kojoj upisuju studijski program imaju više od 23 godine, a prvi put upisuju preddiplomski ili diplomski studij.
- Studente s drugom šansom (*second chance students*): studenti koji su pohađali, ali nisu uspješno završili odobreni studijski program te se istom vraćaju nakon prekida duljeg od pet godina na odobreni studij istog stupnja.
- Studente s invaliditetom.
- Studente slabijeg socio-ekonomskog statusa.

Zajmovi

U Irskoj nije usustavljena mogućnost ostvarivanja studentskih zajmova u nadležnosti države. Što se tiče prenosivosti oblika financijske pomoći, za studij u nekoj od država članica EU vrijede ista financijska pravila kao i za studij u Irskoj. Isto tako, strani državljani koji dolaze iz zemlje članice EU, a koji su u statusu redovnog studenta mogu na jednak način ostvariti pravo na stipendiju za uzdržavanje kao i irski državljani.

Trend, i nacionalni prioritet, jest povećanje jednakosti pristupa visokom obrazovanju i sudjelovanju u istom. To je strateško usmjerenje Republike Irske, koje je potvrđeno novim Nacionalnim planom za povećanje jednakosti pristupa visokom obrazovanju 2008.-2013.

MAĐARSKA

Osnovne odrednice sustava

Nastavno na reformski program Vlade nazvan 'Program za mađarska sveučilišta' 2005.g. donesen je novi zakon koji regulira rad sveučilišta, a stupio je na snagu akademske godine 2006./07. Zakon je omogućio uvođenje trocikličke strukture studija prema Bolonjskom procesu. Osim toga, ciljevi zakona su bili da se učvrsti financijska autonomija sveučilišta, ojačaju kapaciteti za istraživanje i razvoj, podrži akademska mobilnost te tako osnaži sudjelovanje Mađarske u Europskom prostoru visokog obrazovanja.

U Mađarskoj institucije visokog obrazovanja mogu biti u nadležnosti države ili drugih pravnih osoba. Ukoliko nisu dio sustava za koji brine država, takve institucije mogu zatražiti službeno priznavanje za svoju djelatnost. Postoje dva osnovna tipa institucija visokog obrazovanja: sveučilišta (mađ. *Egyetem*) i visoke škole odnosno veleučilišta (mađ. *Főiskola*). Sveučilišta pružaju obrazovanje za stjecanje kvalifikacija ISCED 5A i 6, dok veleučilišta pružaju stručne studijske programe za stjecanje kvalifikacija ISCED 5B te programe profesionalnog usavršavanja (koji također pripadaju u kvalifikaciju ISCED 5A).

Od devedesetih godina u Mađarskoj postoje i privatne institucije visokog obrazovanja, pod upravom privatnih zaklada ili crkve. U početku im je država pomagala na način da je u kvote studenata uz državnu potporu uključivala i privatne institucije visokog obrazovanja, ali ta se praksa polako povlači od kraja devedesetih. Niti jedna privatna institucija nema sveučilišnu razinu, a svaka mora proći javno odobrenje od države po akreditaciji sličnoj onoj za javne institucije. 2002.g. ukupno je manje od 15% studenata pohađalo privatne institucije visokog obrazovanja, od čega njih 66% uz potporu države.

Kao što je prikazano u Tablici 39, Mađarska je u periodu od 2003. do 2006.g. zadržala i ponešto uvećala ukupna javna izdvajanja za visoko obrazovanje, koja su 2006.g. iznosila 820 milijuna EUR.

Tablica 39: Javno financiranje visokog obrazovanja 2003.-2006.g.

Godina	2003.	2004.	2005.	2006.
Iznos – okvirno (EUR)	760.000.000	750.000.000	790.000.000	820.000.000

Izvor: Eurybase, 2006./07.

Ukoliko se navedena ulaganja izraze kao udio u BDP-u, kao što prikazuje Tablica 40, vidljivo je da je Mađarska tijekom 1990-ih godina napravila iskorak u razini financiranja visokog obrazovanja, koje je od 2000.g. relativno stabilno na razini od oko 1%. Tijekom 2008.g. izdvajanja za visoko obrazovanje izražena kao udio u BDP-u bila su na razini od 0,97%.

Tablica 40: Izdvajanja za visoko obrazovanje izražena kao udio u BDP-u, u postocima, za razdoblje od 1990. do 2008.g.

1990.	0,54
1995.	0,96
2000.	1,06
2005.	0,98
2006.	0,94
2007.	0,95
2008.	0,97

Izvor: Ministarstvo obrazovanja Mađarske

S druge strane, ukoliko se izdvajanja promatraju po studentu kao što je prikazano u Tablici 41, u navedenom periodu je došlo do blagog pada izdvajanja – dok je 2004.g. ono iznosilo oko 5.500 Eura po studentu, 2006.g. iznos je bliži 5.000 Eura.

Tablica 41: Javno izdvajanje po studentu za privatne i javne institucije visokog obrazovanja

Godina	2004.	2005.	2006.
Iznos (u EUR)	5.536,50	5.296,60	5.049,60

Izvor: Eurostat

Ukoliko se navedeni trend promatra kroz duže vremensko razdoblje, koje je moguće vidjeti u Tablici 42, jasan je trend povećanja ulaganja po studentu. Iz podataka, koji prikazuju indeks promjene u odnosu na početnu 1995. godinu, može se vidjeti kako je u desetogodišnjem razdoblju, do 2005.g. ulaganje po studentu udvostručeno. Od 2005.g. ulaganja su dodatno povećana za trećinu, pa tako ulaganje po studentu 2008.g. iznosi 239,5% iznosa iz 1995.g.

Tablica 42: Pregled ulaganja u visoko obrazovanje po studentu, izraženo kao postotak iznosa iz 1995.g.

1995.	100
2000.	170,3
2005.	197,5
2006.	203,24
2007.	221,6
2008.	239,5

Izvor: Ministarstvo obrazovanja Mađarske

Nadalje, važno je u slučaju Mađarske upozoriti na strukturne karakteristike sustava visokog obrazovanja. Mađarski sustav visokog obrazovanja je binarne strukture, i sastoji se od sveučilišnih i stručnih studija. Osim toga, slično kao i u slučaju Hrvatske, u Mađarskoj važan segment u ukupnoj studentskoj populaciji čine tzv. izvanredni studenti, tj. studenti koji studiraju po zasebnom izvedbenom planu koji omogućava studij uz rad.

Tablica 43 daje pregled dugoročnijih trendova i omogućuje da ustanovimo kako se velika ekspanzija sustava visokog obrazovanja dogodila tijekom devedesetih godina, odnosno između 1991. i 2001.g. Kao što se može vidjeti u Tablici, ukupni broj studenata je u navedenom razdoblju porastao sa 108.376 na 424.161, što znači da se u desetogodišnjem razdoblju broj studenata u Mađarskoj učetverostručio. Prema recentnijim podacima Eurostata za 2006. i 2007.g. u zadnje se vrijeme ukupan broj studenata stabilizirao i 2007.g. iznosi 431.600. Nadalje, iz podataka se vidi kako je u Mađarskoj sektor stručnih studija veći od onog sveučilišnog, te je taj trend započeo još početkom devedesetih. Na kraju, podaci

pokazuju kako izvanredni studenti predstavljaju značajan udio u ukupnoj studentskoj populaciji.

Tablica 43: Strukturne karakteristike mađarskog visokog obrazovanja; kretanje broja studenata po tipu programa, i kroz vrijeme

Kategorija	1990./01.	2001./02.	2005./06.
Institucije visokog obrazovanja	77	65	71
Omjer broja studenata i nastavnika	6,3	15,3	18,3
Ukupan broj studenata	108.376	349.301	424.161
Studenti na sveučilišnim studijima	47.498	117.947	138.994
Studenti na stručnim studijima	54.889	195.291	226.528
Studenti na programima profesionalnog usavršavanja	5.989	24.558	25.066
Poslijediplomski studenti	/	7.030	7.965
Redovni studenti	76.601	184.071	217.245
Izvanredni studenti	25.786	129.167	163.387

Tablica 44, koja prikazuje broj studenata po područjima znanosti, ukazuje na neke strukturne sličnosti mađarskog sustava s hrvatskim sustavom visokog obrazovanja. Konkretno, i u Mađarskoj je slučaj da je najveći dio izvanrednih studenata grupiran u području ekonomije, prava i upravnih studija. Značajan raskorak između broja redovnih studenata i ukupnog broja studenata se objašnjava činjenicom da je broj izvanrednih studenata u Mađarskoj velik.

Tablica 44: Broj studenata po područjima znanosti za akademsku godinu 2006./07.

Područje	Ukupni broj studenata	Broj redovnih studenata
Učiteljski fakultet i obrazovne znanosti	53.563	25.715
Umjetnički predmeti	5.463	4.859
Humanistika	26.932	20.918
Društvene znanosti	44.772	30.041
Ekonomija i upravni studiji	87.651	37.272
Pravo	18.474	9.680
Prirodne znanosti	7.217	7.059
ICT	12.791	9.667
Tehničke znanosti	50.974	36.530
Agronomija i veterina	11.773	6.665
Zdravstvo i medicina	31.751	19.427
Uslužne djelatnosti	29.271	14.412
Ukupno	380.632	217.245

Izvor: Eurybase, 2006./07.

Model određivanja proračuna na institucijama visokog obrazovanja

Pri određivanju i dodjeli proračuna institucijama visokog obrazovanja kao kriteriji koriste se isključivo troškovi broja studenata upisanih uz potporu države. Sustav je tijekom devedesetih godina prešao iz pregovaračkog u spomenuto financiranje putem formule. Međutim, kod same visine financiranja po upisanom studentu uz potporu države još uvijek se koristi približno pregovarački model, ali se norme za pregovore nastoje unaprijed odrediti na razini države i njihov se broj polako smanjivao kroz devedesete godine. Pri izračunu iznosa sredstava po studentu koriste se sljedeći indikatori:

- broj sati nastave
- broj sati mentorskog rada
- troškovi potrebni za popratno osoblje i predavačko osoblje.

Na temelju navedenih indikatora se programi grupiraju u troškovne razrede, a ti se podaci zatim koriste pri izračunu visine financiranja po studentu.

Međutim, jednom kad se razredi odrede, njihova 'cijena' ne varira s brojem upisanih studenta niti kvalitetom programa, tako da programi koji žele postići bolje obrazovne ishode moraju tražiti dodatne izvore financiranja. Na taj način 'pregovarački' aspekt je gotovo potpuno izgubljen, i jednom kada država odredi kvotu studenata određenog profila prema procjenama budućih potreba tržišta rada, studentskih interesa i institucionalnih kapaciteta, iznos proračuna institucija visokog obrazovanja je gotovo potpuno utvrđen.

Najvažniji kriterij za model i visinu financiranja institucija visokog obrazovanja je broj mjesta u kvoti studenata koje financira nadležno državno tijelo. Međutim, kako je takav kriterij, i gore opisana formula izračuna proračuna sveučilišta, utjecao na smanjenje kvalitete obrazovanja, dodan je još i kriterij broja diplomiranih u propisanom vremenskom roku prema razini i vrstama studija, što je pak dovelo do ukupnog smanjenja izdvajanja za institucije visokog obrazovanja iz godine u godinu prije 2002.g. [Napomena: *Nedostaju podaci za recentnije godine*]. Kao poticaj kvaliteti dio financiranja vezan je uz broj predavača s poslijediplomskom kvalifikacijom i broj poslijediplomskih studenata. Gotovo 7% ukupnog javnog izdvajanja za institucije visokog obrazovanja određen je prema ovom kriteriju, što u nekim institucijama može donositi 15-20% proračuna institucije.

Institucije se djelomice financiraju od istraživanja. Financiranje istraživanja odvija se u dva paralelna modela, normativnom i natjecateljskom. Ukupni iznos za normativni polako raste, a dodjeljuje se proporcionalno prema izdavanjima za poučavanje kao *matching funds*, uz financiranje ostvareno natjecanjem. Na ovaj način, čak je normativno financiranje djelomično ovisno o izlaznim kriterijima. Natjecateljski model ovisi o uspješno osvojenim natječajima Nacionalne zaklade za istraživanja i fondova Europske zajednice.

Konačno, dio financiranja institucija visokog obrazovanja dolazi kroz kapitalna ulaganja, a određuje se prema razvojnim planovima institucija koje pripremaju same institucije, ali evaluiraju stručne skupine koje imenuje ministar obrazovanja.

Školarine

U Mađarskoj se studenti dijele na one koji ne plaćaju školarine (tzv. studenti financirani od države) i studenti koji sami plaćaju svoje visoko obrazovanje. Navedena karakteristika čini mađarski sustav jedinstvenim u odnosu na ostalih osam zemalja u ovoj studiji, ali istovremeno i usporedivim s hrvatskim sustavom visokog obrazovanja koji jednako tako dijeli redovne studente na grupu subvencioniranih i grupu koja snosi trošak školarina. Prema CHEPS-u (2003.), 30% studentske populacije je 2001.g. plaćalo školarine, a 2002.g. taj je udio narastao na 40% studentske populacije. Potonja je kategorija prvi put uvedena sredinom devedesetih godina, kada je proveden i neuspjeli pokus progresivnog naplaćivanja školarina svim studentima tijekom akademske godine 1994.-1995.

institucije visokog obrazovanja same određuju visinu školarine ovisno o trošku vezanom uz obrazovanje dodatnih studenata, gdje troškovi ovise o studijskom programu, ali i o broju upisanih studenata (tj. studiraju li oni u istim grupama s redovnim studentima, ili u dodatnim). Jednom kada institucije visokog obrazovanja odrede visinu školarine ona postaje obvezujuća i zaštićena od države i može se korigirati samo za visinu inflacije. Visina studentske participacije mora najmanje iznositi 50% procjene troška po studentu za određenu instituciju visokog obrazovanja. Visine školarina variraju prema znanstvenim područjima, gdje su biomedicinski programi najskuplji. Nadalje, rade se distinkcije između školarina za redovne i izvanredne studente, te domaće i EU s jedne, te strane studente koji dolaze iz zemalja izvan EU-a s druge strane. Tablica 45 prikazuje sustav naplaćivanja školarina i navodi raspone iznosa koje studenti plaćaju. Osnovni je raspon školarina relativno velik, od 200 do 2.000 EUR, prema istraživanju koje je provela Europska investicijska banka (EIB) 2009.g.

Tablica 45: Sustav naplaćivanja školarina u Mađarskoj, i rasponi iznosa u EUR

Tip studenta	Iznos u EUR
Redovni preddiplomski studenti	Da, ako im je to drugi studij ili ako studiraju uz plaćanje. 200- 2.000 EUR (EIB, 2009.)
Redovni diplomski studenti (<i>masters</i> nivo)	Da, ako im je to drugi studij ili studiraju uz plaćanje. 200- 2.000 EUR (EIB, 2009.)

Redovni poslijediplomski studenti	Ne
Redovni strani studenti	Studenti iz EU kao i 'domaći', ostali po gore navedenim tarifama.
Izvanredni studenti	Ovisno o studijskom programu: 290 – 2.000 EUR (CHEPS, 2003.).
Studenti koji studiraju duže od predviđenog roka	Da, nakon 1 godine od prekoračenja roka, gore navedeni iznosi.
Studenti koji ponavljaju godinu	Da, ali manje od punog iznosa koji plaćaju studenti uz plaćanje (na nacionalnoj razini nije određen iznos).

Izvori: pobrojani u tablici

Prema tome, u Mađarskoj su institucije visokog obrazovanja slobodne upisivati studente preko kvote za koju država osigurava sredstva. Međutim, kako bi se osigurala kvaliteta, financiranje institucija visokog obrazovanja vezano je za prolaznost i ocjene vanjske agencije za kontrolu kvalitete. Osim navedenih iznosa školarina koje plaća dio studenata, svi studenti plaćaju upisnine, troškove prijemnih ispita, ponavljanje ispita i administrativna davanja.

Napredovanjem na studiju ne mijenja se studentski status u odnosu na školarine. Institucije visokog obrazovanja same mogu odrediti žele li promovirati pojedine studente iz skupine koja studira uz plaćanje u onu koja studira bez plaćanja, ali to čine o vlastitom trošku.

Kao jedini socijalni poticaj navodi se proširivanje broja kvota za redovne studije uz državnu potporu, tako da se tvrdi da ukupno ima dovoljno mjesta za većinu učenika koji u jednoj generaciji završavaju srednju školu. Prema CHEPS-u, 2003.g. je bilo 62.000 mjesta za upis na studij, u odnosu na 80.000 učenika koji su imali kvalifikacije za upis na institucije visokog obrazovanja.

Studentski standard, stipendije i zajmovi

U Mađarskoj postoje stipendije za redovne studente preko institucija visokog obrazovanja i neposredno od ministarstva obrazovanja. Stipendije se dodjeljuju u iznosu od oko 300 EUR godišnje (2002.g.) po studentu proporcionalno broju redovnih studenata uz državnu potporu u određenoj instituciji visokog obrazovanja. Institucija zajedno sa

studentskim zborom tada određuje kako novac rasporediti među svojim studentima koji studiraju uz državnu potporu. 70%-80% sredstava za stipendije dodjeljuje se studentima ovisno o ocjenama, tj. uspjehu na studiju. Najveće iznose po glavi dobivaju studenti s najboljim ocjenama, dok oni s najnižim ocjenama ne dobivaju gotovo ništa. 20%-30% ukupnih sredstava za stipendije dodjeljuje se studentima iz socijalno osjetljivih kategorija, što pokriva oko 40% od ukupnog broja studenata s pravom na stipendije. Ukupno, 80% redovnih studenata uz državnu potporu prima stipendije u iznosu od 130 do 650 EUR godišnje. (CHEPS, 2003.)

Svi redovni polaznici poslijediplomskog studija uz potporu države primaju stipendije neovisno o socijalnom statusu ili uspjehu na studiju, u iznosu od 4.100 EUR godišnje (podaci za 2003.g.). Stipendije imaju fiksni iznos, a mogu se koristiti za pokrivanje troškova prema potrebi. Osim socijalne komponente, drugi kriterij programa stipendiranja je uspjeh na studiju. Samo redovni studenti uz državnu potporu imaju se pravo natjecati za program stipendiranja. Postoji i poseban program stipendiranja neposredno od ministarstva obrazovanja, u kojem oko najboljih 1% redovnih studenata prima godišnje stipendije od 1.200 EUR.

Na kraju, postoje i dodatne stipendije pod nazivom 'prilika za učenje' koje dodjeljuje država neposredno studentima iz socijalno ugroženih obitelji. Ostvarivanje prava na ovu stipendiju ovisi isključivo o financijskom statusu obitelji, a dodjeljuje se 4.000 stipendija godišnje u iznosu od 435 EUR godišnje po studentu (CHEPS, 2003.g.). Konačno, postoje i stipendije lokalne zajednice, namijenjene stanovnicima iz socijalno osjetljive kategorije, a za koje od 2000.g. država dodaje jednak iznos onome koji izdvoji lokalna zajednica. Oko polovice jedinica lokalne samouprave sudjeluje u ovome programu kojim je pokriveno oko 12.000 studenata godišnje.

Uz neposrednu pomoć nekim studentima kroz stipendije i zajmove, za redovne studente uz državnu potporu postoji i mogućnost subvencioniranog stanovanja u studentskim domovima. Oko 43% posto redovnih studenata uz državnu potporu živi u ovim domovima. Iznajmljivanje sobe 5 do 10 puta je skuplje od stanovanja u domu, koje studenta košta 143 EUR godišnje, a još toliko iznosi državna subvencija domovima po studentu. Redovni studenti uz državnu potporu dobivaju i 35 EUR godišnje kao potporu za knjige i studentske materijale, ali taj iznos pokriva samo manji dio ovih troškova. Svi studenti dobivaju i studentsku iskaznicu koja im omogućuje popuste pri putovanjima i u određenim trgovinama.

Strani državljani u statusu redovnog studenta mogu se prijaviti za ograničeni fond državnih stipendija za strane studente. Također postoji i mogućnost kratkotrajnih stipendija za strane studente za jednosemestralne ili ljetne tečajeve. Strani državljani iz određenih zemalja s kojima Mađarska ima ugovor o reciprocitetu se mogu kao redovni studenti prijaviti za neke od programa stipendiranja, kao što je na primjer subvencija za troškove stanovanja.

Zajmovi

U Mađarskoj je 2001.g. uveden sustav studentskih zajmova, što predstavlja kulturološki novitet u okviru novih demokracija srednje i jugoistočne Europe. Sve kategorije studenata (redovni, uz plaćanje i izvanredni) su 2001.g. mogli podići maksimalni zajam od 900 EUR godišnje, odnosno 90 EUR mjesečno kroz 10 mjeseci, u trajanju od najdulje 5 godina. Svi studenti ispod 35 godina starosti (odnosno ispod 40 godina starosti za akademsku godinu 2007./08.) imaju pravo na ugovaranje zajma, neovisno o socijalnom statusu, ukoliko se radi o njihovom prvom studiju. Studenti kojima je upisani program drugi studijski program nemaju pravo na zajam. 2007./08.g. studenti koji studiraju uz potporu države mogli su podići 350 – 1.500 EUR zajma, a oni koji studiraju o vlastitom trošku mogli su podići do 1.800 EUR zajma.

Vraćanje zajma ovisno je o visini zarade diplomanta i iznosi 6%, odnosno 8% tijekom 2007./08.g. njegova/njezina dohotka. Prva tri mjeseca nakon diplomiranja primjenjuje se početak otplate. Čak i nezaposleni studenti moraju otplaćivati proporcionalni udio nacionalnog minimalnog dohotka. Otplata obično traje 15 godina. Ukoliko dođe do nesretnog slučaja koji rezultira radnom nesposobnošću dug se otpisuje. Tijekom 2002.g. oko 30% studenata iskoristilo je pravo na zajmove.

NJEMAČKA

Osnovne odrednice sustava

Sektor visokog obrazovanja u Njemačkoj se sastoji od sveučilišta (njem. *Universitäten*) te institucija visokog obrazovanja koje pružaju stručno obrazovanje: tehničkih veleučilišta, pedagoških visokih škola, umjetničkih koledža i stručnih visokih škola (njem. *Fachhochschulen*).

U jesen 2008.g. federalna kancelarka Merkel i ministri predsjednici pokrajina su kroz zajedničku inicijativu donijeli program za obrazovanje pod nazivom 'Napredak kroz obrazovanje'. Navedeni dokument formulira vodeće principe i mjere kroz koje obrazovanje treba postati najviši prioritet u Njemačkoj. Inicijativa treba biti implementirana do kraja 2010.g, a već se tekuće 2009.g. očekuje izvješće o napretku.

Što se tiče specifično sektora visokog obrazovanja, od početka devedesetih su, u kontekstu nedovoljnog ulaganja u institucije visokog obrazovanja, regionalne vlade i federalna vlada pojačale napore da moderniziraju sustav visokog obrazovanja u Njemačkoj. Reforme su bile usmjerene na deregulaciju, orijentaciju na rezultate, jačanje autonomije institucija, a onda i međunarodnu konkurentnost njemačkih institucija visokog obrazovanja. Državnu regulaciju se želi zamijeniti što autonomnijim sustavom odlučivanja na samim institucijama, a deregulacijom im se omogućava više prostora za organizacijske odluke. Prema sadašnjem modelu, opisanom detaljnije niže u ovom poglavlju, regionalne vlade i institucije visokog obrazovanja zajedno definiraju ciljeve, ali ne specificiraju konkretne mjere.

Nadalje, od 2005.g. regionalne su vlade slobodne odlučiti o obavezi financijske participacije od strane studenata i neke su vlade uvele tu obvezu od akademske godine 2006./07. Školarine su u rasponu do 500 EUR po semestru, a paralelno postoji sustav zajmova koje studenti otplaćuju po završetku programa i uz uvjet da ostvaruju dostatne prihode.

Broj studenata u Njemačkoj kreće se blizu 2 milijuna; akademske godine 2005./06. točan je broj iznosio 1.986.106 studenata, od čega je 69% studiralo na sveučilišnim studijima, kao što je prikazano u Tablici 46.

Tablica 46: Broj studenata u Njemačkoj, po tipovima studija, 2005./06.g.

Ukupni broj studenata	Studenti na sveučilišnim programima	Studenti na umjetničkim akademijama	Studenti na stručnim studijima
1.986.106	1.386.784	31.593	567.729

U Tablici 47 prikazana je struktura studentskog tijela u Njemačkoj s obzirom na zastupljenost pojedinih područja studija. Kao i u većini razvijenih zemalja, po zastupljenosti prednjače društvene znanosti, pa je tako akademske godine 2005./06. 31% studenata studiralo pravo, ekonomiju i društvene znanosti, 21% jezike i humanistička područja, 18% matematiku i prirodne znanosti te 16% inženjerske i tehnološke studije.

Tablica 47: Broj studenata u Njemačkoj prema područjima studija, akademske godine 2005./06.

Područje studija	Broj studenata
Jezici i humanistika	420.554
Kineziologija	28.944
Pravo, ekonomija i društvene znanosti	613.811
Matematika i prirodne znanosti	357.555
Medicina	109.666
Veterinarstvo	7.785
Agronomija i srodne znanosti	40.124
Inženjerstvo i tehnologija	326.491
Povijest umjetnosti i umjetnički studiji	80.647
Ostalo	188
Ukupno	1.985.765

Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja

Bez obzira na poduzete mjere reforme sustava financiranja visokog obrazovanja, u Njemačkoj se određivanje proračuna za institucije visokog obrazovanja može opisati kao usmjereno na ulazne parametre, pregovaračko i inkrementalno po karakteru.

Javno financiranje institucija visokog obrazovanja ne koristi određenu formulu za izračun različitih komponenata, nego se proračun temelji na institucijskim proračunskim zahtjevima, odnosno potrebama oko kojih se pregovara između pokrajinskog ministarstva i institucija visokog obrazovanja. Proračun je podijeljen na materijalne troškove i troškove osoblja, te predstavlja integrirani proračun za nastavu i istraživanje. Osnovnu komponentu za određivanje proračuna predstavljaju izdaci za osoblje u protekloj godini (njem. *Stellenplan*), dok istovremeno iznos osnovnog proračuna (njem. *Grundmittel*) ne ovisi u tolikoj mjeri o broju studenata.

Zadnjih godina (npr. 2007.g.) u nekim savezним pokrajinama uvodi se planiranje proračuna na osnovi formule, ali zasad samo za manji dio ukupnog proračuna (1-7%). U tom smislu pokrajinska ministarstva daju institucijama visokog obrazovanja i veću autonomiju u raspolaganju proračunskim sredstvima. Vezano uz to, eksperimentalno se uvodi model financiranja cjelovitim proračunom i ugovorno financiranje vezano uz ostvarivanje dogovorenih ciljeva. Godine 2004., 11 od 16 saveznih pokrajina koristilo je financiranje na temelju indikatora kao element financiranja institucija visokog obrazovanja. Općenito je pravilo da se financiranje temeljeno na indikatorima primjenjuje na način da su institucije visokog obrazovanja zaštićene od značajnijih proračunskih fluktuacija. Shema financiranja primjenjuje se samo na određene dijelove proračuna, ili se njene posljedice ublažavaju korištenjem prosječnih vrijednosti za dulje razdoblje.

Sukladno osnovnoj usmjerenosti proračuna na ulazne parametre, najvažniji kriterij za visinu financiranja predstavljaju alokacije sredstava iz ranijih godina, prvenstveno izdaci za zaposlene, zatim različite kategorije materijalne potrošnje i, u manjoj mjeri, broj studenata. Pored osnovnog proračuna (njem. *Grundmittel*), institucije visokog obrazovanja se iz javnih sredstava financiraju i kroz istraživačka sredstva (njem. *Drittmittel*) za koje se natječu pojedini istraživači, kao i iz privatnih izvora (njem. *Vervaltungseinnahmen*).

Vezano uz javno financiranje institucija visokog obrazovanja općenito je pravilo da institucije visokog obrazovanja moraju slijediti određene zakonske norme koje donose pojedine pokrajine, s tim da su iste, zbog federalnih smjernica, u svim pokrajinama veoma slične. Najvažniji principi javnog financiranja institucija visokog obrazovanja uključuju sljedeće:

- različite kategorije materijalne potrošnje vezane su uz iznose iz prethodne fiskalne godine
- proračunska sredstva ne smiju se prerasporediti i koristiti za druge svrhe osim dogovorenih
- institucije visokog obrazovanja ne dobivaju cjeloviti proračunski iznos za troškove osoblja, već se prema planu zaposlenih sredstva dodjeljuju za svako mjesto posebno; institucije visokog obrazovanja stoga sredstva za zaposlene ne mogu prerasporediti
- neutrošena sredstva ne mogu se prenositi u sljedeću fiskalnu godinu.

Investicije za infrastrukturu (nove zgrade, oprema za nove zgrade, sva oprema vrijednija od 75.000 EUR) financiraju se zajednički od strane pokrajina i federalnog ministarstva.

Posebni programi u visokom obrazovanju

Tijekom akademske godine 2005./06. i 2006./07. provedena su dva natječaja 'Inicijative za izvrsnost savezne vlade i saveznih pokrajina za poticanje znanosti i istraživanja na njemačkim visokim školama', dotiranih u ukupnom iznosu od 1,9 milijardi EUR. Cilj ovoga programa je široko poticanje vrhunskog istraživačkog rada i podizanje kvalitete sveučilišnog i znanstvenog rada u Njemačkoj, i na taj način podizanje njegove internacionalne konkurentnosti. Kvalitetu pojedinih projekata procjenjivao je međunarodni žiri koji je davao preporuke, dok se konačna odluka donosila u zajedničkom tijelu DFG i Savjeta za znanost. Ovaj se program pritom provodio kao natječaj tematski zaokruženih istraživačkih koncepata.

Ukupno se potiču tri tematska kompleksa:

- strukturirani poslijediplomski programi (njem. *Graduirtenschule*); 1 milijun EUR za svaki program godišnje)

- klaster izvrsnosti (njem. *Exzellenzcluster*); 6,5 milijuna EUR godišnje za svaki klaster koji se sastoji od 25 renomiranih znanstvenika koji zajednički rade na temi od društvenog i ekonomskog značaja
- koncepti budućnosti (njem. *Zukunftskonzepte*); opis dugoročnog istraživačkog razvoja institucija visokog obrazovanja što, među ostalim, podrazumijeva najmanje jedan predloženi poslijediplomski studij i jedan predloženi klaster izvrsnosti.

Zakladno udruženje (njem. *Stiferverband*) koje se financira iz dotacija njemačkih privrednih subjekata, u suradnji sa saveznom KMK (njem. *Kultusministerkonferenz*), organizira natječaj za sveučilišta i visoke škole kojem je cilj poboljšanje nastave u njemačkom sustavu visokog obrazovanja (njem. naziv programa je *Exzellenzinitiative Lehre*). Natječajem se traže najbolje buduće strategije vezane uz nastavu i studij. Cilj je da se najbolje visoke škole ujedine u 'krug kvalitete', te da stvore 'povelju kvalitetne nastave'. Početkom svibnja 2009. dva su žirija u užu krugu izabrala ukupno 13 sveučilišta i 11 visokih škola. Sredinom listopada 2009. finalisti će svoje koncepte predstaviti stručnjacima. Pojedini koncepti mogu biti dotirani u ukupnom iznosu do milijun EUR.

Školarine

Opće školarine za sve za prvi upisani studij (njem. *Grundstudium*, što se odnosi na sve tipove studija osim bolonjskih *master* studija i poslijediplomskih studija) postoje u saveznim pokrajinama Baden-Wuerttemberg, Bayern, Hamburg, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen i Saarland. U drugim pokrajinama školarinu moraju plaćati studenti koji studiraju duže od 9 semestara ili koji upišu drugi studij, ili školarine nisu uopće predviđene. Za nove, bolonjske *master* programe u pravilu se plaćaju školarine koje određuju institucije visokog obrazovanja, dok su tradicionalni poslijediplomski programi (njem. *Promotionsstudiengänge*) u pravilu bez školarina. O visini školarina odlučuju savezne pokrajine zajedno sa institucijama visokog obrazovanja, dok o visini školarina za bolonjske *master* programe odlučuju pojedine institucije visokog obrazovanja. Postoje razlike u visini školarina između znanstvenih disciplina i između pojedinih studijskih programa. Tablica 48 ispod pokazuje pregled naplaćivanja školarina po saveznim pokrajinama, iz koje se vidi kako u pet saveznih pokrajina nema školarina. Pojedine savezne pokrajine naplaćuju školarine samo u slučaju da

student prekorači redovni rok studija; to je slučaj u Bremenu, Rheinland-Pfalzu, Sachsen-Anhaltu i Thuringenu (pokrajina Niedersachsen naplaćuje i opće školarine i školarine za prekoračenje redovnog roka studija). Dakle, ukupno u devet saveznih pokrajina opća studentska populacija ne plaća školarine. U preostalih šest pokrajina u kojima se naplaćuju školarine, iste ne prelaze godišnji iznos od 650 EUR.

Tablica 48: Visina školarina i administrativnih davanja po saveznim pokrajinama u Njemačkoj

Savezna pokrajina	Vrsta školarine	Visina školarine	Administrativna davanja
Baden-Wuerttemberg	Opća	500 EUR	40 EUR
Bayern	Opća	do 500 EUR (min. 300 EUR)	-
Berlin	Nema školarine	-	50 EUR + 16-36 EUR (za one koji studiraju preko predviđenog roka)
Brandenburg	Nema školarine	-	51 EUR
Bremen	Prelazak predviđenog trajanja (od 10. semestra)	500 EUR	50 EUR
Hamburg	Opća	375 EUR	50 EUR
Hessen	Nema školarine	-	50 EUR
Mecklenburg-Vorpommern	Nema školarine	-	do 50 EUR
Niedersachsen	Opća/ prelazak predviđenog trajanja (od 10. semestra)	500 EUR (opća) 600-800 EUR (prelazak predviđenog trajanja)	75 EUR
Nordrhein-Westfalen	Opća	do 500 EUR	-
Rheinland-Pfalz	Odbijanje od studijskog konta/ <i>Studienkonto</i>	650 EUR	-

	(praktički najkasnije nakon 16. semestra)/ za osobe starije od 60 godina/ za drugi studij		
Saarland	Opća	500 EUR	-
Sachsen-Anhalt	Prelazak predviđenog trajanja (od 10. semestra)	500 EUR	ovisno o sveučilištu
Sachsen	Za drugi studij	30-450 EUR	25-150 EUR
Schleswig-Holstein	Nema školarine	-	-
Thuringen	Prelazak predviđenog trajanja (od 10. semestra)	500 EUR	50 EUR

Napomena: obaveza školarine je jednaka za domaće i za studente iz EU zemalja

Nevezano uz gore navedene izdatke, svi su studenti po semestru obvezni plaćati i administrativni iznos koji u pravilu iznosi oko 50 EUR i koji uključuje doprinose za dvije najvažnije studentske organizacije: *Studentenwerk* i *Studentische Selbstverwaltung/ Allgemeiner Studierendenausschuss*.

Za razliku od 'prvog' i tradicionalnog poslijediplomskog studija, bolonjski *master* studiji u pravilu uključuju školarine koje variraju od sveučilišta do sveučilišta. Iznosi variraju obično od 650 do nekoliko tisuća EUR po semestru.

Iako su školarine u Njemačkoj donedavno bile tabu tema, situacija se zadnjih godina promijenila. Prvo su uvedene školarine za studente koji studiraju duže od predviđenog roka te za tzv. *master* programe, dok od zimskog semestra akademske godine 2006./07. u određenim pokrajinama svi studenti moraju plaćati školarine i za prvi upisani studij. Pritom su neke pokrajine uvele model studentskog računa u sklopu kojeg svaki student raspolaže s određenom svotom od koje mu se odbijaju sredstva sukladno njegovim studijskim troškovima. Prema takvom sustavu npr. studenti koji su 'u minusu' jer studiraju i na drugom studiju, ili oni koji prijeđu minimalno trajanje studija za otprilike 1,5 puta moraju po ovom modelu u prosjeku po semestru plaćati između 500 i 650 EUR. Plaćanje školarina u osnovi

nije vezano uz socijalne kriterije, već, od slučaja do slučaja, same institucije visokog obrazovanja mogu studente na osnovi socijalnih kriterija osloboditi plaćanja školarina.

Studentski standard, stipendije i zajmovi

Postoji izravna i neizravna financijska pomoć studentima. Neizravna pomoć odnosi se na porezne olakšice, na manje stope zdravstvenog osiguranja na koje imaju pravo roditelji studenata, kao i na to da se vrijeme studiranja djelomično priznaje od strane fondova mirovinskog osiguranja. Studentske menze, studentski domovi i prijevoz studenata dijelom se subvencioniraju iz *Semesterbeitraga* (50 EUR) koji plaćaju svi studenti pri upisu u semestar. Po toj osnovi vjerojatno svi studenti imaju pravo na ove oblike subvencije studentskog standarda.

Najvažniji izravni oblik financijske pomoći studentima predstavlja savezno regulirana financijska potpora za studiranje *BaFoeg* koja se sastoji od dva dijela: nepovratne stipendije i beskamatnog zajma u omjeru 50:50. Načelno pravo na *BaFoeg* imaju svi njemački državljani ili stranci s dugoročnom perspektivom ostanka u Njemačkoj koji su društveno integrirani (državljeni EEA i državljani trećih zemalja s dozvolom boravka u Njemačkoj i njihovi supružnici i djeca do 21. godine života, kao i priznate izbjeglice). Daljnji uvjeti su odgovarajuća studijska postignuća, odnosno studenti moraju nakon četvrtog semestra podastrijeti dokaze o uspješnosti svoga studija, te moraju upisati studij prije navršene 30. godine života (izuzeci od ovoga starosnog kriterija su studenti koji su studij upisali kroz naknadnu maturu/večernju školu ili koji zbog osobnih razloga kao što su tjelesni invaliditet, bolest, odgoj djeteta i sl. nisu upisali studij do navršene 30. godine života). Tijekom 2005.g. 345.000 studenata primalo je *BaFoeg*, dok je prosječna mjesečna potpora iznosila 375 EUR.

Za studente puni *BaFoeg* iznosi od 414 do 643 EUR mjesečno, ovisno o tomu živi li student za vrijeme studija s roditeljima ili samostalno. Pored toga postoje dodaci za roditelje s djecom i za studente koji se brinu o djeci s kojom žive u istom kućanstvu, u iznosu od 113 EUR za prvo dijete, odnosno 85 EUR za drugo dijete. Konačni iznos *BaFoega* izračunava se prema primanjima roditelja ili supružnika, i to prema sljedećoj formuli: potreba za stipendijom (živi s roditeljima ili ne i sl.) minus primanja studenta, njegovih roditelja ili supružnika koja prelaze dopušteni/slobodni iznos koji ne ulazi u izračun. Polovica ukupnog iznosa predstavlja nepovratnu stipendiju, dok se druga polovica iznosa vraća u obliku beskamatnog zajma, čija

otplata ovisi o socijalnom i prihodovnom kriteriju. Zbog tjelesnog invaliditeta, trudnoće i odgoja djeteta može se maksimalno predviđeno trajanje stipendiranja, koje u pravilu traje 9 semestara, dodatno produžiti za najviše 10 godina, pri čemu ovo produženje predstavlja u cijelosti stipendiju, te se dio ne mora vratiti u obliku beskamatnog zajma. *BaFoeg* pokriva samo troškove studentskog života (život i stanovanje) uključujući i razdoblje bez predavanja, ali ne i školarine. *BaFoeg* mogu ostvariti svi studenti, ovisno o socijalnom kriteriju.

Od 1. rujna 2009. povećali su se iznosi financijske potpore *BaFoeg*, te se proširio krug njegovih korisnika. Pojedini iznosi potpore povećali su se za 10%, dok se iznos dopuštenih primanja samih studenata, njihovih supružnika ili roditelja povećao za 8%. Pored toga, studenti mogu imati i primanja iz tzv. *minijobs* do 400 EUR mjesečno. Studenti s djecom imaju pravo na poseban dodatak. Studenti stranoga porijekla koji duže vrijeme žive u Njemačkoj, ili koji imaju takvu perspektivu imaju pravo na potporu nevezano uz minimalni radni staž njihovih roditelja u Njemačkoj. Na kraju, studenti koji studiraju u inozemstvu mogu u novoj shemi lakše ostvariti pravo na *BaFoeg*, što primjerice uključuje i kompletan studij u nekoj od zemalja EU ili u Švicarskoj.

Program *BaFoega* predviđa mogućnost studentske mobilnosti pa tako studenti mogu ostvarivati pravo na *BaFoeg* za cijelo vrijeme trajanja studija u nekoj od zemalja EU ili u Švicarskoj.

S druge strane, strani državljani na jednak način kao i njemački državljani mogu ostvariti pravo na financijsku pomoć samo ukoliko su državljani EU, Europskog ekonomskog prostora i državljani trećih zemalja s dozvolom boravka u Njemačkoj, kao i njihovi supružnici i djeca do 21. godine života, te priznate izbjeglice. Posebne stipendije za strane studente osigurava DAAD (njem. *Deutscher Akademischer Austauschdienst*), organizacija financirana od strane države, u svrhu ograničenog boravka na institucijama visokog obrazovanja u Njemačkoj. Također, neke savezne pokrajine imaju posebne fondove za financijsku potporu stranih studenata, s time da se strani studenti mogu natjecati i za stipendije različitih zaklada.

Na kraju, osim modela stipendiranja od strane države, uspješni studenti mogu dobiti stipendiju od određenih fondacija koje su bliske crkvama, političkim strankama, sindikatima ili industriji. Osim spomenutih, postoji i njemačka Nacionalna zaklada za stipendiranje (njem. *Studienstiftung des deutschen Volkes*), koja nije bliska nijednoj posebnoj ideologiji. Savezna vlada i pojedine pokrajine također financijski podupiru ove fondacije.

Zajmovi

U Njemačkoj postoji program savezno subvencioniranog zajma (njem. *Bildungskredit*) za potporu studenata koji su na višim godinama svojih studija. To se odnosi na primjer na završnu fazu preddiplomskog, diplomskog i poslijediplomskog studija. Navedeni subvencionirani zajam je prema tome dostupan pored *BaFoega*. Namijenjen je ubrzanju završetka studija, plaćanju dodatnih troškova studiranja i plaćanju školarina. Pravo na dodjelu savezno osiguranog zajma načelno imaju svi oni koji imaju pravo na *BaFoeg*, s tom razlikom da socijalni kriterij nije relevantan, te da se kredit isplaćuje samo do 36. godine života. Ovisno o studijskom programu, studenti moraju predati potvrdu da su položili određeni stupanj na studiju ili dokaz o pravu na diplomski studij.

Savezno subvencionirani zajam se u pravilu isplaćuje u jednakim mjesečnim ratama (najčešće 300 EUR, ali moguće su i druge opcije). U sklopu jednog studijskog programa može se odobriti do 24 rata, odnosno do najviše 7.200 EUR. Zajam se mora vratiti u roku od 4 godine nakon prve isplate u mjesečnim ratama od 120 EUR. Osim toga može se vratiti i prije, odjednom ili u drugim iznosima. Ukoliko student u ovom roku ne vrati zajam, država, odnosno savezno ministarstvo preuzima otplatu i od studenta potražuje iznos koji duguje. Kamate na ovaj zajam su promjenjive, ali su općenito povoljnije nego kod drugih oblika kreditiranja. Za proteklo razdoblje visine kamata su bile sljedeće: travanj 2009. - 2,71%; listopad 2008. - 6,71%; travanj 2008. - 5,81%). 2004.g. odobreno je 12.000 ovih zajmova u ukupnom iznosu od 66 milijuna EUR.

U saveznim pokrajinama koje su uvele školarine postoje i posebni zajmovi za plaćanje školarina, pod njem. nazivom *Studienbeitragsdarlehen*. Sustav je uređen na način da se školarine ne moraju plaćati odmah, već postoji mogućnost uzimanja zajma kod pojedine pokrajinske banke ili kod javne banke KfW (*Kreditanstalt fuer Wiederaufbau*). Starosna granica za dodjelu ovih kredita po pokrajinama u pravilu je između 35 i 45 godina, s izuzetkom pokrajine Nordrhein-Westfalen gdje ista iznosi 60 godina. Maksimalni rok korištenja ovih kredita u pravilu je minimalno vrijeme studiranja plus 4 semestra.

Strani studenti imaju pravo na ovaj oblik kreditiranja ako su priznate izbjeglice, dolaze iz zemalja EU ili ukoliko su stekli svjedodžbu koja im omogućava studij u Njemačkoj. Otplata kredita u pravilu mora početi 24 mjeseca nakon završetka studija, ukoliko studij nije trajao natprosječno dugo.

SLOVENIJA

Osnovne odrednice sustava

Visoko obrazovanje u Sloveniji sastoji se od sveučilišnih i stručnih studija, te programa profesionalnog usavršavanja. Stručne programe provode visoke stručne škole (slo. *višje strokovne šole*), koje nude programe za ISCED 5B kvalifikacije. Sveučilišne studije provode javna i privatna sveučilišta i samostalne institucije visokog obrazovanja (slo. *samostojni visokoškolski zavodi*). U periodu između akademske godine 2005./06. i 2008./09. paralelno su provedeni predbolonjski i bolonjski studijski programi, a zatim je s tekućom akademskom godinom 2009./10. istekla mogućnost provođenja predbolonjskih programa.

Slovenija je u proteklom razdoblju značajno uvećala izdatke za visoko obrazovanje, kao što se može vidjeti iz Tablice 49. Prema prikazanim podacima vidljiv je rast ulaganja u visoko obrazovanje u svim segmentima – iz javnih, privatnih i međunarodnih izvora. Javna ulaganja porasla su za oko 15%, privatna za oko 12%, a međunarodna za oko 38% (doduše sa početno dosta niske pozicije u 2005.g.). Ukupno su ulaganja u visoko obrazovanje u tri promatrane godine porasla za oko 11%.

Tablica 49: Struktura ulaganja u visoko obrazovanje u Sloveniji, za razdoblje od 2005. do 2007.g.

Ulaganje (izraženo u tisućama EUR)	2005.	2006.	2007.
Javno	274.155	293.488	322.980
Privatno	84.094	88.401	95.614
Međunarodno	10.379	12.445	16.676
Ukupno	386.628	394.333	435.270

Izvor: Statistički ured Republike Slovenije

Što se tiče udjela izdvajanja za visoko obrazovanje izraženog kao postotak BDP-a, Slovenija još od sredine devedesetih održava udio od 1,3%, a 2004.g. je zabilježila udio od 1,4%. Tablica 50 pokazuje kretanja ulaganja izražena kao postotak BDP-a u novijem razdoblju, od 2005. do 2007.g. Kao što se može vidjeti, zadnjih godina visina ulaganja izražena kao udio je pao nešto ispod 1,3%.

Tablica 50: Ulaganja u visoko obrazovanje u Sloveniji,
izražena kao u dio u BDP-u, za razdoblje 2005. do 2007.g.

2005.	1,25
2006.	1,24
2007.	1,21

Izvor: Statistički ured Republike Slovenije

Tablica 51 pokazuje kako prikazana razina izdvajanja stavlja Sloveniju u prosjek zemalja članica Europske unije, te iznad prosjeka OECD zemalja.

Tablica 51: Izdvajanja za obrazovanje izražena kao postotak BDP-a,
prema razini obrazovanja, 2005.g.

OECD prosjek	1.5
EU prosjek	1.3
Slovenija	1.3

*tablica pokazuje ukupna ulaganja iz privatnih i javnih izvora
Izvor: OECD, 2008.

Što se tiče omjera između visine javnih i privatnih ulaganja, 2005.g. taj je omjer iznosio 86,8% javnog ulaganja i 13,2% privatnih ulaganja (OECD, 2008.). Visina izdvajanja iz državnog proračuna kao postotak ukupne javne potrošnje iste je godine iznosila 2,8% (ibid.).

Slovenski je sustav visokog obrazovanja, slično kao i ranije prikazan mađarski, značajno porastao tijekom 1990-ih godina, što je vidljivo iz Tablice 52. U periodu od 1991. do 1999.g. broj studenata se udvostručio - sa 33.565 na 64.072. U istom razdoblju značajno je porastao broj izvanrednih studenata, odnosno studenata koji studiraju po izvedbenom planu koji predviđa studij uz rad. Broj izvanrednih studenata se u razdoblju od 1991. do 1999.g. utrostručio sa 5.791 na 20.418.

Tablica 52: Broj redovnih i izvanrednih studenata u Sloveniji, u razdoblju od 1991. do 2008.g.

Broj studenata	1990./91.	1998./99.	2001./02.
Redovni	27.774	43.654	47.835
Izvanredni	5.791	20.418	22.940
Ukupno	33.565	64.072	70.775

Izvor: Real Time Systems 2005.

Noviji podaci Statističkog ureda Republike Slovenije, prikazani u Tablici 53, prikazuju kako u razdoblju od 2003. do 2008.g. ukupni broj studenata u Sloveniji i dalje raste, ali sporije. U navedenom petogodišnjem razdoblju ukupan je broj narastao za oko 9% i 2008.g. iznosi 114.391 studenta. Ukoliko se uspoređi veličina studentske s veličinom ukupne populacije, Slovenija ima bitno veći udio studenata nego Hrvatska.

Tablica 53: ukupni broj studenata u Sloveniji, u razdoblju od 2003. do 2008.g.

2003.	104.396
2004.	112.228
2005.	114.794
2006.	115.944
2007.	115.445
2008.	114.391

Izvor: Statistički ured Slovenije

Na kraju, jedan od ključnih pokazatelja 'zdravlja' sustava visokog obrazovanja jest i visina ulaganja u visoko obrazovanje izražena po studentu. Podaci u Tablici 54 pokazuju kako su izdvajanja po studentu u zadnjem petogodišnjem razdoblju (2002.-2006.g.) iznosila oko 6.000 EUR, s time da su bila u porastu do 2005.g. Iznos 2006.g., zadnji za koje postoje podaci, bio je 6.516 EUR po studentu.

Tablica 54: Godišnje izdvajanje za javne i privatne institucija visokog obrazovanja po studentu, u EUR

2002.	6.217,8
2003.	5.804,1
2004.	6.243,1
2005.	7.033,0
2006.	6.516,0

Izvor: Eurostat

Modeli određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja

U Sloveniji su institucije visokog obrazovanja u velikoj mjeri autonomne u internoj distribuciji sredstava koje dobivaju iz državnog proračuna. Dodijeljena sredstva se računaju kroz jasno definiranu formulu, koja je utemeljena na kombinaciji ulaznih i izlaznih kriterija. Iznos sredstava kroz tako izračunatu formulu pridodaje se sredstvima dodijeljenim u obliku cjelovitog proračuna godine prije toga. Element visine prošlogodišnjih sredstava služi kao faktor stabilizacije proračuna, kako bi se izbjegle velike oscilacije između godina i omogućilo dugoročno planiranje. Tablica 55 prikazuje formulu za izračun proračuna institucija visokog obrazovanja u Sloveniji.

Tablica 55: Model određivanja proračuna institucija visokog obrazovanja u Sloveniji

Ukupni iznos dodijeljenih sredstava (ukupni iznos) se sastoji od osnovnih godišnjih sredstava (OGS) i normativnih godišnjih sredstava (NGS).
Ukupni iznos = OGS + NGS

Udio OGS se smanjuje svake godine. 2005.g. je iznosio 77,5% iznosa godine prije toga, + k (k= procijenjena stopa inflacije, određena od strane ministra); 2006.g. iznosio je 75% +k, 2007.g. iznosio je 65%+k, a 2008.g. 60% +k.

Izračun NGS

$$NGS = GS * \sum((N+P*D)*fg)$$

$$GS \text{ (Godišnji iznos)} = (\text{ukupni iznos} - \sum OGS) / \sum((N+D*P)*fg)$$

N = ukupni broj redovnih studenata određenog programa

D = broj diplomiranih iz redovnih 'starih' akademskih programa, te bolonjskih prvog i drugog ciklusa

P = ponder: NGS po jednom diplomiranom na studijskom program/NGS po studentu tog istog programa

fg = faktor za studijsko područje = ukupni iznos sredstava za sve institucije visokog obrazovanja u Sloveniji

U odnosu na druge zemlje jugoistočne Europe, Slovenija je napravila najdalekosežnije reforme u financiranju institucija visokog obrazovanja iz državnog proračuna. Najnovije su izmjene unesene tijekom akademske godine 2008./09. Prema novom modelu, sustav visokog obrazovanja u Sloveniji se dijeli na šest grana koje se financiraju prema specifičnim kriterijima. Institucije visokog obrazovanja su autonomne u raspoređivanju sredstava koja su im alocirana iz proračuna. Izmjenama je također zahvaćena institucija Vijeća visokog obrazovanja, koja sad ima veće ovlasti, kao i snažniju administrativnu podršku.

Mehanizam alociranja sredstava za istraživačke aktivnosti razlikuje se od nastavnih i dodjeljuju se na kompetitivnoj osnovi. Ovim sredstvima upravlja Slovenska istraživačka agencija.

Školarine

Od 2009.g. redovni studenti na preddiplomskom i diplomskom studiju ne plaćaju školarine, dok izvanredni studenti plaćaju određeni doprinos. Redovni studenti mogu jednom pasti godinu bez da plaćaju školarine, no nakon toga, ukoliko ne nastave redovno studirati, počinju plaćati određene doprinose. Studenti na diplomskom studiju plaćaju školarine.

Studenti iz zemalja koje nisu članice EU i s kojima Slovenija nema potpisan sporazum plaćaju školarinu na svim razinama visokog obrazovanja (preddiplomski, diplomski, poslijediplomski). Školarine za poslijediplomske studente jednake su za strane i domaće studente, no strani studenti moraju dodatno plaćati zdravstveno osiguranje. Postoje iznimke ovakvom određivanju školarina za studente koji studiraju po određenim bilateralnim ili multilateralim ugovorima ili za one koji primaju stipendiju od slovenske Vlade ili

ministarstava. U akademskoj godini 2002./2003. školarine su iznosile do 3.000 EUR za strane studente.

Institucije visokog obrazovanja imaju autonomiju u odlučivanju o iznosu školarina na svim razinama visokog obrazovanja. Postoje razlike među znanstvenim disciplinama. Za preddiplomske studije, u akademskoj godini 2003./2004., školarine su iznosile do oko 1.000 EUR za društvene znanosti i do 1.300 EUR za prirodne znanosti i tehnologiju za strane studente. Tablica 56 prikazuje opisani sustav naplaćivanja školarina u Sloveniji.

Tablica 56: Struktura školarina u Sloveniji

(Izvor i godina za navedene podatke)	Iznos u EUR
Redovni preddiplomski studenti	Nema školarina
Redovni diplomski studenti (tzv. <i>masters</i> studiji)	Nema školarina
Redovni poslijediplomski studenti	Školarine
Redovni strani studenti	Školarine, jednaki iznos kao i za slovenske državljane, uz dodatni trošak za zdravstveno osiguranje
Izvanredni studenti	Školarine
Studenti koji studiraju duže od predviđenog roka	/
Studenti koji ponavljaju godinu	35 EUR po ispitu

Osim školarina, studenti plaćaju administrativne troškove pri upisu na studij koji iznose do 16 EUR. Dio ovog iznosa plaća se za upis u svaku sljedeću godinu. Institucije visokog obrazovanja same određuju visinu ovih administrativnih troškova, no unutar razine koju je odredila Vlada. Nadalje, studenti mogu izaći na ispit tri puta, nakon toga se izlazak na ne-položeni ispit plaća 35 EUR. Ovi uvjeti su jednaki za domaće i strane studente.

Studentski standard, stipendije i zajmovi

U Sloveniji studenti imaju na raspolaganju neizravne i izravne oblike financijske pomoći. Neizravni oblici financijske pomoći su državne subvencije smještaja, hrane (sustav

kupona), popusti na prijevoz, kulturalne aktivnosti (npr. karte za kazalište) i članstvo u sportskim klubovima. Glede hrane, kupon omogućava jedan subvencioniran obrok po danu za redovne studente, kao i za izvanredne u slučaju da su nezaposleni. Radi se o iznosu od oko 48 EUR mjesečno. Ovaj se iznos može povećati na 60 EUR ukoliko student ima svoju obitelj, posebne potrebe ili dolazi iz obitelji s niskim primanjima. Osim toga, studenti od 2004.g. ostvaruju popust od 7% za javni prijevoz, ali oni koji imaju mjesečnu kartu mogu dobiti i popust od 50% ovisno o financijskom stanju obitelji (CHEPS, 2004.). U Sloveniji obitelji mogu primiti produženi dječji doplatk za vrijeme studija. Za razliku od npr. Švedske gdje je studentska pomoć namijenjena isključivo studentu, u Sloveniji postoji dječji doplatk koji se isplaćuje jednom roditelju i koji se može produžiti do 26. godine ukoliko se dijete školuje. Iznos ovisi o obiteljskim primanjima. Postoje i porezne olakšice za obitelji u kojima netko studira.

Primanja studenata preko student servisa su neoporeziva do određenog iznosa. 2003.g. taj je godišnji iznos bio 6.321 EUR.

Što se tiče izravne financijske pomoći, u Sloveniji postoji državni program stipendiranja, no pristup financijskoj pomoći ipak nije univerzalan za sve studente. Redovni studenti preddiplomskog studija do 27. godine starosti mogu se prijaviti za državnu stipendiju, iako su sredstva primarno namijenjena studentima iz siromašnijih obitelji koji ne bi mogli studirati bez financijske pomoći. Tijekom 2001./02.g. državna stipendija iznosila je oko 155 EUR mjesečno. Osim navedenih, postoje i državne stipendije za nadarene studente, tzv. Zois stipendije, koje ne ovise o financijskom stanju obitelji. 2001./2002.g. Zois stipendija iznosila je oko 185 EUR. I državne i Zois stipendije su neoporezive. Svaki peti student u Sloveniji prima državnu financijsku pomoć, koja prosječno iznosi 158 EUR mjesečno. Prema tome, kao što je navedeno, program nije univerzalno dostupan već kompetitivan. Kriteriji za državnu stipendiju vezani su uz obiteljska primanja i akademski uspjeh. 54% stipendija je za studente slabijeg socio-ekonomskog statusa, a 30% za talentirane i nadarene studente. Osim toga, zaseban program financijske pomoći postoji za studente koji su roditelji, uključujući subvencije smještaja za studente s djetetom i partnerom.

Pored ovih oblika državne financijske pomoći za studente, postoje i stipendije koje dodjeljuju javne i privatne kompanije, te fond *Ad Futura* za studij u inozemstvu. Fond *Ad Futura* provodi program stipendiranja temeljen dijelom na javnim financijama, i dijelom iz

privatnih izvora. Osim toga, prema nekim izvorima, oko 10% studenata prima stipendije direktno od poduzeća iz privatnog sektora (Real Time Systems, 2005.).

Glavna sredstva za izlaznu mobilnost dolaze iz EU programa Erasmus, CEEPUS i bilateralnih ugovora. No, u Sloveniji se dodjeljuju i državne stipendije za studij u inozemstvu. Prema *Eurydice* (2007.), sva studentska financijska pomoć prenosiva je ako se radi o mobilnosti ispod godinu dana. Financijska pomoć prenosiva je za cijelo razdoblje studija kada dotičnog obrazovanja ili usavršavanja nema u Sloveniji ili ako se odvija u zemlji s kojom Slovenija graniči.

S druge strane, studenti iz zemalja članica EU imaju ista prava kao i domaći studenti. Status studenata iz drugih zemalja ovisi o međudržavnim ugovorima.

Zajmovi

Prvi studentski zajmovi uvedeni su 1999.g., ali program nije zaživio. Uvjeti za ostvarivanje zajma su bili slovensko državljanstvo, nezaposlenost, ispod 27 godina, kao i uvjet da korisnik/ca nije primatelj/ica stipendije. Broj prijava za zajam bio je toliko nizak da je program ukinut tijekom 2002. i 2003.g. Tijekom 2001.g iznos zajma bio je otprilike 1.050 EUR godišnje. Maksimalni iznos bio je 1.580 EUR za slučajeve kada student ne dolazi iz sveučilišnog grada, dolazi iz obitelji s iznimno niskim primanjima ili ako se radi o osobi s posebnim potrebama. Danas postoje samo komercijalni krediti u bankama.

ŠVEDSKA

Osnovne odrednice sustava

Visoko obrazovanje u Švedskoj se provodi na sveučilištima (šved. *Universitet*) i sveučilišnim koledžima (šved. *Högskola*). U Švedskoj djeluje 14 javnih sveučilišta i 22 sveučilišna koledža. Osim navedenih, postoji i nekoliko institucija visokog obrazovanja pod upravom privatnih tijela, koje također imaju pravo dodjeljivanja visokoškolskih kvalifikacija.

Čitav je sustav javnog visokog obrazovanja besplatan za polaznike. Osim toga, sustav financijske pomoći je strukturiran tako da pokrije troškove studentskog života za vrijeme trajanja studija.

Što se tiče ukupnih ulaganja u sustav visokog obrazovanja, u Švedskoj se u proteklom petogodišnjem razdoblju radi o ulaganjima u visini od oko 1,7 milijarde EUR. Kao što je prikazano u Tablici 57, u 2007.g. taj je iznos bio 1,78 milijardi EUR.

Tablica 57: ukupni iznosi financiranja visokog obrazovanja iz javnih sredstava, u milijunima EUR

2002.	1.644,60
2003.	1.662,53
2004.	1.745,39
2005.	1.703,19
2006.	1.785,26

Izvor: Eurostat

Navedena pozamašna suma koja se izdvaja za sustav visokog obrazovanja odražava se i u podacima o ulaganjima kada se ona izraze kao udio u BDP-u. Kao što se može vidjeti u Tablici 58, u desetogodišnjem razdoblju od 1995. do 2005.g. Švedska je zadržala visinu ulaganja na oko 1,6% udjela u BDP-u.

Tablica 58: visina izdvajanja za visoko obrazovanje, izražena kao udio u BDP-u, za razdoblje od 1995. do 2005.g.

1995.	1,5%
2000.	1,6%
2005.	1,6%

Izvor: Eurostat

Što se tiče omjera privatnih i javnih ulaganja, 2005.g. udio javnih ulaganja u visoko obrazovanje bio je 88,2%, a privatnih 11,8%. Za usporedbu, 2000.g. taj je omjer bio 91,3% javnog i 8,7% privatnog ulaganja. Relativni udio privatnih izdvajanja povećao se u Švedskoj u promatranom periodu, ali je i dalje nizak. Privatna izdvajanja kućanstava su u Švedskoj 2004.g. bila ispod 5% (OECD, 2008.).

Švedsko ministarstvo obrazovanja navodi da se u periodu između 1995. i 2004.g. povećao broj studenata u Švedskoj za 52%. Najveći broj studenata nalazi se u društvenim znanostima, uključujući pravo i ekonomiju, te u humanističkim znanostima. Oko 90% studenata studira na javnim institucijama visokog obrazovanja. Tablica 59 prikazuje rast ukupnog broja studenata u Švedskoj u periodu od 2002. do 2007.g. Tu je vidljivo da je u ovom novijem razdoblju rast broja studenata usporen, i iznosi oko 7,5%. Tijekom 2007.g. u Švedskoj je studiralo 413.700 studenata, što švedski sustav čini otprilike tri puta većim od hrvatskog.

Tablica 59: Ukupan broj studenata u Švedskoj, u tisućama

2002.	382,9
2003.	414,7
2004.	429,6
2005.	426,7
2006.	422,6
2007.	413,7

Izvor: Eurostat

U Švedskoj je u periodu od 1995. do 2004.g. kao rezultat ukupnog povećanja broja studenata smanjeno izdvajanje po studentu (OECD, 2008.). No, kao što se može vidjeti iz Tablice 60, u narednom razdoblju od 2002. do 2006.g. izdvajanja za visoko obrazovanje po studentu ostala su približno jednaka, s blagim povećanjem za zadnju zastupljenu godinu. Kao što je prikazano, ukupno godišnje izdvajanje za visoko obrazovanje po studentu je u Švedskoj 2006.g. iznosilo 14.154 EUR.

Tablica 60: Godišnje izdvajanje za visoko obrazovanje po studentu (u EUR), za razdoblje od 2002. do 2006.g.

2002.	13.452,40
2003.	13.534,6
2004.	13.778,00
2005.	13.163,80
2006.	14.154,70

Izvor: Eurostat

Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja

Vlada i Parlament su u Švedskoj odgovorni za odluke glede cjelokupne razine financiranja i raspodjele financiranja individualnim institucijama. Visoko obrazovanje u Švedskoj financira se kroz sredstva za nastavu i sredstva za istraživanje. Sredstva za istraživačke aktivnosti dodjeljuju se inkrementalno, odnosno povijesnom metodom. U Švedskoj postoji tradicija političkih prioriteta u određivanju visine sredstava za istraživanje, koja se mijenja kada se mijenjaju državni prioriteti. Financiranje nastavnih i istraživačkih aktivnosti temelji se na trogodišnjim ugovorima između institucija visokog obrazovanja i nadležnog ministarstva. Ovi su ugovori podijeljeni na nastavni i istraživački dio. Sredstva za nastavne aktivnosti dodjeljuju se kroz metodu financiranja po formuli. Nastavni dio propisuje minimalan broj studenata i stečenih kredita prema znanstvenom polju za trogodišnji period. Puni iznos dostupan za nastavne aktivnosti ne može biti viši od maksimalnog iznosa sredstava izračunatih u godišnjem proračunu o kojem odlučuje Parlament. To znači da sveučilišta ne profitiraju od upisivanja što većeg broja studenata.

Sljedeća kombinacija ulaznih i izlaznih kriterija čine formulu za izračun visine sredstava za nastavu:

- ulazni kriterij: broj upisanih studenata tekuće ili godine prije toga (grupirani prema razini i/ili području studija)
- izlazni kriterij: akumulirani ECTS krediti.

Prema tome, nastavni proračuni za preddiplomske studije dodjeljuju se na osnovi broja upisanih studenata (izuzev poslijediplomskih studija) i broja kredita koje su ostvarili studenti u godini, tj. ulaznih i izlaznih kriterija. Kombinacija tih indikatora čini jedinični prihod (tzv. *unit revenue*) koji se razlikuje prema znanstvenoj disciplini. Trošak po studentu za svaku znanstvenu disciplinu računa se na osnovi *overhead* troškova i troškova same nastavne aktivnosti (direktni nastavni troškovi).

Različita područja imaju različite jedinične prihode. Njih godišnje određuje Parlament prema općim procjenama troškova pojedinih istraživačkih područja. Postoji oko 15 razina financiranja. Najniže imaju društvene i humanističke znanosti, a najviše umjetnička područja. Glavne grupe akademskih disciplina koje tvore troškovne kategorije:

- humanističke znanosti, teologija, pravo i društvene znanosti
- prirodne znanosti, inženjerski smjerovi, farmaceutsko i zdravstveno područje
- stomatologija
- medicina
- obrazovanje
- razno/ostalo.

Sredstva za istraživanje i poslijediplomske studije dolaze iz tzv. 'posebnih fondova' i određuju se na temelju individualne institucije. Umjesto da se direktno financiraju određene institucije visokog obrazovanja, javna se sredstva dodjeljuju svakoj instituciji preko četiri istraživačka područja: humanističke/društvene znanosti, medicina, prirodne znanosti, i tehnologija. Institucije su uglavnom slobodne interno alocirati dodijeljena sredstva, iako postoje neke opće smjernice kao što je npr. pravilo minimalnog postotka koji mora biti uloženo u poslijediplomske studije.

75% istraživanja u Švedskoj financiraju kompanije, dok javna sredstva za istraživanje doprinose oko 22%.

Školarine

Školarine se u Švedskoj ne naplaćuju, bez obzira na uspjeh u studiju. Ovakvo se pravilo odnosi i na strane studente koji studiraju u Švedskoj. Studenti u Švedskoj jedino plaćaju članstvo u studentskim organizacijama. Različite studentske organizacije određuju iznos članstva, ali radi se o otprilike oko 27 EUR godišnje.

No, na stranicama Švedskog ministarstva obrazovanja navodi se da bi se školarine mogle uvesti za studente koji ne dolaze iz zemalja članica EU/EEA.

Studentski standard, stipendije i zajmovi

U Švedskoj je osiguranje jednakih mogućnosti, osim odsustva naplate školarina, ugrađeno u sustav kroz stipendije i zajmove, te dodatna sredstva za financijski ugrožene. Trenutni je sustav studentske potpore uveden 2001.g.

Švedska pripada grupi Skandinavskih zemalja (uz Finsku, Island i Norvešku) u kojima se ne naplaćuju školarine i gdje postoji razvijen sustav potpore studentima u pogledu životnih troškova. Redovni i izvanredni preddiplomski studenti imaju pravo na stipendiju za studij te na zajam. Ukupan iznos koji se dodjeljuje ne uzima u obzir dohodak roditelja niti partnera, ali postoji mogućnost da se iznos smanji ako student sam zarađuje više od 5.560 EUR tijekom 5 mjeseci. Ovaj iznos je veći za izvanredne studente, odnosno studente koji studiraju uz rad.

Da bi student zadržao pravo na financijsku pomoć mora ostvariti 30 studijskih kredita godišnje, od standardnih 40. Novčana potpora sastoji se od mjesečnog iznosa od 2.572 SKR (250 EUR) i zajma od 4.920 SKR mjesečno (480 EUR). Iznos stipendije od 250 EUR je nešto manji od 50% ukupnog iznosa koji studentu treba za studij. Postotak stipendije može biti i veći za studente od 25 godina i starije u određenim programima, no ovo se odnosi na manji broj studenata (Eurydice, 2007.).

Dodatna sredstva dodjeljuju se npr. studentima s djecom. Takav dječji doplatak varira između 492-964 SKR mjesečno, ovisno o broju djece. Prema podacima OECD-a, u akademskoj godini 2004./05., 20% studenata primalo je samo stipendiju, a 80% stipendiju i zajam.

U Švedskoj ne postoje dodatne subvencije studentskog standarda kao što je na primjer slučaj u Sloveniji ili Njemačkoj, a koje uključuju studentski smještaj, hranu i porezne olakšice.

Studenti na poslijediplomskom studiju nemaju pristup programu potpore kako je opisan za studente na preddiplomskom nivou. Studentska pomoć za poslijediplomante financira se iz istraživačkih sredstava svakog fakulteta. Ova se istraživačka sredstva ostvaruju dijelom iz sredstava direktno dodijeljenih institucijama visokog obrazovanja (prema OECD-u, oko 46% ukupnih sredstava, 2004.), a dijelom prijavama na državna tijela koja dodjeljuju sredstva. Poslijediplomski studenti u većini slučajeva rade uz studij ili dobivaju stipendiju. U slučaju odobravanja od strane fakultetskog vijeća, moguće je dobivanje mjesta na poslijediplomskom studiju i uz neki drugi oblik financiranja. Skoro su svi studenti poslijediplomskog studija zaposlenici s punim pravima (Eurydice, 2007.). Ova sredstva dodjeljuje sveučilište i ona mogu, ali i ne moraju biti javna sredstva. Tijekom 2004. godine, oko pola poslijediplomskog studentskog tijela radilo je na fakultetu kao asistenti (primali su tzv. eng. *postgraduate studentship*), 12% primalo je stipendiju za studij, 17% je imalo neko drugo zaposlenje na fakultetu, a 16% imalo je stipendiju ili posao izvan fakulteta.

ANALITIČKI SAŽETAK

Cilj je ovog kratkog pregleda povući izričite paralele između devet analiziranih zemalja, odnosno jasno istaknuti trendove i skupine zemalja koje pokazuju slične karakteristike. Slijedi usporedba po nekoliko kategorija. Prvu kategoriju usporedbi čine strukturne odrednice sustava visokog obrazovanja, njihovih veličina, te visine i trendova ulaganja u visoko obrazovanje. Drugu kategoriju čine usporedbe vezane uz model izrade proračuna za institucije visokog obrazovanja. Ovdje je fokus na prisutnost reformi sustava financiranja prema višegodišnjim ugovorima o financiranju, te prema kombinacijama izlaznih i ulaznih kriterija u formiranju formula za proračunsko financiranje. Na kraju, ključnu kategoriju čine usporedbe sustava školarina i modela izravne i neizravne financijske pomoći koju studentima države pružaju iz javnih sredstava.

Strukturne odrednice sustava visokog obrazovanja

Ukoliko izabranih devet zemalja analiziramo prema veličini sustava visokog obrazovanja, odnosno konkretno prema ukupnom broju studenata, možemo ih izdvojiti u nekoliko grupa.

Kao što je prikazano u Tablici 61, Slovenija, Irska i Austrija predstavljaju najmanje sustave sa 110 do 220 tisuća studenata. Ova grupa zemalja je veličinom sustava najbližija Hrvatskoj: u Hrvatskoj je 2007.g. studiralo 138.129 studenata. Sljedeća je grupa zemalja koje imaju između 309 i 430 tisuća studenata: Finska, Češka, Švedska i Mađarska. Ovi su sustavi visokog obrazovanja veći od hrvatskog, no i dalje relativno usporedivi. Na kraju dolaze sustavi Ujedinjenog Kraljevstva i Njemačke, koji su bitno veći od ostalih. No, u obje zemlje politika visokog obrazovanja djelomice je decentralizirana na regije odnosno u slučaju Njemačke na savezne države. Te su regionalne administrativne jedinice više usporedive po veličini s ostalim zemljama zastupljenim u ovoj studiji.

Tablica 61: Ukupan broj studenata 2007.g. u izabranim zemljama

Austrija	217.587
Češka	362.600
Ujedinjeno Kraljevstvo	2.306.105
Finska	309.200
Irska	190.300
Mađarska	431.600
Njemačka	1.986.106*
Slovenija	115.445
Švedska	413.700

*podatak za 2006.g.

Druga karakteristika sustava visokog obrazovanja po kojoj možemo grupirati devet analiziranih zemalja jest zastupljenost stručnih u odnosu na sveučilišne studije. Dok za Švedsku i Ujedinjeno Kraljevstvo ovakva distinkcija nije relevantna, ostale se zemlje grupiraju u dvije skupine. S jedne strane su zemlje u kojima je segment stručnih studija relativno mali i čini manje od 10% - to su Austrija i Češka. S druge strane je grupa zemalja gdje je podjela na ta dva segmenta gotovo ravnomjerna: 69% studenata studira na sveučilišnim studijima u Njemačkoj⁷, 57% studenata na sveučilišnim studijima u Finskoj⁸, 55% studenata na sveučilišnim studijima u Irskoj⁹ i 47% studenata na sveučilišnim studijima u Mađarskoj¹⁰.

Što se tiče visine ulaganja u visoko obrazovanje¹¹, niže su navedeni najvažniji podaci za devet analiziranih zemalja. Ukoliko analiziramo javna ulaganja u visoko obrazovanje izražena kao postotak BDP-a, prikazana u Tablici 62, zemlje možemo grupirati u dvije skupine. U prvoj su skupini one koje ulažu manje od prosjeka EU zemalja: Češka, Njemačka,

⁷ 2005.g.

⁸ 2006.g.

⁹ 2007.g.

¹⁰ 2006.g.

¹¹ U niže prikazanim podacima kao izvor se koristi OECD. U ranijim poglavljima koja donose preglede pojedinih zemalja povremeno se koriste i drugi izvori, pa podaci nisu uvijek istovjetno. U tim se poglavljima drugi izvori koriste kako bi se dobio detaljniji uvid u sustav, dok se ovdje zadržavamo na OECD podacima zbog usporedivosti podataka.

Mađarska, Irska, Slovenija i Ujedinjeno Kraljevstvo. U drugoj su skupini one koje ulažu više od EU prosjeka: Austrija, Finska i Švedska. Ukoliko pogledamo javna ulaganja u visoko obrazovanje kao udio u ukupnoj javnoj potrošnji, iznad EU prosjeka su Austrija, Finska, Irska i Švedska.

Tablica 62: Udio javnog ulaganja u visoko obrazovanje u ukupnoj javnoj potrošnji, i kao BDP-a, 2006.g.

Zemlja	Udio u ukupnoj javnoj potrošnji	Udio u BDP-u
Austrija	3,0	1,5
Češka	2,3	1,0
Finska	4,0	1,9
Njemačka	2,5	1,1
Mađarska	2,0	1,0
Irska	3,4	1,1
Slovenija	2,8	1,2
Švedska	3,4	1,9
Ujedinjeno Kraljevstvo	2,4	1,1
Prosjek EU 19	2,9	1,3

Nadalje, vezano uz udjele javnih i privatnih ulaganja u visoko obrazovanje, Tablica 63 pokazuje kako su Mađarska, Slovenija i Ujedinjeno Kraljevstvo iznad EU prosjeka po udjelu privatnih ulaganja u visoko obrazovanje. Najveći udio javnih ulaganja u visoko obrazovanje imaju Švedska i Finska.

Tablica 63: udjeli javnog i privatnog ulaganja u visoko obrazovanje, 2006.g.

Zemlja	Javno ulaganje, u %	Privatno ulaganje, u %
Austrija	84,5	15,5
Češka	82,1	17,9
Finska	95,5	4,5
Njemačka	85,0	15,0
Mađarska	77,9	22,1
Irska	85,1	14,9
Slovenija	76,9	23,1
Švedska	89,1	10,9
Ujedinjeno Kraljevstvo	64,8	35,2
Prosjek EU 19	81,1	18,9

Izvor: OECD, 2009.

Na kraju, u svjetlu značajne ekspanzije europskih sustava visokog obrazovanja u proteklim desetljećima, vrlo bitan pokazatelj ulaganja u visoko obrazovanje jest visina ulaganja izražena po studentu. Tablica 64 prikazuje godišnja izdvajanja po studentu u američkim dolarima, no osim toga daje i podatak o relativnom povećanju ili smanjivanju tog iznosa u odnosu na temeljnu godinu 2000. Prema podacima koji su pokazani u Tablici, prosječno je ulaganje po studentu u zemljama Europske unije poraslo za oko 13% između 2000. i 2006.g. No, u pojedinim zemljama ulaganje po studentu je palo, kao što je slučaj s Njemačkom, Mađarskom i Irskom (u Švedskoj je ostalo isto). S druge strane, najveći pozitivan odmak u rastu financiranja po studentu napravile su Austrija i Ujedinjeno Kraljevstvo (39%) te Češka (30%).

Tablica 64: Godišnja izdvajanja na visoko obrazovanje po studentu, bez sredstava za istraživanja i razvoj 2006.g., te promjene u visini ulaganja po studentu, u razdoblju od 1995. do 2006.g.

Zemlja	Iznos u dolarima (USD)	Promjena u visini ulaganja po studentu (2000.g. = 100)	
		1995.	2006.
Austrija	10.541	107	139
Češka	6.464	159	130
Finska	7.951	101	112
Njemačka	7.996	91	99
Mađarska	4.843	128	88
Irska	8.407	66	91
Slovenija	6.762	/	/
Švedska	8.855	98	100
Ujedinjeno Kraljevstvo	9.714	109	139
Prosjek EU 19	7.592	101	113

Izvor: OECD, 2009.

Model određivanja proračuna za institucije visokog obrazovanja

U svih devet zemalja zastupljenih u ovoj studiji proračun se sveučilištima dodjeljuje u obliku cjelovitog iznosa (eng. *lump sum*), ili se, u slučaju nekih zemalja u tom smjeru kreću trenutne reforme (Slovenija, Njemačka).¹²

Što se tiče formiranja proračuna na temelju ulaznih kriterija s jedne strane, kao što je broj upisanih studenata, i izlaznih kriterija s druge, u koje se ubraja broj diplomiranih ili broj stečenih ECTS kredita, zemlje se grupiraju u dvije temeljne skupine. S jedne strane se nalazi grupa u kojoj se proračun temelji najvećim dijelom na ulaznim kriterijima, koji se koriste kako bi se odredio trošak po studentu u odnosu na određenu znanstvenu disciplinu. U tu skupinu

¹² Za Mađarsku nismo uspjeli saznati.

pripadaju Češka, Engleska, Mađarska, Njemačka i Slovenija. No, bez obzira na tu temeljnu orijentaciju pri izradi proračuna, koja dolazi iz tradicije, ove zemlje rade napore kako bi u izradu proračuna unijele neke elemente financiranja prema zadanim ciljevima. Tako se na primjer u Češkoj i u Sloveniji u izračun uzima u obzir broj diplomiranih studenata, a u Njemačkoj se 1-7% proračuna alocira po specificiranim ciljevima, ovisno o saveznoj državi.

U drugoj se grupi nalaze zemlje koje imaju uređen sustav izrade proračuna koji dijelom počiva na ulaznim, a dijelom na izlaznim kriterijima. Tako se na primjer u Austriji 80% proračuna određuje prema ulaznim, a 20% prema izlaznim kriterijima. U Finskoj se prate indikatori poput broja diplomiranih, broja diplomskih radova, te sakupljeni ECTS bodovi, a slično i u Irskoj se prati broj diplomiranih, sakupljeni ECTS krediti te uspješnost u prelasku na višu godinu studija. Na kraju, i u Švedskoj se prati broj diplomiranih i broj sakupljenih ECTS bodova.

Najčešći je model izrade proračuna za javne institucije visokog obrazovanja dogovaranje godišnjih alokacija od strane Vlade, odnosno nadležnog ministarstva ili agencije, i pojedine institucije visokog obrazovanja. Takav je slučaj u Češkoj, Engleskoj, Irskoj, Mađarskoj, Njemačkoj i Sloveniji. Manjina od izabраниh devet zemalja uvela je model trogodišnjih ugovora između države i institucije visokog obrazovanja – to je slučaj u Austriji, Finskoj i Švedskoj.

Školarine

Unutar redovnog preddiplomskog studija ne naplaćuju se školarine u Austriji, Češkoj, Finskoj, Irskoj, Sloveniji, Švedskoj i devet saveznih pokrajina Njemačke. Navedene zemlje koje osiguravaju besplatan preddiplomski studij svim redovnim studentima razlikuju se po tome kako reguliraju ostale dijelove sustava, kao što je preciznije naznačeno u Tablici 65. U dvije zemlje - Finskoj i Švedskoj - uopće se ne naplaćuju školarine.

Ostale zemlje iz navedene grupe naplaćuju školarine izdvojenim kategorijama studenata kao što su¹³: studenti koji prekorače redovni rok studija, ponavljači, izvanredni studenti, studenti na programima profesionalnog usavršavanja, studenti na diplomskim i poslijediplomskim studijima, te strani studenti koji dolaze izvan zemalja Europske unije.

¹³ Usvojene su različite kombinacije ovih kategorija od zemlje do zemlje, kao što je detaljnije prikazano u Tablici 65.

Engleska je jedinstven slučaj među devet analiziranih zemalja po tome što svi studenti plaćaju školarine. Kao takva predstavlja primjer najviše liberaliziranog sustava financiranja visokog obrazovanja, gdje studenti snose značajan dio troška visokog obrazovanja.

Mađarska je pak jedinstven slučaj po tome što ima dvojnju kategoriju redovnog studenta, kao što je slučaj u Hrvatskoj. S jedne strane studenti koji ulaze u kvotu subvencioniranu od strane ministarstva ne plaćaju školarinu, dok oni koji prelaze tu kvotu plaćaju školarine, i to u rasponu od 200 do 2.000 EUR godišnje. Osim toga, u mađarskom se sustavu dodatno sankcionira studiranje nakon redovnog roka, te izvanredni studij odnosno studij uz rad.

Tablica 65: Sustav školarina u izabranih devet zemalja

Austrija	Školarine nema unutar redovnog studijskog trajanja programa za domaće i EU studente. Nakon isteka roka godišnje 760 EUR. Strani studenti izvan EU godišnje 760 EUR. Izvanredni studenti godišnje 760 EUR.
Češka	Školarina nema unutar redovitog studijskog trajanja programa za domaće i EU studente. Školarine postoje za strane studente izvan EU, na stručnim programima usavršavanja i za predugo studiranje. Također se naplaćuju školarine za studije na stranim jezicima.
Engleska	Školarine za sve, osim pojedinih socijalnih kategorija. Domaći i EU studenti plaćaju u rasponu do 3.736 EUR godišnje. Strani studenti koji dolaze izvan EU-a plaćaju školarine u rasponu od 4.000 do 21.000 EUR.
Finska	Nema školarina. Raspravlja se o uvođenju školarina za strane studente izvan EU, odnosno za programe koji se izvode na engleskom.
Irska	Nema školarina za preddiplomski studij. Školarine plaćaju: Diplomski studenti (4.900-5.200 EUR). Poslijediplomski studenti (4.100-6.400 EUR). Studenti koji produže trajanje studija (cca. 4.000-6.000 EUR). Školarine plaćaju strani studenti koji dolaze izvan zemalja EU (raspon od 12.800 do 29.000 EUR).
Mađarska	Dvije kategorije studenata: subvencionirani od države (ne plaćaju školarine) i studenti za vlastite potrebe (2004.g. to je bilo oko 40% studentske populacije). Plaćaju između 200 – 2.000 EUR godišnje. Naplaćuje se i studiranje preko redovnog roka, te studij uz rad.
Njemačka	Za preddiplomske studije u pet saveznih pokrajina nema školarina, u četiri se naplaćuju samo u slučaju prekoračenja redovnog roka studija, a u šest se naplaćuju cijeloj populaciji – iznos do 650 EUR po semestru.

	Diplomski studiji se naplaćuju, varijabilno.
Slovenija	Školarina nema unutar redovnog trajanja preddiplomskog i diplomskog studija. Školarine za izvanredne studente i studente na poslijediplomskim programima. Strani studenti koji dolaze izvan EU i/ili nemaju sporazum sa Slovenijom plaćaju studij.
Švedska	Nema školarina. Raspravlja se o uvođenju školarina za strane studente izvan EU, za programe koji se izvode na engleskom jeziku.

Studentski standard, stipendije i zajmovi

Sustav financijske pomoći studentima iz javnih sredstava sastoji se od izravnih i neizravnih programa pomoći.

Neizravni oblici financijske pomoći se u Hrvatskoj obično nazivaju subvencijom studentskog standarda, a mogu uključivati subvencije stanovanja, prehrane, prijevoza, troškova studijskih materijala i drugih troškova. Osim toga, u neizravne oblike financijske pomoći pripadaju i dječji doplati, te porezne olakšice za obitelji sa studentima. Tablica 66 sažeto prikazuje postojeće programe neizravne financijske pomoći studentima u izabranih devet zemalja. Ono što je moguće vidjeti na prvi pogled jest da u tri zemlje – Engleskoj, Irskoj i Švedskoj – ne postoje takvi specifični programi. U ostalih šest zemalja postoje razni programi, od kojih je najviše zastupljen program subvencije stanovanja (Austrija, Češka, Finska, Mađarska, Njemačka, Slovenija), te prehrane (Češka, Finska, Njemačka, Slovenija) i prijevoza (Austrija, Češka, Mađarska, Njemačka, Slovenija).

Osim toga, u više zemalja postoje porezne olakšice za obitelji sa studentima (Austrija, Češka, Finska i Slovenija). Osim navedenih programa, u Češkoj i Sloveniji postoji i program dječjeg doplatka za studente do starosti od 26.g.

Tablica 66: Programi neizravnih oblika financijske pomoći (tzv. studentski standard)

Austrija	Subvencije za javni prijevoz. Potpora za uzdržavanje djece. Porezne olakšice.
Češka	Subvencija troška stanovanja. Subvencija prehrane. Dječji doplati do 26.g. Porezne olakšice. Subvencije za javni prijevoz.

Engleska	Nema.
Finska	Subvencija troška stanovanja. Subvencija prehrane. Porezne olakšice.
Irska	Nema.
Mađarska	Subvencije troška stanovanja. Subvencije za javni prijevoz. Subvencija za knjige i studijske materijale.
Njemačka	Subvencije studentskih domova, prehrane i javnog prijevoza (koje dijelom sufinanciraju studenti kroz obaveznu semestarsku pristojbu od 50 EUR).
Slovenija	Subvencija troška stanovanja. Subvencija prehrane. Subvencije za javni prijevoz. Dječji doplatak do 26.g. Porezne olakšice za studenta u obitelji.
Švedska	Nema.

Izravni oblici financijske pomoći odnose se prvenstveno na sustav državno reguliranih stipendija koje trebaju pomoći studentima s troškovima života, te školarinama ukoliko one postoje. Svih devet zastupljenih zemalja vodi neke programe stipendiranja, no, kao što se može vidjeti u Tablici 67, postoje značajne razlike s obzirom na njihovu zastupljenost u studentskoj populaciji, odnosno s obzirom na to jesu li stipendije dostupne svima, ili samo dijelu populacije. Osim toga, većina zemalja vodi odvojene programe stipendiranja po socijalnim kriterijima od onih koji su namijenjeni poticanju izvrsnosti. Između zemalja postoje razlike u tome pridaju li više pažnje socijalnim kriterijima ili kriterijima izvrsnosti.

Osnovna je međutim spomenuta razlika u tome jesu li programi univerzalno dostupni, i po tome se analiziranih devet zemalja može podijeliti u dvije kategorije. Univerzalno dostupna stipendija za pokrivanje troškova života tijekom studija postoji u Austriji, Engleskoj, Finskoj, Irskoj, Njemačkoj i Švedskoj. S druge strane su zemlje koje vode različite specifične programe, ali kojima je zajedničko to da je u njima zastupljen manji dio studentske populacije. Tu pripadaju Češka, Mađarska i Slovenija, odnosno isključivo zemlje srednje i istočne Europe.

Tablica 67: Modeli državnih stipendija

Austrija	Državna stipendija za studij, univerzalno dostupna. Stipendije za izvrsnost, kompetitivne.
Češka	Stipendije za socijalne kategorije: slabiji socio-ekonomski status i udaljenost od mjesta studiranja (nema podatka o stupnju uključenosti). Stipendije za izvrsnost.

Engleska	Univerzalno dostupna stipendija za troškove života, pravo na koju varira s obzirom na prihode u kućanstvu. Dodatne naknade za posebne skupine: invaliditet, studenti s djecom i studente u teškoj socijalnoj situaciji.
Finska	Univerzalno dostupna državna stipendija i potpora za stanovanje, pravo na koju varira s obzirom na prihode studenta.
Irska	Univerzalno dostupna državna stipendija, pravo na koju varira s obzirom na prihode u kućanstvu. Također se uzima u obzir udaljenost od mjesta studija. Dodatni programi za tzv. zrele studente, studente koji se vraćaju, studente s invaliditetom i one u posebno teškim socijalnim prilikama.
Mađarska	Država sveučilištima dodjeljuje određena sredstva temeljena na broju redovnih studenata, a onda sveučilišta raspoređuju, po socijalnim kriterijima (20-30%) i kriterijima izvrsnosti (70-80%). Poseban program države za socijalno ugrožene.
Njemačka	Univerzalno dostupan model <i>BaFoeg</i> – kombinacija stipendije i zajma u omjeru 50:50. Iznos ovisi o primanjima roditelja.
Slovenija	Država dodjeljuje stipendije, no nisu univerzalno dostupne. Namijenjene prvenstveno studentima slabijeg socio-ekonomskog statusa. Također postoje državne stipendije za izvrsnost.
Švedska	Univerzalno dostupna financijska pomoć države za troškove života - kombinacija stipendije i zajma. Iznos ovisi o primanjima studenta, a ne obitelji. Dodatni programi postoje za studente s djecom.

Na kraju, preostali direktan oblik financijske pomoći studentima jesu i državno regulirani i/ili subvencionirani programi zajmova za pomoć s troškovima života, ili školarinama ukoliko one postoje. Državno uređeni programi zajmova za studente postoje u šest od devet analiziranih zemalja, a nisu prisutni u Sloveniji (gdje program nije zaživio), Češkoj i Irskoj, kao što je prikazano u Tablici 68.

Vjerojatno najviše razrađen model studentskog zajma ima Engleska, gdje je on i od iznimne važnosti s obzirom na činjenicu da svi studenti plaćaju školarine. Prema tom modelu, otplata zajma je vezana uz visinu primanja koja diplomanti ostvaruju nakon završetka studija, a vrši se kroz porezni sustav. Po uzoru na Englesku, vrlo je sličan model zajma uvela i Mađarska, gdje je također otplata vezana uz visinu primanja koja diplomanti ostvaruju nakon završetka studija. Element socijalne osjetljivosti u ovom modelu zajma se sastoji u tome da visina mjesečnih otplata zajma ne mogu prelaziti 8% osobnih mjesečnih primanja. Time se osigurava da osobe koje su studirale manje 'komercijalna' znanstvena područja ne budu preopterećene visokim ratama otplate zajma, odnosno da je visina otplate proporcionalna visini primanja.

Tablica 68: Modeli državno subvencioniranih zajmova

Austrija	Državno subvencionirani zajam, isključivo za potrebe plaćanja školarina
Češka	Nema.
Engleska	Državno subvencionirani zajam za troškove života, školarine ili druge troškove u studentskom standardu. 2008.g. maksimalni zajam je bio 9.536 EUR. Otplata je vezana uz visinu primanja nakon zaposlenja, a vrši se kroz porezni sustav.
Finska	Državno subvencionirani zajam, u rasponu 300-440 EUR mjesečno.
Irska	Nema.
Mađarska	Državno subvencionirani zajam, u iznosu maksimalno 900 EUR godišnje. Otplata je vezana uz visinu primanja, u rasponu 6-8% studentovih primanja.
Njemačka	Državno subvencionirani program zajma <i>Bildungskredit</i> , u maksimalnom iznosu od 7.200 EUR. Dodatne mogućnosti postoje na razini pojedinih saveznih država.
Slovenija	Nema. Program je uveden 1999.g., ali zbog nedostatka interesa ugašen 2003.g.
Švedska	Državno subvencioniran zajam dio je paketa stipendije.

POPIS IZVORA

Radi lakše dostupnosti, izvori su navedeni na originalnom jeziku na kojem su objavljeni, po abecedi.

Bevc, M. (2007.). *Funding, equity and efficiency of higher education in Slovenia*. Prezentacija na međunarodnoj konferenciji „*Funding, Equity and Efficiency of Higher Education*“, Portorož, Slovenija: <http://www.fhe.fm-kp.si/Files/pdf/FHE-INT-Bevc.pdf>

Bundesministerium fuer Bildung und Forschung: <http://www.bafoeg.bmbf.de/de/372.php> (pristupljeno 25.09.2009.).

Bundesministerium fuer Bildung und Forschung:
<http://gus.his.de/guswww/pdf/table.pdf?tabNr=2783&gusJahr=2008&format=pdf&db=mysql> (pristupljeno 25.09.2009.).

Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung, *Universitaetsbericht 2008*. Wien.

Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) (2007.): *Higher education in the United Kingdom: IHEM Country report*. CHEPS: Enschede, 2007.

Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) (2007.): *Higher education in Sweden; IHEM Country report*. CHEPS: Enschede, 2007.

Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) (2007.) *Higher education in Germany*. CHEPS: Enschede, 2007.

Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) (2004.) *Student financial support – an inventory in 24 European countries*.

Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) (2008.) *Higher education in Austria*. CHEPS: Enschede, 2008.

Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) (2002.) *Public funding of higher education – A comparative study of funding mechanisms in ten countries*. CHEPS: Enschede, 2002.

Central Statistics Office Ireland: <http://www.cso.ie/px/des/Dialog/Saveshow.asp>

Czech Statistical Office: <http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/home>

Deutscher Akademischer Austausch Dienst:

<http://www.daad.de/deutschland/forschung/finanzierung/10931.de.html> (pristupljeno 25.09.2009.).

Deutsches Studentenwerk:

http://www.internationalestudierende.de/de/fragen_zur_vorbereitung/finanzierung/ausbildung/kosten/ (pristupljeno 25.09.2009.).

Directgov (web stanice Britanske Vlade):

<http://www.direct.gov.uk/en/EducationAndLearning/UniversityAndHigherEducation>

Dolenec, D. (2009.) Razvoj socijalne dimenzije u obrazovanju: izvještaj za Sloveniju. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja.

European Investment Bank (2009.), *Student Loans at a Glance*. Komparativna tablica na Internetu: http://www.eib.org/about/documents/luxembourg_22012009_student_loans.htm

European Commission (2009.) *Bologna stocktaking report: Sweden and Slovenia*:

<http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/actionlines/stocktaking.htm>

Eurostat and Eurostudent (2009.) *The Bologna process in higher education in Europe. Key indicators on the social dimension and mobility*:

http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/2009_Eurostat_Eurostudent_social_dimension_and_mobility_indicators.pdf

Eurostat. Statističke informacije o obrazovnim sustavima europskih zemalja:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

Eurybase (2006./07.) *The Information Database on Education Systems in Europe: The Education System in Hungary*. European Commission, Directorate-General for Education and Culture: 2007.

Eurybase (2007./08.): *The Information Database on Education Systems in Europe: The Education System in Finland*, European Commission, Directorate-General for Education and Culture: 2007./08.

Eurydice (2007.) *Key data on Higher Education in Europe*,

<http://eacea.ec.europa.eu/portal/page/portal/Eurydice/showPresentation?pubid=088EN>

Farkas, E. (2009., prezentacija i privatna korespondencija): *The Hungarian Student Loan Scheme: a Public Private Partnership*. Prezentacija na konferenciji *International Policy*

Conference on Student Loans, European Investment Bank, 22/01/2009- 23/01/2009, Luxembourg

File, J., Goedegebuure, L. (eds.) (2003.) *Real-Time Systems: Reflections on Higher Education in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovenia*, Enschede: CHEPS. 2003.

Finnish Ministry of Education:

http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/ylipistokoulutus/hallinto_ohjaus_ja_rahoitus/?lang=en

HELP.gv.at: <http://www.help.gv.at/Content.Node/16/Seite.160805.html> (pristupljeno 25.09.2009.)

Higher Education Funding Council for England (HEFCE) (2008.) *Funding higher education in England, How HEFCE allocates its funds*: www.hefce.ac.uk

Ireland Education Statistics 2007./2008.:

http://www.education.ie/servlet/blobServlet/stat_2007_2008.pdf

Ireland Government Statistics Office: <http://www.statcentral.ie/>

Irish Higher Education Authority. Data on postgraduate enrolments:

<http://www.heai.ie/en/node/290>

Irish Higher Education Authority, *National Plan for Equity of Access to Higher Education 2008-2013*: [http://www.heai.ie/files/files/file/New_pdf/National_Access_Plan_2008-2013_\(English\).pdf](http://www.heai.ie/files/files/file/New_pdf/National_Access_Plan_2008-2013_(English).pdf)

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH (2009., privatna korespondencija) Analiza školarine i potpore u nekim EU zemljama

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH (2009., privatna korespondencija) Pregled zakonodavnih rješenja na području visokog obrazovanja

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH (2009. privatna korespondencija)
Student_Support_Finland.doc

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2005.): *OECD Thematic Review of Tertiary Education, Country Background Report for Finland*. Publications of the Ministry of Education, Finland 2005:38.

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2004.) *On the Edge: Securing a Sustainable Future for Higher Education*. Paris: OECD

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2006.) *Education at a Glance 2006*. Paris: OECD

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2008.) *Education at a Glance 2008*. Paris: OECD

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2009.) *Education at a Glance Report 2009*. Paris: OECD

Santiago, P., Tremblay, K., Basri, E., Arnal, E. (2008.) *Tertiary education for the knowledge society*, Vol.1. Paris: OECD, 2008.

Santiago, P., Tremblay, K., Basri, E., Arnal, E. (2008.) *Tertiary education for the knowledge society*, Vol.2. Paris: OECD, 2008.

Schwarzenberger, A. (ed.) *Public / private funding of higher education: a social balance*. Hannover: HIS Hochschul-Informationssystem: Forum Hochschule, 2008.

Statistics Sweden (SCB): http://www.scb.se/default____2154.aspx

Statistični urad Republike Slovenije (Zavod za statistiku, Slovenija) <http://www.stat.si/>

Statistik Austria: http://www.statistik.at/web_de/statistiken/index.html (pristupljeno 25.09.2009.).

Stiftverband fuer die Deutsche Wissenschaft:

http://www.stiftverband.org/wissenschaft_und_hochschule/lehre/exzellenz_in_der_lehre/index.html (pristupljeno 26.09.2009.).

Student Point, Universitaet Wien: <http://studienbeitrag.univie.ac.at> (pristupljeno 25.09.2009.).

Studienbeihilfen Behoerde:

<http://www.stipendium.at/stbh/studienfoerderung/studienbeihilfe/allgemeines/>

Studis online: <http://www.studis-online.de/StudInfo/Gebuehren/> (pristupljeno 25.09.2009.).

Swedish Ministry of Education and Research: <http://www.regeringen.se/sb/d/2063>

Swedish National Agency for Higher Education, *Swedish Universities & University Colleges - Short Version of Annual Report 2008*,
<http://www.hsv.se/download/18.6923699711a25cb275a80002979/0829R.pdf>

UNESCO International Institute for Educational Planning (UNESCO IIEP) (2004.): *Reforming Higher Education in the Nordic Countries: Studies of Change in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*. UNESCO IIEP: Paris 2004.

UNESCO/Global University Network for Innovation (2006.) *Higher Education in the World 2006: The financing of universities*. Palgrave Macmillan 2006.

UK Council for International Student Affairs (UKCISA):
<http://www.ukcosa.org.uk/student/ukstudent/funding.php>

UK Higher Education Statistics Agency: <http://www.hesa.ac.uk>

UK Office for National Statistics: <http://www.statistics.gov.uk/CCI/nscl.asp?ID=6085>

UK Department for Children, Schools and Families / Department for Innovation, Universities and Skills research and statistics gateway: <http://www.dfes.gov.uk/rsgateway/>

Uni:data warehouse:
http://www.femtech.at/uploads/tx_txfilletable/uni_vergleich_homepage_09_end.pdf
(pristupljeno 25.09.2009.).

Vukasović, M. ed. (2009.) *Financing higher Education in South Eastern Europe*, Centre for Education Policy: Beograd, 2009.